

Λ. Θ. ΧΟΥΜΑΝΙΔΗ
ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΗ ΑΝΩΤΑΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΠΕΙΡΑΙΩΣ

**ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΛΙΑΣ
ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΝΗΣΩΝ ΥΔΡΑΣ, ΣΠΕΤΣΩΝ ΚΑΙ ΨΑΡΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΝ**

(Σελίδες 177 – 244)

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΛΙΑΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΝΗΣΩΝ ΥΔΡΑΣ, ΣΠΕΤΣΩΝ ΚΑΙ ΨΑΡΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΝ

Ὁ μὲ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος ἐπιβληθεὶς Τουρκικὸς τιμαριωτισμὸς ἦτο ὑπισθυδρομικὸς καὶ καταθλιπτικὸς, διακρινόμενος διὰ τὴν ἀτονίαν τῶν συναλλαγῶν, τὸν μαρασμὸν τῶν ἀστικῶν κέντρων καὶ τὴν μικρὰν ἀπόδοσιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, συνδυαζομένης μὲ ἐκείνην τῆς οἰκοτεχνίας¹.

Κατὰ τὴν δευτέραν φάσιν τῆς Τουρκοκρατίας, ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως, ἔχομεν ἀποσύνθεσιν τοῦ τιμαριωτισμοῦ καὶ ἀντικατάστασιν τοῦ ἀπὸ τὸ σύστημα τῶν μεγάλων κτημάτων (τσιφλικίων). Ἐπανεμφανίζονται ὁ ἐμπορευματικὸς πλοῦτος καὶ αἱ ἐγγρήματοι συναλλαγαὶ διὰ τὰ δημιουργηθῶσι κυψέλαι ἐμπορίου ἀνὰ τὸν ἐλλαδικὸν χώρον καὶ δὴ εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια μέχρι καὶ ἐκείνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας². Εἰς τὰς κυψέλας αὐτὰς προκύπτει καὶ ἀνάλογος κοινωνικὸς διαφορισμὸς διὰ τὰ ἔχωμεν τοὺς πλοιοκτῆτας, τοὺς νοικοκυραίους, τοὺς καπετάνιους³, τοὺς βιοτέχνους καὶ τοὺς ἐπαγγελματίαι, τοὺτους δὲ ἠκολούθουν οἱ μικρέμποροι καὶ οἱ μικροεπαγγελματίαι, καλούμενοι ἀμφότεροι παζαρῖται, καὶ τέλος ἤρχετο ὁ ἡμερομίσθιος λαός. Ἐκ τοῦ δυναμικοῦ τούτου, κυρίως τῶν νήσων καὶ τῶν λιμένων, ἀνεδείχθη ἡ ἀστικὴ τάξις τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξ αὐτῶν, ἤρδευον μετανάστας αἱ ἐλληνικαὶ παροικίαι (Βενετίας, Ἀγκῶνας, Λιβόρνου, Τεργέστης, Βιέννης, Βουδαπέστης, Μπρεσλάου, Λειψίας, Πράγας, Παρισίων, Ὁδησσοῦ, κ.ἄ.).

Ἡ ἀπὸ μέρους τῶν Τούρκων ἄγνοια ἐπιβολῆς δασμῶν πρὸς ἐνίσχυσιν

1. Σ. Π ο υ λ ό π ο υ λ ο υ : Τὸ Κοινωνικοοικονομικὸν σύστημα τῆς Ἑλλάδος καὶ αἱ ἐπιδράσεις τοῦ ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐθνικοῦ χώρου, Θεσσαλονίκη, 1972.

2. Δ. Ζ α κ ο θ η ν ο ῦ: Εἰδήσεις περὶ τῆς ἐμπορικῆς κινήσεως τῶν λιμένων τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὰ μέσα τοῦ XVII αἰῶνος, εἰς «Ἑλληνικά», 1934, Τόμ. Ζ' σελ. 253 κ.ἑ.

3. Οἱ καπετάνιοι ἦσαν συνηθέστατα καὶ πλοιοκτῆται, οὗτοι δὲ ἐνεκα γήρατος ἢ ἀσθενείας παύοντες τὰ θαλασσοποροῦν ἔμεναν εἰς τὸν τόπον τῶν προστιθέμενοι εἰς τὴν τάξιν τῶν νοικοκυραίων, ἐξ ὧν ἀνεδεικνύοντο οἱ δημογέροντες καὶ ἐπαύοντο ἐπίσης ὑπ' αὐτῶν (Γ. Α. Φ ω τ ό π ο υ λ ο υ : Συνοπτικὴ Ναυτικὴ Ἱστορία τοῦ κατὰ θάλασσαν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας ἀγῶνος τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν καὶ τῶν μετασχόντων αὐτῶν μερῶν, ἐν Ἀθήναις 1873, σελ. 28). Τὴν περίοδον αὐτὴν ὁ Πουλόπουλος καλεῖ ἀπαρχὴν τῆς ἐμπορικῆς καὶ ναυτικῆς μας κεφαλαιοκρατίας (Σ. Πουλόπουλος: σελ. 6).

τοῦ ἐγχωρίου ἐμπορίου καὶ τῆς βιοτεχνίας ἐπέδρασεν οὐχὶ εὐοιῶνως ἐπὶ τῶν ἐμπορικῶν καὶ βιοτεχνικῶν τοποθετήσεων, πάντως αἱ πρὸς τοὺς ξένους διευκολύνσεις καὶ παραχωρήσεις ἐνίσχυσαν τὴν θέσιν τούτων εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος.

Ἦδη κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἔχομεν τὴν κατάργησιν τοῦ παιδομαζώματος (1638), ὥστε ὁ ὑπόδουλος Ἕλλην νὰ διαφύγῃ τὸν θανάσιμον κίνδυνον τοῦ ἐξαφανισμοῦ του καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνερχόμενος νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ οἰκονομικὸν του ἔργον δραστηριοποιῶν τὸ ἐμπόριον. Οὕτως ἤρχισαν νὰ ἀναδεικνύωνται εἰς ἐμπορικὰ κέντρα τὰ Ἰωάννινα, ἡ Πρέβεζα, ἡ Ἄρτα καὶ τὸ Μεσολόγγιον. Αἱ πόλεις αὗται εὐρισκόμεναι πλησίον τῆς Ἀδριατικῆς, ἥτις ἦτο θάλασσα τῶν Ἑνετῶν, ἐδραστηριοποιήθησαν καὶ οἱ Ἑνετοὶ ἐχρησιμοποιοῦν τοὺς ἐμπορικοὺς τῶν οἴκους ἰδίᾳ τῶν Ἰωαννίνων διὰ τὸ ἐμπόριόν των¹. Κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα τὸ ξένον στοιχεῖον εἰσέδυσεν ἔτι περισσότερον διὰ νὰ ἰδρυθῶσι προξενεῖα εἰς πόλεις καὶ νήσους, ὑπὸ Γερμανῶν, Γάλλων, Ἰταλῶν, Ἀγγλων, Ρώσων, Ὀλλανδῶν κλπ.

Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὁ κύριος ὄγκος τοῦ εἰσαγωγικοῦ καὶ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου εὐρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν ξένων. Ἡ δραστηριότης αὕτη τῶν ξένων σὺν τῷ χρόνῳ ἠρέθησεν τὸ ἐμπορικὸν δαιμόνιον τῶν Ἑλλήνων καὶ ἄφησεν ἀδιαφόρους καὶ ἀνικάνους τοὺς Τούρκους. Καὶ ἦτο φυσικὸν νὰ ἀναπτυχθῇ τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἔνεκα τῆς ἀρχαίας ἐμπορικῆς αὐτῶν παραδόσεως, τῆς βυζαντινῆς ἐμπορικῆς κληρονομίας, τοῦ ἰδίου θαλασσίου περιβάλλοντος καὶ τῆς ὀπισθοδρομικότητος τοῦ κατακτητοῦ. Οὕτως ἐνῶ τὸ ἐμπόριον ἦτο εἰς χεῖρας τῶν ξένων, ἰδίως τῶν Γάλλων², ὅμως τὸ ἐλληνικὸν ἐμπορικὸν δαιμόνιον σὺν τῷ χρόνῳ ἐξήρχετο ἀπὸ τὴν νάρκην καὶ ἡνδροῦτο. Εἰς τοῦτο συνέβαλεν ἰδίως ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας μας ἥτις εἰς τὰς νήσους ἐτέλει ὑπὸ συνθήκας λίαν εὐνοϊκῆς μεταχειρίσεως ἀπὸ μέρους τῶν Τούρκων ἐν σχέσει πρὸς ἄλλας περιοχὰς τῆς κατακτηθείσης Ἑλλάδος. Ἐκ τῶν νήσων δὲ τούτων αἱ πλέον ἀνθοῦσαι ἦσαν ἡ Ὑδρα, αἱ Σπέτσαι καὶ τὰ Ψαρά³.

Παρὰ τὴν ἀφύπνισιν ὅμως τῆς οἰκονομίας ἐν Ἑλλάδι, κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ συγκεντρούμενον κεφάλαιον ἦτο διστακτικὸν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοποθετήσεις ἐπὶ ἐπιχειρηματικῶν ἔργων. Δι' ὃ καὶ ἐκεῖ ὅπου παρετρεῖτο

1. Α. Λ α ι μ ο ῦ: Τὸ Ναυτικὸν τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων, Ἀθῆναι, 1968, Τόμ. Α', σελ. 90.

2. Ἡ μετὰ τῶν Γάλλων ἐπαφὴ οἵτινες ἐμπορεύοντο μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, εἶχεν εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα διὰ τὴν ἀφύπνισιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἐμπορίου. Οἱ Ἕλληνες συνεργαζόμενοι μετὰ τῶν Γάλλων ἐπηρεάσθησαν ὑπ' αὐτῶν, τὰ ἔργα των κατέστησαν εὐγενέστερα καὶ ἀφωμοιῶθη ἡ Εὐρωπαϊκὴ νοοτροπία, πρὸς εὐχερεστέραν καὶ τυπικωτέραν διεξαγωγὴν τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν (Περὶ τούτων καὶ εἰς Δ. Ζ ω γ ρ ά φ ο υ: Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γεωργίας, Ἀθῆναι 1921, Τόμ. Α', σελ. 15).

3. Διὰ τὴν πρόδον τῆς ναυτιλίας συνετέλεσε καὶ ἡ μὴ ὑπαρξίς χερσαίων ὁδῶν, δεδομένου ὅτι αὗται ἦσαν ἀνύπαρκτοι εἴτε ἐπίπονοι καὶ δαπανηραὶ διὰ τὰς μεταφοράς.

κυρίως πρόοδος εἰς κερδοσκοπικὰς τοποθετήσεις ἦτο ἡ ναυτιλία, ἥτις διὰ λόγους τοὺς ὑπολοίπους ἐν συνεχείᾳ θὰ ἐξηγήσωμεν ἡνδροῦτο συσσωρεύουσα συνεχῶς κερφάλαια ἄτινα ἐπενδύοντο ἐπὶ νέων πλοίων.

Τὰ εἶδη τῶν πλοίων ἦσαν τὸ τρεχαντήριον, ἡ μπρατσέρα, τὸ σαχτούριον (χωρητικότητος 15-20 τόννων), τὸ λατινάδικον (40-50 τόννων), ἡ καρabo-σαῖτα (ὀλίγον μεγαλύτερον τοῦ λατινάδικου), ἡ σκούνα (100-150 τόννων), ἡ νάβα ἢ μπάρκο με 4-5 τετράγωνα ἱστία εἰς ἕκαστον ἱστὸν καὶ 4 ἀρτέμονας εἰς τὸν πρόβολον, ἡ πολάκα, ὀλίγον μικρότερον τῆς νάβας, ὁ μύστικας, πλοῖον τριῖστιον με κώπας ἐπίσης διὰ τὴν περίπτωσιν νηγεμίας, ἡ φούστα, πλοῖον με δύο τριγωνικὰ ἱστία καὶ κωπήλατον σκάφος, ἡ βομβάρδα με ἡμιολικὰ ἱστία, ἡ σακκολέβα με τετράγωνα ἱστία, ἡ ταρτάνα μεγάλο πλοῖον με τετράγωνα ἱστία καὶ ἐν τριγωνικὸν καὶ με ἓνα ἐνίοτε ἱστίον μετὰ λατινίου, ὁ πάρων ἢ βρίκιον (150-200 τόννων) ὡς καὶ τὸ ἀνώτερον ὄλων, ἡ βρικογολέττα χωρητικότητος 300-400 τόννων, ἔχουσα μῆκος τρύπιδος 80-100 ποδῶν, καταστρώματος 100-120 ποδῶν καὶ ταχύτατον πλοῖον δυνάμενον νὰ μεταφέρῃ φορτίον 7.000-8.000 κιλῶν κ.κ.¹

Ἐνεκα τοῦ φόβου τῆς πειρατείας τὰ πλοῖα ταῦτα ἐξωπλίζοντο με κανόνια. Τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ ὑποβληθέν τὸ 1803 ὑπόμνημα εἰς τὸν «Σύλλογον τῶν παρατηρητῶν τῶν ἀνθρώπων», ἐν Παρίσις ἀνεβίβαζεν τὰ πλοῖα τῆς Ὑδρας εἰς 120 χωρητικότητος 45.000 τόννων με πληρώματα 5.400 ναυτῶν καὶ 2.900 κανόνια, τῶν Σπετσῶν εἰς 60 χωρητικότητος 14.000 τόννων, 2.700 ναυτῶν καὶ 900 κανονίων, τῶν δὲ Ψαρῶν εἰς 60 πλοῖα χωρητικότητος 3.300 τόννων, 440 ναυτῶν καὶ 132 κανονίων.

Ὁ Τρικούπης ἀναβιβάζει τὰ κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως πλοῖα τῶν τριῶν νήσων εἰς 176 διαιρούμενα ὡς ἐξῆς: Ὑδρα 92, Σπέτσαι 44, Ψαρὰ 40². Ὁ Ραγκαβῆς ἀριθμεῖ τὰ πλοῖα τῆς Ὑδρας ἐν συνόλῳ εἰς 120 ὧν πολλὰ ἀπωλέσθησαν μεταβληθέντα τὸ 1821 εἰς πυρπολικά³. Ὁ Ὀρλάνδος τὰ ἐμπόλεμα κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως πλοῖα ἀναβιβάζει διὰ τὴν Ὑδραν εἰς 58 καὶ διὰ τὰς Σπέτσας εἰς 27 βρικογολέττας καὶ 45 γαλλιώτας, γολέττας, μύστικας καὶ τράτσας⁴. Κατὰ Λιγνόν, ὡς θὰ εἰδῶμεν, τὰ κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως πλοῖα τῆς Ὑδρας, μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν μέχρι 30 τόννων, ἀνῆρχοντο εἰς 144, με σύνολον χωρητικότητος 27.143 τόννων⁵.

1. Α. Ὁρλάνδου: Ναυτικά, ἦτοι Ἱστορία τῶν κατὰ τὸν ὑπὲρ Ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος πεπραγμένων ὑπὸ τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων ἰδίως ἐπὶ τῶν Σπετσῶν, Ἀθῆναι 1869, Τόμ. Α', σελ. 20. Α. Λαίμου: Τὸ Ναυτικὸν τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων, Τόμ. Α', σελ. 112-114.

2. Σ. Τρικούπη: Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Λονδῖνον 1853, Τόμ. Α', σελ. 175.

3. Ι. Ραγκαβῆ: Τὰ Ἑλληνικά, Τόμ. Γ', Ἀθῆναι, 1854, σελ. 109.

4. Α. Ὁρλάνδου: Αὐτόθι.

5. Α. Λιγνόν: Ἱστορία τῆς νήσου Ὑδρας, Τόμ. Α', Ἀθῆναι, 1946, σελ. 137.

Πλήν τῆς Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, αἵτινες ἔχουσαι σφρίζουσιν ναυτιλίαν ἡνθίζον καὶ συνεκέντρωνον πλοῦτον, ἕτεροι νῆσοι ὡς λ.χ. ἡ Θήρα, ἥτις πολλαπλῶς ἐβοήθησε τὸν ἀγῶνα μὲ νάυτας, χρήματα καὶ πλοῖα συμπαρασταθεῖσα ἰδίᾳ εἰς τὸν στόλον τῶν Σπετσῶν ὃν ἐπήνδρωσε μὲ νάυτας ἀμισθί¹, ἡ Ρόδος, ἡ Κρήτη καὶ αὐτὴ ἡ ἀπωτάτη Κύπρος, παντοιοτρόπως ἐβοήθησαν τὸν Ἀγῶνα μὲ τὴν ἐμπορικὴν των ναυτιλίαν. Πλήν ὅμως τῶν νήσων τούτων καὶ ἕτεροι νῆσοι καὶ ναυτικὰ κέντρα ὡς τὸ Γαλαξείδιον καὶ τὸ Μεσολόγγιον, ἡ Κύμη τῆς Εὐβοίας, ἡ Στυλὶς τοῦ Χαλκικοῦ Κόλπου, ἡ Κύμη τῆς Χαλκιδικῆς, ὡς ἐπίσης ἡ Ζαγορά καὶ τὸ Τρίκερι τῆς Μαγνησίας συνέβαλον ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν ναυτιλιακὴν δραστηριότητα τοῦ ὑποδουλωθέντος Ἑθνους.

Αἱ νῆσοι ἦσαν ἐξ ἀρχῆς ὑποχρεωμέναι νὰ ἀποστέλλουν εἰς τὸν Τοῦρκον ἀρχηγὸν τοῦ στόλου (Καπουδὰν Πασᾶ), εἰς ὃν ὑπήγοντο 43 νῆσοι, μέγα ἀριθμὸν ναυτῶν διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν πληρωμάτων του, οὗτοι δὲ ἐκαλοῦντο νεφερλῆδες ἢ μελάχρδες², οἵτινες ἀπολυόμενοι μετὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεων των συνέχιζαν τὴν ναυτικὴν των ζωὴν, ἐργαζόμενοι σχεδὸν πάντοτε εἰς πλοῖα τῆς γενετείρας των ἢ καὶ ἀποκτῶντες ἴδια πλοίαρια. Οὕτως ἐμπορικὰ σκάφη Συριανῶν καὶ ἄλλων Κυκλαδιτῶν, ἰδίᾳ δὲ Μυκονιατῶν, διέπλεον τὰς θαλάσσας διὰ νὰ φθάσουν εἰς Κωνσταντινούπολιν, Σμύρνην, Κρήτην, Ἰταλίαν³.

Ἡ γαλέρα συνδέεται μὲ τὴν πρώτην φάσιν τῆς συμμετοχῆς τοῦ Ἑλληνος εἰς τὸν τουρκικὸν στόλον⁴, ὅτε ἐχρησιμοποιοῦντο οἱ νεφερλῆδες ὡς πλή-

1. Γ. Α. Φωτόπουλος: Συνοπτικὴ Ναυτικὴ Ἱστορία τοῦ κατὰ θάλασσαν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας ἀγῶνος τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας Σπετσῶν, Ψαρῶν, σελ. 32.

2. Μέγας ἀριθμὸς τούτων ἀπηλλάσσεται τῆς θητείας εἰς τὸν τουρκικὸν στόλον καταβαλλομένου τοῦ ἀντιστοίχου ἀντισηκώματος (Κ. Ἀλεξάνδρῃ: Ἡ ἀναβίωσις τῆς θαλάσσινης μᾶς δυνάμεως κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, Ἀθῆναι ἐκδ. 1960. — Α. Λαίμοῦ: Τὸ Ναυτικὸν τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων, Ἀθῆναι, 1968 Τόμ. Α', σελ. 89).

3. Τὸ 1701 ὁ περιηγητὴς Tournesfort περιηγηθεὶς τὰς Κυκλάδας ἀναφέρει ὅτι οἱ πλοῖοι τῆς Ἴου καὶ τῆς Μήλου ἦσαν οἱ ἐμπειρότεροι τοῦ Ἀρχιπελάγους, γνωρίζοντες καλύτερα παντὸς ἄλλου τὰ ὕδατα τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, ὅπου καὶ τὰ πλουσιώτερα φορτία καὶ λεῖται, ὥστε νὰ ναυτολογοῦν αὐτοὺς οὐχὶ μόνον τὰ γαλλικὰ βασιλικά πλοῖα ἀλλὰ καὶ οἱ Φράγκοι πειραταὶ (Περὶ τούτων εἰς Τ. Κωνσταντίνιδην: Καράβια, Καπεταναῖοι καὶ Συντροφοναῦται, 1800-1830, Ἀθῆναι, 1954, σελ. 55 κ. ἐπ.).

4. Κατὰ τὸν 16-17ον αἰῶνα οἱ Τοῦρκοι διοικηταὶ (μπέηδες) τῶν ναυτοτόπων παρῆγον τὰς κάτωθι γαλέρας εἰς τὸν Σουλτᾶνον. Ἡ Κύπρος 7, ἡ Χίος 6, ἡ Ρόδος 4, ἡ Πελοπόννησος 3, ἡ Νάξος, ἡ Ἄνδρος, ἡ Λέσβος καὶ ἡ Σάμος ἀνὰ 1 ἐκάστη, μικρότεροι δὲ νῆσοι ὡς ἡ Μύκονος καὶ ἡ Σέριφος προσέφερον ἀπὸ κοινοῦ 1 γαλέραν (Α. Λαίμους: Τόμ. Α', σελ. 93). Ἡ γαλέρα διαδραματίζει ρόλον καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου ὅτε παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Ἑνετῶν ἔλαβον μέρος ἡ Κρήτη διὰ 4 γαλερῶν ὑπὸ τοὺς Ἀνδρέα Κολέργκαν, Φραγκίσκον Βομβίκην, Γεώργιον Καλλέργην καὶ Δανιὴλ Καλαφάτην. Ἡ Κέρκυρα διὰ 4 γαλερῶν ὑπὸ τοὺς Μπούκαν Πέτρον, Χριστόφορον Κονδυλάκη, Γεώργιον Κοκκίνη καὶ Στυλιανὸν Χαλκιόπουλον. Ἡ Κεφαλληνία διὰ 2 γαλερῶν ὑπὸ τοὺς Τσιμάραν καὶ Μπιστάπανον, ἡ δὲ Ζάκυνθος διὰ μιᾶς Κοινωτικῆς καὶ τριῶν ἰδιωτικῶν ὑπὸ τοὺς Νικόλαον Μον-

ρωμα καὶ ἦσαν ἐρέται (κατεργάροι) ἢ καὶ πεζοναῦται (λεβέντες) ¹. Ὄταν ὅμως ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος τὰ ἱστιοφόρα ἀντικατέστησαν τὰς γαλέρας καὶ τοὺς γαλλίωνας καὶ ἐχρειάζοντο ἐξησκημένα πρὸς τοῦτο πληρώματα, ἢ θέσεις τῶν ἐλλήνων κατέστη κατὰ πολὺ ἰσχυροτέρα, διότι ὁ τοῦρκος, νομάς κατὰ παράδοσιν, δὲν ἠδύνατο νὰ διακριθῇ εἰς τὴν ναυτοσύνην. Οὕτως οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ κατέκτων ἀξιώματα εἰς τὸ τουρκικὸν ναυτικὸν καὶ οἱ ναυτότοποι ἀπελάμβανον μεγάλων προνομίων.

Τὸ 1745 εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου ἦσαν νηολογημένα πλεόν τῶν 50 πλοίων, τὰ μεγαλύτερα τῶν ὁποίων ἀνερχόμενα εἰς 180 τόννους συνηγνίζοντο καὶ τὰ ἀγγλικά ². Τὸ Αἰτωλικὸν ἀναδειχθὲν εἰς τὸ ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Ἀδριατικὴν ἐμπόριον τὸ 1767 διέθετε 29 ἐμπορικὰ σκάφη. Τόσον ὅμως ὁ ἐμπορικὸς στόλος τοῦ Μεσολογγίου ὅσον καὶ τοῦ Αἰτωλικοῦ κατεστράφησαν ὑπὸ πειρατῶν εἰς τὴν παρὰ τὸν Ἅγιον Σώστην τοποθεσίαν κατὰ τὰ Ὀρλωφικά διὰ νὰ ἀναπτύξῃ καὶ πάλιν τὴν ναυτιλιακὴν του δραστηριότητα τὸ Μεσολόγγιον μέχρι τοῦ 1801, ὁπότε καὶ ἡ περιοχὴ του περιελθούσα εἰς τὸν Ἀλῆ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων περιέπεσε καὶ πάλιν εἰς παρακμὴν ³.

Τὸ Γαλαξειδίον ἀνέπτυξεν ἐπίσης ἀλματωδῶς τὴν ναυτιλίαν του εἰς τοῦτο δὲ συνέβαλεν ὁ ἐν Πάτραις ἐγκατεστημένος βαθύπλουτος ἔμπορος σταφίδος Ι. Παπαδιαμαντόπουλος ⁴, ὁ ὁποῖος ἐναυπήγησε πλοῖα εἰς τὰ νεώρια τοῦ Γαλαξειδίου πρὸς ἐλάττωσιν τοῦ κόστους μεταφορᾶς τοῦ προϊόντος. Ἐπίσης διὰ τὴν ἄνοδον τῆς ναυτιλίας τοῦ Γαλαξειδίου οὐχ ἤττον συνετέλεσε καὶ ἡ πρὸς τοὺς Μεσολογγίτας ἀντιπάθεια τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὁ ὁποῖος ἀντιθέτως ἐβοήθησε τοὺς Γαλαξειδιώτας ἀναθέσας εἰς αὐτοὺς τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς Ἠπείρου. Τὸ 1803 τὸ Γαλαξειδίον εἶχεν ἀναπτύξει δραστηριοτάτην ναυτιλίαν μέχρι Ἰταλίας, Γαλλίας, Ἰβηρικῆς καὶ τῶν βοραιοαφρικανικῶν λιμένων. Κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ Ἀγῶνος ὅμως ἀλγερινῇ μοῖρα κατέστρεψε τὰ περισσότερα τῶν πλοίων του παρὰ τὸν ὁμώνυμον ὅρμον ⁵.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Ζαγοράν καὶ τὸ Τρίκκερι ὁ ἀριθμὸς τῶν πλοίων των ἀνῆρχετο εἰς 12 ἐπηνδρωμένα μετὰ πληρώματα 216 ἀνδρῶν καὶ συνολικὴν χωρητικότητά 2160 τόννων ⁶, ἐνῶ εἰς Εὐβοίαν ἢ Κύμῃ διέθετε κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν 55 μεγάλα πλοῖα ⁷.

δῖνον, Ν. Φισκάρδον καὶ Μαρῖνον Σιγούρον, οἵτινες εἶχον ἀναλάβει καὶ τὰς δαπάνας των ὥστε νὰ συμπεράνωμεν ὅτι εἰς τὰς μὴ τουρκοκρατούμενας νήσους μετὰ τὴν Ἀλωσιν ὑφίστατο ἀξιόλογος ἐλληνικὸς ἐφοπλισμὸς (Α. Λατιμόν: Τόμ. Α', σελ. 93-94).

1. Κ. Ἀλεξανδρῆν: σελ. 36 καὶ Α. Λατιμόν: Αὐτόθι.

2. 3. Α. Λατιμόν: Τόμ. Α', σελ. 103. Τὸ 1764 ἡ ἀξία τῶν πλοίων τοῦ Μεσολογγίου ἀνῆρχετο εἰς 35 ἑκατομ. γρόσια (F. Pouqueville: Voyage de la Grèce. Vol. V, σελ. 294).

4. Π. Ζοῦβας: Ἰωάννης Γ. Παπαδιαμαντόπουλος, θυσία καὶ ἀγῶνες του κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Ἀθῆναι 1971.

5. 6. 7. Α. Λατιμόν: Τόμ. Α', σελ. 104. Τὸ 1813 τὸ Γαλαξειδίον διέθετε 50 πλοῖα συνολικοῦ ἐκτοπίσματος 10.000 τόννων ἀποτιμημένης τῆς ἀξίας των εἰς 30 ἑκατομ. γρόσια (F. Pouqueville: Αὐτόθι).

Ἐκ τῶν νήσων ἡ Μύκονος τὸ 1770 διέθετε 25 πλοῖα χωρητικότητος ἀπὸ 400-700 τόννους, ἡ δὲ Κάσος ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἀγῶνος διέθετε 100 σκάφη μετρίου καὶ μικροῦ μεγέθους προσήνεγκεν δὲ μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὰ ἐκείθεν διερχόμενα πλοῖα ἀναδειχθέντος τοῦ ναυάρχου Ν. Γιούλου ἢ Μπουρέκα¹. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος προοδεύει καὶ ἡ Σάμος ἰδίως μετὰ τὴν κατάληψίν της ὑπὸ τῶν Ρώσων κατὰ τὸν Ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1768-1774. Ἡ Ἄνδρος τὸ 1670 κατεστράφη ὑπὸ τοῦ γάλλου πειρατοῦ Οὐγὸ Κρεβελιέ. Τὸ 1813 ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Pouqueville ὡς διαθέτουσα 40 σκάφη χωρητικότητος 2500 τόννων ἐπληρωμένα με 400 ἄνδρας καὶ ἐξωπλισμένα με 80 κανόνια. Ἐπίσης ὁ αὐτὸς γάλλος συγγραφεὺς ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ἡ Σκόπελος διέθετε 35 σκάφη χωρητικότητος 6300 τόννων με πληρώματα 525 ἀνδρῶν καὶ ἐξωπλισμένων με 140 κανόνια². Ἐπίσης τὸ Καστελλόριζον εἶχε 30 πλοῖα τῶν 3000 τόννων με πλήρωμα 450 ἀνδρῶν καὶ 60 κανόνια. Ἡ δὲ Σύμη διαπρέπουσα ἀπὸ τότε εἰς τὴν σπογγαλιεῖαν καὶ ἀπολαμβάνουσα ἀπὸ τοῦ 1522 προνομίων παραχωρηθέντων ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Σουλεῦμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς κατὰ τὸ 1813 διέθετεν 24 σκάφη χωρητικότητος 4500 τόννων ἐπληρωμένα με 450 ναύτας καὶ 100 κανόνια.

Πλὴν τῶν ἀναφερθεῖσῶν ἀνωτέρω νήσων ὑπῆρξαν καὶ ἕτεραι ἐπίσης, αἵτινες ἀνέπτυξαν τὴν ναυτιλίαν των ὡς ἡ Μυτιλήνη, ἡ Λήμνος, ἡ Χίος κ.ἄ.

Ἐκ τῶν Ἰονίων Νήσων ηὐδοκίμει ἡ ναυτιλία τῆς Ἰθάκης καὶ κυρίως τῆς Κεφαλληνίας, ἥτις ἠρίθμει περὶ τὰ 200 μεγάλα πλοῖα καὶ ἄλλα μικρότερα ἀπασχολοῦντα περὶ τοὺς 4000 ναύτας με ναυτικὸν κέντρον τὸ Ἀργοστόλιον τοῦ ὁποῦ τοῦ πλοῖα τὸ 1800 ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς Ἰονίου Πολιτείας³.

Γενικῶς τὸ 1813 τὰ πλοῖα τῶν ἐλληνικῶν νήσων καὶ παραλίων συνεποσούντο εἰς χωρητικότητά 153.580 τόννων με πληρώματα 17.527 ἀνδρῶν⁴.

Ἡ ἐστία πάντως τῆς ναυτικῆς ἰσχύος ὑπῆρξαν αἱ τρεῖς νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρὰ αἵτινες κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἤρχισαν νὰ ἀναπτύσσουν ἀλματωδῶς τὴν ναυτιλίαν των. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσαν Πελοποννήσιοι καὶ Τήνιοι ἔμποροι, οἵτινες ἐβοήθησαν τοὺς Ὑδραίους καὶ Σπετσιώτας νὰ ἀποκομίσουν τὰ πρῶτα μεγάλα κέρδη των ἐκ τοῦ ἐμπορίου τῶν τροφίμων, ἐνῶ τὰ Ψαρὰ ἐνισχύθησαν ὑπὸ τῶν Χίων καὶ Σμυρναίων⁵. Ἡ Συνθήκη τοῦ

1. Α. Λαϊμόν: Τόμ. Α', σελ. 109.

2. Α. Λαϊμόν: Τόμ. Α', σελ. 110 καὶ Fr. Pouqueville: Voyage de la Grèce, Paris 1826, σελ. 361.

3. Α. Λαϊμόν: Τόμ. Α', σελ. 110 καὶ Fr. Pouqueville: Voyage de la Grèce, σελ. 362.

4. Π. Δερτιλῆ: Συμβολὴ εἰς τὴν Δημοσιονομικὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1821. Θεσσαλονίκη, 1971, σελ. 18.

5. Π. Σ. Ὁμηρίδου: Συνοπτικὴ Ἱστορία τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, ἐν Ναυπλίῳ 1831, σελ. 2. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς Χίους ὁ Λαϊμὸς λέγει ὅτι ἀνέπτυξαν ἰδιαιτέρως τὴν ναυτικὴν πίστιν προβαίνοντες εἰς ναυτικὰ δάνεια πρὸς Ὑδραί-

Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) και αἱ ἐπακολουθήσασαι προεκτάσεις αὐτῆς τοῦ 1779, 1783, 1789 καὶ τοῦ Ἰασιού (1792) ἀπετέλεσαν τὸν βασικὸν σταθμὸν διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἐλληνικῆς ναυτιλίας ὥστε οἱ Ἕλληνες καραβοκυραῖοι καὶ μὲ τὸν ὑπὸ τοῦ Νέλσωνος ἀποκλεισμόν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἡπείρου νὰ συσσωρεύσουν τεράστια κέρδη ἐκ τοῦ σιτεμπορίου¹. Ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆς τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας ὠφείλετο καὶ εἰς τὴν κοντόφθαλμον πολιτικὴν τῶν Τούρκων, οἵτινες, μὴ ἔχοντες τὴν πείραν τοῦ θαλασσίου στοιχείου, ἔφησαν ἐλευθερίαν κινήσεων εἰς τοὺς Ἕλληνας ναυτικούς².

Ἡ ἀνάδειξις τοῦ ναυτικοῦ ἐμπορίου καὶ ἡ πρόοδος τούτου παρουσίαζεν οὕτως ἀντίθετον ὄψιν ἐκείνης τῆς ὑπαίθρου ὅπου ὕφισταντο αἱ καταθλιπτικαὶ συνθήκαι τῆς ἐποχῆς τῆς δουλείας. Εἰς τὴν ναυτιλίαν ὅμως αἱ προϋποθέσεις ἦσαν εὐνοϊκαὶ ἐφ' ὅσον ὁ κατακτητὴς δὲν ἐνδιέφερετο εἰμὴ μόνον διὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ἰδιοκτησίαν. Ἦτο λοιπὸν πολὺ φυσικὸν ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία νὰ ἀπευθύνῃ ἐκκλησίαν πρὸς τὰς τρεῖς ἰσχυροτέρας εἰς ναυτιλίαν νήσους, τὴν Ὑδραν, τὰς Σπέτσας καὶ τὰ Ψαρά καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν συμπαράστασιν των εἰς τὸν ὑπὲρ πάντων Ἀγῶνα, γράφουσα εἰς ἐπιστολὴν τῆς τὰ κατωτέρω :

« Ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ καὶ περιπόθητοι κἀτοιχοὶ τῶν τριῶν νήσων, Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν.

Τὰ πρὸς τὸν πλησίον χρέη μᾶς ἡνάγκασαν, καίτοι εἰς πολυειδῆ ἀσχολουμένους νὰ σᾶς γράψωμεν ὅσα νομίζαμεν σεμνὰ, ἐπωφελῆ καὶ Θεῷ δεκτά. Πληροφορηθέντες οὖν ἀδελφοί, τὸ πρόθυμον τῆς ψυχῆς σας ὑπὲρ τῶν κοινῶν συμφερόντων, σᾶς ἐπαινοῦμεν, ὡς ἐκλεξαμένους τὴν ἀγαθὴν μερίδα. Ἡ δὲ πατρις ἀφθόνης θέλει ἀνταμείψῃ τοὺς κόπους καὶ ἀγῶνας καὶ θυσίας, τὰς ὁποίας καταβάλλετε, ἐν ἡμέραις ὅτε ἔσεσθε καὶ ὑμεῖς συναριθμημένοι εἰς τὴν σειρὰν τῶν τοσούτων ἐνδόξων καὶ ἀθανάτων υἱῶν της.

Περιττόν, συγχάζομεθα, μὲ λέξεις καὶ φράσεις νὰ σᾶς ἀποδείξωμεν πόσον τὸ πρᾶγμα, διὰ τὸ ὁποῖον ἀγωνιζόμεθα, ὑπάρχει κατορθωτόν, ὅταν τὸ συνοδεύσωμεν μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἐπιμελείας, ἐπιμονῆς καὶ ἀποφάσεως.

οὺς, Σπετσιώτας καὶ Ψαριανούς, περιορισθέντες εἰς εὐκόλα κέρδη, οὕτω δὲ ἐξηγεῖ καὶ τὴν μὴ ὑπαρξὴν ὀργανωμένου Χιαινοῦ ναυτικοῦ κατὰ τὸν Ἀγῶνα πλὴν Βρονταδουσιῶν τινῶν πλοίων. Ἡ Χίος πάντως κατὰ τὸν ἀγῶνα εὐρέθη μὲ 200 μικρὰ πλοῖα. Εἰς Χίον ἐπίσης ἤδρευε καὶ θαλάσσιον τριμελὲς δικαστήριον πρὸς ἐκδίκασιν τῶν ναυτικῶν ὑποθέσεων (Α. Λαϊμὸν: Ἡ ἐμπορικὴ Ναυτιλία τῆς Χίου, Ἀθήναι 1963, σελ. 14, 29 κ. ἐπ.).

1. G. G. Gervinus: Risorgimento della Grecia, Milano, 1871.

2. Περιγράφων τὴν ἱκανότητα τοῦ Ἕλληνος ναυτοῦ, ὁ Βαρθόλδης λέγει: « Ἡ ταχύτης καὶ ἡ δεξιότης τῶν ἐλλήνων ναυτῶν εἶν' ἐπίσης, ὡς ἡ τῶν κλεφτῶν ἀξιοθαύμαστος. Συστέλλοντες ἢ ἀναπετανύοντες τὰ ἱστία, συμπεριστρέφονται καὶ συμπεριελίσσονται περὶ τὰς κεφαλαίας, χορεύουσιν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ἱστοῦ χωρὶς νὰ πίπτωσι καὶ ἀρέσκονται εἰς ἀποτόλμους καὶ ἐπικινδύνους καταδύσεις. Πλὴν τούτου ὅμως κρατεῖ παρ' αὐτοῖς παραδειγματικὴ τάξις καὶ ἀκρίβεια, καὶ πρὸς τὸ σύριγμα ἢ τὴν πρόσκλισιν τοῦ πηδαλιούχου ἵπτανται πάντες πρὸς τὸ μέρος ὅπου ὑπάρχει ἀνάγκη» (Κ. Μενδελσῶνος Βερθόλδης: Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1453 Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῶν κατ' ἡμᾶς χρόνων, μετ. Α. Βλάχου ἐν Ἀθήναις — ἐν Κωνσταντινουπόλει: 1873 σελ. 67).

Τὸ πρῶτον μέσον εἰς τὸν ἄνθρωπον εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιχειρημάτων του εἶναι ἡ ἐπιμονή, τὴν ὁποίαν ὅταν ἔχετε κατὰ κληρονομίαν ἐκ τῶν Προγόνων δὲν ἀμφιβάλλομεν. Ταύτην λοιπὸν φυλάττετε, καὶ μὴ πτοεῖσθε.

Ἀδελφοί, ἔχετε βοηθὸν τὸν ἅγιον Θεόν, ἐξ οὗ τὰ πάντα κινοῦνται εἰς τοῦ ἀγαθοῦ τὴν οἰκοδομήν, καθ' ὅτι ἐκπληροῦνται δι' ἡμῶν αἱ προρρήσεις τῶν ἁγίων του, καὶ ἐπομένως, ὅλα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη, τὰ ὁποῖα θαυμάζοντα τὴν ἐλεεινὴν ταύτην ὑπομονὴν μας, ἔφθασαν νὰ μὴ μᾶς θεωρῶσιν ὡς ἀπογόνους τῶν ἀειμνήστων Προγόνων μας· τὸ ὁποῖον, ἐὰν ἀπρολήπτως κρίνωμεν, δὲν θέλομεν εὖρη, ὅτι ἀδίκως καταδικαζόμεθα· καθότι πότε καὶ εἰς ποῖον μέρος ἐζήτησε τὸ Γένος τὰ προνόμια τῆς ἐλευθερίας του μὲ κοινήν φωνήν καὶ δὲν εἰσηκούσθη; Ποία ἄλλη ἦτο ἡ αἰτία ἡ ἐμποδίζουσα τοσοῦτους χρόνους τὴν τοιαύτην εὐλογωτάτην ζήτησίν του, εἰμὴ ἡ ἐσχάτη ἀμάθεια, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο τὸ ἔθνος κατεβεβυθισμένον;

Τώρα δὲ ὁπότε τὸ σκότος ἐκεῖνο τῆς ἀμαθείας ἐξέλιπε, καὶ ἄρχισε τὸ Γένος νὰ αἰσθάνεται τὴν ἐλεεινὴν στάσιν του, καὶ νὰ καταγίνεται διὰ τῆς παιδείας νὰ γνωρίζῃ τὰ Δικαιώματά του, προβαίνων γιγαντιαίους βήμασιν εἰς τὸν φωτισμὸν, δὲν χρειάζεται ἄλλο διὰ νὰ καταλάβῃ τὸσον, ὅπως δεξιωτάτας περιστάσεις ἐκ τῆς διχονοίας καὶ ἀπρονοησίας του ἔχασεν, ὅσον καὶ τὴν συνδρομὴν καὶ βοήθειαν τὴν ὁποίαν θέλει λάβει ἅμα μετὰ τὴν νίκησίν του, καὶ ἐπομένως πόσον ἡ ἐπιτυχία ἔοικαι ἄφευκτος.

Διὰ νὰ γίνῃ λοιπὸν αὕτη ἡ κίνησις καὶ ταχύτερον καὶ εὐκολώτερον, πρέπει ὅσον τάχος ν' ἀποκτήσωμεν τὰ ἀναγκαῖα μέσα· δι' ὧν τὴν ἐξοικονόμησιν ἐνεργήθῃ νὰ συστηθῇ μία κοινὴ Ἑθνικὴ Κάσσα, ἐφρρευομένη ἀπὸ τοὺς ἐγκριτωτέρους καὶ φιλογενεστέρους τοῦ ἔθνους· ἐζητήθῃ δὲ καὶ ὅθεν ἔδει ἡ ἀνήκουσα βοήθεια καὶ ὑπεράσπισις, καὶ ἐχορηγήθῃ ἀφθόνης. Συσκεφθῆτε λοιπὸν, ἀδελφοί, καταβάλλετε πᾶσαν φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν ἵνα ἀκολουθήσητε τὴν κοινήν γνώμην καὶ ἀπόφασιν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνάγκη πᾶσα καὶ μερικώτερον νὰ συστήσωμεν ἐφόρους κατὰ τόπους, οἵτινες νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπαγρυπνῶσιν εἰς τῶν ἀδελφῶν τὴν ἡσυχίαν καὶ βελτίωσιν, νὰ λαμβάνουν τὰς ἀναφορὰς καὶ ἐγγραφὰ των πρὸς ἡμᾶς, καθὼς καὶ τὰς συνεισφορὰς αὐτῶν, καὶ νὰ εἰσακούωνται μὲ τοὺς Γενικοὺς ἐφόρους τοῦ Ἑθνους, διὰ τοῦτο ἐκρίναμεν ἀξιούς τῆς ἐφορείας ταύτης, καὶ κατεστήσαμεν ἐφόρους τῶν πραγμάτων ἐν μὲν τῇ Ὑδρᾷ τὸν Κ. Γκίκαν, Γ. Γκιώνην καὶ Κ. Γιακουμὴν Τομπάζην, εἰς δὲ τὰς Σπέτσας τὸν Κ. Κ. Παναγιώτην Μπότασιν, Κ. Γεώργιον Πάνου, καὶ Βασιλείον Φασζολάτην εἰς δὲ τὰ Ψαρὰ τὸν Κ. Νικόλαον Ἀποστόλην καὶ Δημήτριον Μαμόνη.

Γινώσκοντες δὲ ἀδελφοί, ὅτι ἡ εὐταξία καὶ εὐπείθεια εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν εἶναι τὰ σωτηριωδέστερα καὶ ἀναγκαιότερα, καὶ ὅπου αὗται λείπουν, ἐκεῖ Πυργοποιία, διχονοία, μάχαι, καὶ τέλος ἀφανισμός. Διὰ τοῦτο πατρικῶς νουθετοῦμεν ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἵνα πειθεσθε εἰς αὐτούς· αὐτοὶ ἀγρυπνοῦσι ὑπὲρ

ὕμῶν, καὶ λόγον ἀποδώσωσι κατὰ τὸν Θεῖον Παῦλον. Ἀκολουθεῖτε λοιπὸν τοῖς ἔγχεσιν αὐτῶν· εἰς αὐτοὺς παρέχετε τὰς συνεισφοράς, καὶ τὰ ἔγγραφά σας πρὸς ἡμᾶς, ὄντες βέβαιοι, ὅτι τὰ μὲν ἔγγραφα σας δι' αὐτῶν ἔρχονται πρὸς ἡμᾶς ἀσφαλῶς, αἱ δὲ χρηματικαὶ χορηγίαι σας ὑπὲρ Πατρίδος ἀποταμιεύονται εἰς τὴν Γενικὴν τοῦ Ἑθνους Κάσσαν διὰ καθαρωτάτων καὶ ἀκριβῶν καταστί-
χων.

Ἐπειδὴ ἀδελφοί, ὁ παρὼν δεξιότατος καὶ ἀρμοδιότατος καιρὸς μᾶς πα-
ραστείνει τρόπους σωτηρίους καὶ μᾶς προσκαλεῖ εἰς ἀγῶνας, δόξαν, εὐτυχίαν
καὶ Ἀθανασίαν, φιλοτιμηθῆτε, νὰ ἀπολαύσετε αὐτὰ τὰ τόσον ἐπιθυμητὰ πρά-
γματα! Φιλοτιμηθῆτε νὰ μὴ χάσωμεν τοιοῦτον καιρὸν, ἀλλὰ ὥς κερδίσωμεν
ἐξ αὐτοῦ, καταβάλλοντες κόπους καὶ κάθε ἀσκημίαν καὶ ἀμέλειαν. Ἡμεῖς ἀπὸ
μέρους μας κάμνομεν ὅλα τὰ δυνατὰ διὰ νὰ λάβωμεν ὅθεν δεῖ τὴν ἀνήκουσαν
βοήθειαν· ἐπειδὴ ἂν προσμένωμεν παρ' ἄλλοτρίων τὰ πάντα, μειοῦνται τότε τὰ
δικαιώματά μας.

Ὑδριῶται, Σπετσιῶται καὶ Ψαριανοὶ Ἀδελφοί! Ἐνθυμηθῆτε ὅποιοι
εἴσθε περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος καὶ εἰς ποῖον βαθμὸν
δυνάμεως εὗρίσκεσθε τῶρα εἰς εἰκοσαετὲς διάστημα, ποῖος σᾶς ὕψωσεν ἀδελ-
φοί, ποῖος σᾶς ἐφώτισε καὶ σᾶς ὠδήγησε εἰς αὐτὸ τὸ ὕψος, ὥστε νὰ σᾶς θαυ-
μάζουν καὶ τὰ πλέον δυνατὰ ἔθνη; ἡ θεία βουλή καὶ δυνάμεις, ἥτις ἐν ἀσθενείᾳ
τελμοῦται.

Θαυμᾶστε Ἀδελφοί! Σᾶς ἐξελέξατο ὁ Θεὸς καὶ σᾶς προητοίμασε διὰ νὰ
ἐκπληρώσετε τὰς προρρήσεις, τὰς ἀποκαλύψεις καὶ τοὺς χρησμούς τῶν Ἀγίων,
νὰ καταδαμάσετε τὴν Πόρνην Βαβυλῶνα, καὶ νὰ συντρίψετε τὴν κεφαλὴν
τοῦ Δράκοντος.

Λοιπὸν μὴ δειλιάσετε ποσῶς· ἀλλ' ἐτοιμάσετε τὰ ξύλινα τεῖχη σας νὰ
διασώσετε ὡς ἄλλοι Λακεδαιμόνιοι καὶ Ἀθηναῖοι τὴν Πατρίδα, ἐτοιμάσατε
τὰ πλοῖα σας· ἄλλοι ἄς φοβοῦνται τὸν Ποσειδῶνα, οἱ ἐχθροὶ ἄς τὸν τρέμουν·
ἐπειδὴ οὔτε οἱ πρόγονοί των, οὔτε αὐτοὶ ἔχουν μέρος μετ' αὐτοῦ, καὶ ἂν ἐσεῖς
ἐλλείπετε, ἦτο χαμένοι, διὰ τοῦτο ἐλπίζομεν ἀδιστακτικῶς εἰς τὴν ἰδικὴν σας
ἀξιοσύνην καὶ ἀνδρείαν ὅχι μόνον νὰ χειρώσωμεν τὰς ναυτικὰς τῶν ἐναντίων
δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ κέντρον του νὰ διασαλεύσωμεν ἐκ θεμελίων.

Γενῆτε ἑτοιμοὶ, διὰ νὰ ἀκολουθήσετε φρονίμως καὶ εὐτάκτως τὴν πρῶ-
την φωνὴν τῆς Σάλπιγγός μας, τὴν ὁποίαν θέλετε ἀκούσει ἐν καιρῷ πρέποντι
παρὰ τῶν ἐφόρων. Μ' ὅλα ταῦτα οἱ εὐκατάστατοι μὴ λησμονήσετε ὅτι ἡ πατρὶς
εὕρισκομένη ἤδη εἰς τοιαύτην πτώσιν χρειάζεται καὶ χρηματικὰ μέσα διὰ νὰ
ἀνεγερθῇ.

Ὅθεν πρέπει, ὦ φίλτατοι συμπατριῶται! Ἀφοῦ μίαν φορὰν ἐπεσεῖσαμεν
τὴν παχεῖαν ἀγλὴν τῆς ἀγνοίας καὶ ἀμαθείας νὰ διανοίξωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς
ἡμῶν, καὶ ἴδωμεν τὴν ροδοδάκτυλον καὶ τερπνοτάτην Αὐγὴν, καθ' ἣν θέλει
ἀναλάμψῃ ὁ λαμπρὸς καὶ ζωογονητικώτατος Ἡλῖος τῆς τοσοῦτον ἐπιθυμητῆς

τοῦ Γένους ἡμῶν ἀναγεννήσεως καὶ ἀναπλάσεως, πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ἡ μᾶλλον νὰ αἰσθανθῶμεν μέχρι βάθους καρδίας, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ ἐποχὴ ἣτις θέλει ἐπισφραγίσαι τὴν ἀθάνατον ἡμῶν δόξαν, ἡ τὸ ἀνεξάλειπτον ὄνειδος καὶ τὴν παντοτεινὴν κατασχύνην, ἀν ραθυμῆσωμεν.

Ἡ μηχανὴ τοῦ μεγάλου ἔργου ἐτεχνουργήθη τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ καὶ ἀντιλήψει κατὰ τὸν θαυμασιώτερον καὶ ἄριστον τρόπον, καὶ δὲν χρειάζεται πλέον, παρ' ἑνὸς μόνοις μοχλὸς διὰ νὰ κινήσῃ καὶ νὰ τὴν βάλῃ εἰς ἐνέργειαν. Καὶ αὐτὸς ὁ μοχλὸς αὕτη ἡ ἐμψύχωσις τῆς φοβερᾶς Μηχανῆς ἡρτῆται ἀπὸ ἡμᾶς καὶ δὲν εἶναι ἄλλο, εἰμὴ ἡ πρόθυμος καὶ γενναία τῶν χρημάτων συνεισφορά, ὅτι ἄνευ τούτων, καθὼς καὶ ὁ Δημοσθένης εἶπε ποτέ, τίποτε, ἡ μικρὰ καὶ ὀλίγου ἄξια κατορθοῦνται.

Ἄν λοιπὸν εἴμεθα ἀληθῆ τέκνα τῆς Σεβαστῆς καὶ Ἱερᾶς Ἑλλάδος, ὡς καυχόμεθα — ἀν σώζωμεν τῶντι εἰς τὴν καρδίαν μας τὸν θεῖον σπινθῆρα τοῦ ὑπὲρ τοιαύτης εὐκλεσεστάτης καὶ ἀθανάτου Πατρίδος ἔρωτος, ἀν αἰσθανώμεθα τὸ βάρος τοῦ πολυχρονίου ζυγοῦ, τῆς ἐπονειδίστου καὶ αἰσχίστης δουλείας· καὶ ἀν τέλος πάντων ἔχομεν τὴν εὐγενῆ καὶ ὄντως ἑλληνικὴν μεγαλοφροσύνην νὰ τὸν ἐκτινάξωμεν ἀπὸ τὸν τράχηλόν μας, ποίαν ἄλλην ἁρμοδιωτέραν προσμένομεν ἐποχὴν, ποία πρόφασις ὅπως οὖν εὐλογοφανῆς ἡμπορεῖ νὰ μᾶς κάμῃ νὰ ἀναβάλωμεν τὸν χρυσοῦν τοῦτον καιρὸν τὸν ὁποῖον λαμπρότατα φαίνεται ὅτι ἡ θεία πρόνοια ὄντως ἐπροσδιώρισε διὰ τὴν πλήρωσιν ὅλων τῶν προρρήσεων, ὅλων τῶν χρησμών, ὅσοι διαλαμβάνουσι περὶ τῆς τοῦ Γένους ἡμῶν ἐλευθερίας, περὶ τῆς ἀναλάμψεως τῆς ὁρθοδοξίας; Βέβαια, Ἀδελφοί, δὲν μᾶς μένει πλέον καμμία πρόφασις, οὔτε εἶναι συγκεχωρημένον εἰς τὸν παρόντα καιρὸν, ἀλλ' οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ εὑρεθῇ τις μεταξὺ τῶν ἀπογόνων τοῦ Μιλτιάδου, τοῦ Λεωνίδου, τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Ἀριστείδου, τοῦ Ἐπαμεινώνδου, καὶ μυρίων ἄλλων τῶν κλεσεστάτων προγόνων μας νὰ ἀμφιβάλλῃ πλέον διὰ μίαν καὶ μόνην στιγμὴν περὶ τῆς ἀφεύκτως εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ μεγάλου σκοποῦ.

Ἡ ἐναντία γνώμη μένει τοῦ λοιποῦ ὁ κλῆρος τῶν νόθων ἐκείνων ψυχῶν, αἱ ὁποῖαι θεμελιώνουσι τὴν κακοδαίμονα εὐδαιμονίαν των εἰς τὸ νὰ ἀποταμιεύσωσι μόνον τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, καὶ παραδεδομέναι δι' ὅλου εἰς τὴν μισαρὰν καὶ θεοσταγῇ λατρείαν αὐτῶν τῶν μετᾶλλων, κλείουσι τὴν ἀμάλακτόν τους καρδίαν ἕως καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἡδύτερον, τὸ εὐγενέστατον καὶ ἱερώτατον αἶσθημα τῆς πρὸς τὴν φιλότατην Πατρίδα ἀγάπης, χωρὶς νὰ αἰσθάνωνται ὅτι ἡ ἄκαιρος φιλοχρηματία κατασταίνει τὸν δεδουλωμένον ὑπὸ τοῦ ψυχησωματοφθόρου αὐτοῦ πάθους, καὶ αὐτῶν τῶν ἀνδραπόδων ἀνδραποδέστερον.

Ἄλλ' εἶθε, ὦ παντοδύναμη Κύριε εἶθε, ὦ Πολιοῦχον Πνεῦμα τῆς ταλαίνης καὶ πολυστενάτου Ἑλλάδος εἰς τὴν κρίσιμον ταύτην ἐποχὴν ἐν ἣ μέλλει νὰ διαχωρισθῇ ὁ σῖτος ἀπὸ τὰ ἄχυρα, ὁ χρυσὸς ἀπὸ τὴν σκωρίαν, καὶ οἱ ἀληθεῖς ἀδάμαντες ἀπὸ τοὺς ψευδεῖς καὶ πεπλανημένους, εἶθε, λέγω, νὰ μὴν εὑρεθῇ κανεὶς μεταξὺ μας ἀνάξιος τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ κακο-

δαίμονος ἐκείνου καὶ ἀγενεστάτου κόμματος, ἀλλὰ πάντες οἱ κλητοὶ εὐρεθέν-
τες χωρὶς ἐξαίρεσιν ἐκλεκτοί, ἃς συνδράμωμεν ὁμοθυμαδὸν ὅλη ψυχῇ ὅλαις
δυνάμεσιν εἰς ἐκτέλεσιν καὶ στέψιν αὐτοῦ τοῦ μεγάλου σκοποῦ, ὅστις φαίνεται
καθαρά, ὅτι εἶναι εὐδοκία τῆς θείας Προνοίας, καὶ ἃς ἀνοίξωμεν γενναίαν καὶ
δαψιλῇ χεῖρα εἰς ἐκείνους ὅπου προσφέρουσι κεφαλὴν, στῆθος, καρδίαν καὶ
βραχίονας διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Γένους.

Καὶ ταῦτα μὲν Ἀδελφοί, ἐγράψαμεν πρὸς ὑμᾶς ὅχι πλατύτερον τοῦ δέ-
οντος, ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα καθ' ὃ μέγα καὶ ἱερὸν καὶ φοβερόν, ἀπαιτεῖ καὶ πολλὰ
καὶ γενναῖα ἐπιχειρήματα εἰς τὸ νὰ ἐγκαρδιώσῃ ἡμᾶς νὰ νικήσωμεν πρῶτον
τὸ πάθος τῆς φιλοχρηματίας καὶ ἐπομένως τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν. Ἀλλ' ἡμεῖς
μὲν ἔχοντες ἐλπίδα στερεὰν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς καρδίας σας, αἱ ὅποιαι ἐκ φύ-
σεως εἶναι αὐθόρμητοι εἰς τὴν ἀρετὴν, σᾶς ἐδώκαμεν αἰτίαν. Σεῖς ἀναπληρώ-
σατε τὰ ἐλλείποντα· φανῆτε Ἕλληνες, καὶ δεῖξατε εἰς τοῦ κόσμου τὸ εὐρυ-
χωρότατον θέατρον ὅτι δὲν ἀπεθάνετε, καθὼς σᾶς νομίζουν, ἀλλὰ ζῆτε καὶ
ἔχετε ὅλας τὰς ἀρετὰς τῶν προγόνων σας. Ἐρωσθε»¹.

Καὶ πράγματι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην ἀντεπεκρίθησαν ἀδιστάκτως καὶ
μὲ αὐταπάρνησιν αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι αἵτινες συνέδραμον τὸ ἔργον τοῦ Ἀ-
γῶνος ἀποφασιστικῶς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν του. Εἰς τὸν θρίαμβον αὐτὸν τῆς νεο-
ελληνικῆς ἱστορίας, ἡ Ὑδρα, μετὰ τῶν τριῶν θρυλικῶν νήσων, ἦτο ἐκείνη ἡ
ὅποια εἶχε τὴν πρωτοπορίαν.

* * *

Ἡ Ὑδρα ἢ Ὑδρέα ὡς κῆπη ἐκαλεῖτο μέχρι τῶν πρώτων μ.Χ. αἰώνων
ἢ καὶ Sidero ἢ Sidra ἢ Sydra ἢ Sidre ὡς συναντᾶται παρὰ διαφόροις συγγρα-
φεῖς: Coronelli, Randolph, Piacenza, Boschini, Gastaldi, Miller, Σάθα
ὡς καὶ εἰς ἔγγραφον τοῦ 1265 εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων²
ἢ καὶ ὡς Cidia κατὰ τὸν Καταλὼνιον Ράϊμον Μοντάνορ³ εἶναι μία ἐκ τῶν
εἰσέτι διαφυλαττόντων ἱστορικὰ μυστικὰ τόπων τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ νῆσος Ὑδρα ἔχουσα ὕψος 591 μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσ-
σης εἶναι βραχώδης, ἀνυδρος, πευκόφυτος ἀπὸ τὴν μίαν κατὰ τὸ μῆκος τῆς
πλευράν, ἐξ οὗ ἔλαβεν καὶ τὸ ὄνομα ὑπὸ τῶν Τούρκων (Τσάμεζα-πενυκόεσσα),
καὶ ἀπέχει 4-5 μίλλια τῆς Νοτιοανατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀργολίδος. Τὰ ὄμβρια
ὕδατα χύνονται ἐκατέρωθεν εἰς τὴν θάλασσαν, δεδομένου ὅτι δὲν ὑπάρχουν
ὀροπέδια καὶ κοιλάδες διὰ νὰ τὰ συγκρατήσυν, δι' ὃ καὶ μὴ διαποτιζόμενον
τὸ ἔδαφος δὲν ὑφίστανται πηγαί. Αἱ γεωλογικαὶ μεταβολαὶ αἱ ἐπελοῦσαι ἀπὸ
ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον δὲν μετέβαλλον ριζικῶς τὴν διαμόρφωσιν

1. Ὁμηρίδης: II-V.

2. Τοῦτο ἀναφέρεται ὑπὸ D. Zakythinos: Le Despotat Grec de la Morée, Paris 1932, Τόμ. Α', σελ. 3.

3. Α. Ἀναργυροῦ: Τὰ Σπετσιωτικά, Ἀθήνησιν, 1861, Τόμ. Α', σελ. 21.

της διὰ τὰ ὑποθέσωμεν συμφώνως πρὸς τοὺς ἰσχυρισμοὺς ὠρισμένων ἱστορικῶν τῆς νήσου (Γ. Κριεζῆν, Α. Μιαούλην) ὅτι κατὰ τοὺς ἀνὰ τὴν ἱστορίαν ἀπομεμακρυσμένους χρόνους ἡ Ὑδρα ἀπελάμβανε ρεόντων ὑδάτων, ὥστε νὰ δικαιολογῆται μάλιστα καὶ ἡ ὀνομασία της ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ¹.

Ὁ λιμὴν τῆς νήσου Ὑδρας κεῖται καὶ σήμερον ἐπὶ τοῦ ἀδένδρου τῆς νήσου δίκην τόξου φυσικῶς ὀχυρωμένου ἐπὶ τοῦ ὕψους τοῦ βράχου τῆς Κιάφας καὶ καταλήγοντος εἰς ὀρμίσκον καλούμενον Καμίνια, ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων καμινίων τῶν Σιφναίων ἀγγειοπλαστῶν. Ὅλοι οἱ ἄνεμοι σχεδὸν προσβάλλουν τὸν λιμένα, δι' ὃ καὶ ὁ δι' ἰστίων εἰσπλους καὶ ἀπόπλους καθίστατο εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους δυσχερής, ὅμως οἱ τολμηροὶ ἀπόγονοι τῶν ποντοπόρων τῆς ἀρχαιότητος ἐγνώριζον νὰ δαμάζουν τὰ κύματα καὶ νὰ καθιστοῦν τὸν λιμένα — τοῦ ὁποῦ «τὰ φῶτα κατ' ἀσέληνον νύκτα, ὡς τὸν περιγράφει ὁ Δραγάτσης, συγχέονται μὲ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ» — φιλόξενον λίκνον τῶν πλοίων των.

Ἡ Ὑδρα ἔχει κλίμα γλυκὺ, ὑγιεινὸν καὶ σταθερὸν ὥστε νὰ μὴ ἔχωμεν μεγάλην διαφορὰν εἰς τὴν θερμοκρασίαν κατὰ τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον, συχνοὶ δὲ σεισμοὶ μὲ κέντρον τὸν Μωρέα πλήττουν τὴν νήσον. Ὁ πληθυσμὸς τῆς Ὑδρας κατὰ τὸ 1813 ἀνῆρχετο εἰς 22.000 ἐξ ὧν 10.000 ναυτικοί, ἤτοι ὅλοι οἱ ἄρρενες ἀπὸ 7 ἐτῶν, ἀπόδειξις ὅτι κυριωτέρα πηγὴ πλούτου τῆς νήσου ἦτο ἡ ναυτιλία ².

Σχετικῶς μὲ τὴν νήσον πρώτην μνείαν ταύτης εὐρίσκομεν εἰς τὸν Ἡρόδοτον συμφώνως πρὸς τὸν ὁποῖον Σάμιοι τινὲς ἐξεγεροθέντες κατὰ τοῦ τυράννου τῆς Σάμου Πολυκράτους καὶ ἀποτυχόντες εἰς τὸν σκοπὸν τῶν κατέφυγον εἰς Σίφνον, πλουσιωτάτην εἰς ὀρυχεῖα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Οὗτοι ἀπαιτήσαντες δέκα τάλαντα καὶ μὴ λαβόντες ταῦτα ἀφήρεσαν βιαίως ἑκατὸ τάλαντα ἀγοράσαντες δι' αὐτῶν τὴν νήσον Ὑδραν παρὰ τῶν Ἑρμιονίων, ἣν κατέλιπον βραδύτερον εἰς τοὺς Τροιζηνίους μεταβάντες εἰτα εἰς Κρήτην ὅπου καὶ ἔκτισαν τὴν Κυδωνίαν ³. Δείγματα τῆς ἀρχαίας κληρονομίας τῆς Ὑδρας κατέχομεν εἰς

1. Ὁ Λιγνὸς θεωρεῖ ὡς πιθανὴν τὴν ἐκδοχὴν ὅτι ἡ νήσος ἔλαβεν τὸ ὄνομά της ἐκ τοῦ μεταφερθέντος ἐξ Ἑρμιονίδος περὶ Λερναίας Ὑδρας μῦθον τοῦ Ἡρακλέους, ὃν συνδυάζει μὲ τὴν ἄποψιν περὶ ὑπάρξεως τεραστίου ὄφεως ἐν τῇ νήσῳ πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ ὁποῦ ἔθεσαν πῦρ οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἀπογυμνώσαντες τὸ ἥμισυ αὐτῆς ἐκ τῶν πεύκων (εἰς Α. Λιγνόν: Ἱστορία τῆς νήσου Ὑδρας, Ἀθήναι, 1946, Τόμ. Α', σελ. 20).

2. Fr. Pouqueville: Voyage de la Grèce, Τόμ. ΣΤ', σελ. 305, 310. Ὁ Εὐαγγελίδης ἀναβιβάζει τὸν πληθυσμὸν τῆς νήσου τὸ 1821 εἰς 16.500 καὶ 10.000 παροίκους (Τ. Εὐαγγελίδης: Ἱστορία τοῦ Ἑποικισμού τῆς Ὑδρας, Ἀθήναι 1935, σελ. 36). Τὸ 1828 ὁ πληθυσμὸς τῆς Ὑδρας, κατὰ Hartley, ἀνῆρχετο εἰς 18.000 εἰς οὓς δέον νὰ προστεθῶσιν καὶ 2.000-3.000 ξένοι (J. Hartley: Reserches in Greece and the Levant, London 1831, σελ. 328). Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ πληθυσμὸς τῆς Ὑδρας ὑπολογίζεται εἰς 3.000 (M. Rayband: Mémoires sur la Grèce. Vol. I σελ. 51).

3. «Παρὰ δὲ Ἑρμιονέων νήσον ἀντὶ χρημάτων παρέλαβον, Ὑδρὴν τὴν ἐπὶ Πελοποννήσῳ καὶ αὐτὴν Τροιζηνίσι παρακτέθεντο· αὐτοὶ δὲ Κυδωνίην τὴν ἐν Κρήτῃ ἔκτισαν οὐκ ἐπὶ τοῦτο πλέοντες, ἀλλὰ Ζακυνθίους ἐξελώντες ἐκ τῆς νήσου» (Ἡροδότου: Ἱστοριῶν Ε, 57, 59).

χρυσᾶ ἀγγεῖα καὶ εἰς νομίσματα χρυσᾶ καὶ χαλκᾶ ἅτινα εὗρέθησαν κατὰ σωρούς παρὰ τὴν θέσιν Ἐπισκοπὴν καὶ εἰς Ἅγιον Ἀνδρέαν ὡς καὶ ἐξ ἄλλων ἀντικειμένων ἀποδεικνύοντων ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς νήσου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡσυχολοῦντο μὲ τὴν ἀλιεῖαν, τὴν βοσκὴν καὶ τὴν γεωργίαν, ἰδίως δὲ μὲ τὴν καλλιέργειαν τῶν δημητριακῶν.

Τὴν Ὑδραν συναντῶμεν καὶ πάλιν εἰς τὰς σελίδας τῆς Ἱστορίας μὲ τὴν κάθοδον τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα. Οὗτοι προβαίνουν εἰς διαρπαγὰς ἢ ἀναζητοῦν ἐργασίαν ἢ ἐγκαθίστανται εἰς τμήματα γῆς ἀραιωθέντων πληθυσμῶν πρὸς πύκνωσιν τῶν ὑποίων βοηθεῖ τὴν εἰσόδον των εἰς Πελοπόννησον ὁ Βυζαντινὸς Δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ Μανουὴλ Κατακουζηνὸς (1370-1380)¹. Οἱ Ἀλβανοὶ καταλαμβάνουν τὴν Ἀττικὴν, μέρος τῆς Βοιωτίας, τῆς Εὐβοίας, καὶ τῆς νήσου Ἀνδρου, τὰ ἀνατολικά παράλια τῆς Πελοποννήσου, Ἀργολίδα, Κορινθίαν, Τροιζηνίαν, ὡς καὶ τὰς νήσους Σαλαμίνα, Πόρον, Ὑδραν, Σπέτσας καὶ Ψάρᾶ².

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Βυζαντίου ἡ Ὑδρα κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν καὶ παρέμεινεν εἰς χεῖρας των μέχρι τοῦ Τουρκοσενετικῆς Πολέμου.

Ὁ Τουρκοσενετικὸς πόλεμος, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα ἡ Βενετία νὰ ἀπωλέσῃ καὶ τὰ τελευταῖα ὑπολείμματα κυριαρχίας τῆς εἰς Πελοπόννησον (Ναύπλιον,

1. Μ. Λ α μ π ρ ι ν ῖ δ ο υ : Ἱστορικαὶ σελίδες. Οἱ Ἀλβανοὶ κατὰ τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ὑδρα — Σπέτσαι, Ἀθῆναι, 1907, σελ. 5-6.

2. Κ. Π α π α ρ ρ ῆ γ ὀ π ο υ λ ο υ : Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, Τόμ. 5ος, σελ. 221-222. Περὶ ἀποικίσεως Ἀλβανῶν καὶ εἰς Γ. Χέρσβεργ : Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ ἀρχαίου βίου, Τόμ. 2ος, σελ. 464-470. Τρεῖς περίπου αἰῶνας μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἀλβανῶν ὁ κυβερνήτης Ἀγγέλως Ἐμμος (1705-1706) χαρακτηρίζει τοὺς Ἀλβανοὺς «γένος ἀγρίων, περιωρισθέντων μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν εἰς τὰ κρυσφύγετα τῶν ὄρεων, ἐν πενιχραῖς καλύβαις, ἀποζώντων ἐκ τῶν προϊόντων τῶν ποιμνίων των ὧν αὐτοὶ ἀποκλειστικῶς εἰσὶν οἱ ἐπιμεληταί», ὁ δὲ διαδεχθεὶς τοῦτον Ἑνετὸς Φ ρ α - γ κ ῖ σ κ ο ς Γ ρ ι μ ἄ ν η ς (1706-1709) γράφει πρὸς τὴν Ἑνετικὴν Γερουσίαν σχετικῶς μὲ τὴν μορφήν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς Πελοπόννησον τὰ ἐξῆς : «Ἡ Πελοπόννησος κατοικεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν, τούτων οἱ Ἕλληνες πολυπληθέστεροι οἰκοῦσι τὰς πόλεις καὶ καταγίνονται εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, οἱ δὲ Ἀλβανοὶ οὔτινες τοσοῦτον ἔχουν συγχωνευθῆ μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ὥστε δὲν θεωροῦνται ἀποτελοῦντες ἰδίαν φυλὴν ἀλλ' ἀπλῶς διάφορον τάξιν, εἰσὶν ὀλιγώτερον εὐποροὶ καὶ πεπολιτισμένοι, διάγοντες βίον πλάνητα καὶ νομαδικὸν διακινῶμενοι τὸ μὲν θέρος εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας, τὸν δὲ χειμῶνα εἰς Ἠλίδαν καὶ τὴν Ἀργολίδα καὶ τὰ παράλια τοῦ Φαναρίου» (Μ. Λ α μ π ρ ι ν ῖ δ η ν : σελ. 30). «Οἱ σκληροτράχηλοι οὗτοι φυγάδες — λέγει ὁ Λαμπρινίδης — ἀποτελοῦν ἐλαχίστην μειοψηφίαν ἐν σχέσει μὲ τὸν ἰθαγενῆ πληθυσμόν, ὅμως διὰ τῆς ἐπιμιξίας μετ' αὐτοῦ ἐπέτρεψεν νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ βιολογικοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Πελοποννησιακοῦ χώρου γενεὰ λαμπρῶν μαχητῶν ὧν τὰ κατορθώματα ἤδη ἀπὸ ἐνετοκρατίας ἐπέσυραν τὸν θαυμασμόν φίλων καὶ ἐχθρῶν». (Μ. Λ α μ π ρ ι ν ῖ δ η ν : σελ. 18). Οὕτως ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ ἐκτίμησις τῶν Ἑλλήνων ἦτο τοιαύτη ὥστε ἡ Ἑνετικὴ Δημοκρατία τὴν 4ην Ὀκτωβρίου 1311 τῇ αἰτήσῃ των ἠκύρωσε τοὺς κατὰ τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας θεσμοὺς καὶ μάλιστα ἐπέτρεψεν καὶ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ὁρθοδόξου ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς Βενετίαν.

Μονεμβασίαν) ὡς καὶ τὰς νήσους, μὲ ἀποτέλεσμα πολλοὶ τῶν κατοίκων νὰ μεταφερθῶσιν ἀλλαχοῦ εἴτε εἰς Βενετίαν εἴτε εἰς ἄλλα μέρη παρέχοντα μεγαλύτεραν ἀσφάλειαν. Ἡ Ὑδρα ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς ἦτο ἐν ἀσφαλὲς καταφύγιον, διότι βραχώδης, ἀπόκρημνος καὶ δασώδης ὡς ἦτο, παρεῖχεν ἐξαιρετικὴν ἀμυναν. Μετὰ δὲ τὴν ἀποτυχοῦσαν εἰς Πελοπόννησον ὑπὸ τὸν ρῶσον Ὁρλώφ ἐξέγερσιν (1775) ἐναντίον τῶν Τούρκων, νέα κύματα προσφύγων ἀναζητούντων ἀσφάλειαν προσετέθησαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς. Οὕτω, λόγῳ τῆς μὴ ἀναμίξεως τῆς Ὑδρας εἰς τὴν Ἐπανάστασιν, κατῳρῆθη νὰ διασωθῇ αὕτη ἐκ τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἐπιβελῆς κυρώσεων ὡς τοῦτο συνέβη μὲ τὰς ἐξεγερθείσας Σπέτσας, τὴν Πάτμον καὶ τὴν Μύκονον, ἀλλὰ καὶ τὸ Γαλαξείδιον. Τῆς Μυκόνου τὸ ναυτικὸν ἦτο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀσυγκρίτως ἀνώτερον ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς Ὑδρας συγκείμενον ἐξ εἰκοσιπέντε εὐμεγέθων πλοίων χωρητικότητος 400-500 τόννων¹, ὅμως λόγῳ τῶν ἐπ' αὐτῆς ἐπιβληθεῖσων κυρώσεων τὸ ναυτικὸν τῆς ἐμειώθη διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρωτοπορίαν μετὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἐξέγερσιν ἢ Ὑδρα.

Τὴν ἐπωφελῆ δὲ αὐτὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος, μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας, ἐξηκολούθησεν ἡ Ὑδρα μέχρι κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως, διὰ νὰ διαπλέουν ἐλευθέρως τὰς θαλάσσας τὰ πλοῖα τῆς καὶ νὰ ἐπωφεληθῇ αὕτη οἰκονομικῶς, τόσον, ὥστε νὰ ἀποτελέσῃ ἐκ τοῦ συσσωρευθέντος πλούτου τὸ σημαντικώτερον μέρος τοῦ Ταμείου τῆς Ἐπαναστάσεως.

Μέχρι τῆς Συνθήκης τοῦ Κιουτσούκ-Καϊναρτζῆ εἰς Ὑδραν παραμένει ρῶσος ἀρμολογία ὑφισταμένης τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως. Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης ὅμως οἱ ρῶσοι ἀποχωροῦν² καταλείποντες καὶ τὸ ἰδρυθὲν ὑπ' αὐτῶν πρὸς τροφοδότησιν τοῦ ρωσικοῦ στόλου μέγα ἀρτοποιεῖον εἰς τὴν νῆσον³, ὡς καὶ τὰ εἰς τοὺς Ὑδραίους δωρηθέντα ὑπὸ τῆς Αἰκατερίνης Β' κανόνια⁴. Παρ' ὅλον ὅμως ὅτι οἱ Τούρκοι ἐξεδίωξαν τοὺς Ρώσους οὐδέποτε ἐσκέφθησαν νὰ τὴν κατακτήσουν τελείως δεδομένου ὅτι προσεπορίζοντο ἐκ τῆς νήσου μεγάλα ὠφέλη. Οὕτως ἡ Ὑδρα ἀπολαμβάνουσα αὐτονομίας καὶ ἄλλων οἰκονομικῶν ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω ὠφελημάτων ταχέως μετεμορφώθη εἰς κυψέλην θαλασσίου ἐμπορίου ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀντίπεραν κατεχομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων στερεάν⁵.

1. Γ. Κριεζῆ: Ἱστορία τῆς νήσου Ὑδρας πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, Πάτραι, 1860, σελ. 26-28.

2. Κατὰ Κριεζῆν ἡ ἀποχώρησις τῶν ρώσων ἐγένετο τὸ 1776, κατὰ Λιγνὸν ἔλαβε χώραν ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς Συνθήκης (1774) (Γ. Κριεζῆν: σελ. 27 καὶ εἰς Α. Λιγνόν: σελ. 28).

3. Γ. Κριεζῆν: Αὐτόθι.

4. Fr. Pouqueville: Voyage de la Grèce, Τόμ. ΣΤ', σελ. 303.

5. Ὁ Α. Castellan χαρακτηριστικῶς λέγει: «Ἡ νῆσος Ὑδρα εἶναι βράχος ἄγονος, δὲν ἔχει οὔτε ἀλόην, οὔτε κήπους, οὔτε καὶ ἓνα ρυάκιον, ἐν τούτοις παρατηρεῖ

“Όσον άφορᾷ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς νήσου φαίνεται ὅτι ταύτην ἐνήσκουν οἱ ἱερεῖς, βραδύτερον προστεθέντων καὶ δύο ἐπιτρόπων καὶ ἐνὸς γραμματικοῦ, τῶν ἐπιτρόπων ἐν συνεχείᾳ ἀντικατασταθέντων ὑπὸ δύο δημογερόντων. Τὸ 1770 ὁ ναύαρχος τοῦ ρωσικοῦ στόλου Ὁρλώφ ἀνέθεσεν τὴν διοίκησιν τῆς νήσου εἰς 24 προκρίτους, ὑπὸ τὴν προεδρίαν Ρώσου ἀρμυστοῦ, μετὰ δὲ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ρώσων τὸ ἔργον τῆς διοικήσεως ἀνέλαβον δώδεκα πρόκριτοι¹. Χωρὶς νὰ παραγνωρίζεται ὁ ρόλος τῶν ἱερέων, ἀπὸ τοῦ 1770 καὶ ἐντεῦθεν τὴν διοίκησιν ἀναλαμβάνουν οἱ πρόκριτοι χωρὶς ὅμως καὶ νὰ διάγῃ ἡ νῆσος ὁμαλὸν βίον μέχρις ὅτου ἀνέλαβεν τὴν διοίκησιν τῆς νήσου ὁ ἀναδειχθεὶς ὡς πλοίαρχος πολεμικῆς μονάδος τοῦ Τουρκικοῦ στόλου Γεώργιος Βούλγαρης.

Ὁ Γ. Βούλγαρης ἐπολέμησε τὴν πειρατείαν, κατέστειλε τὰς ὑπερβασίας τῶν ἀρχόντων, καὶ ἐπέβαλλεν τὴν τάξιν καὶ τὸν νόμον. Οὗτος διωρίσθη οὐχὶ μόνον διοικητῆς τῆς Ὑδρας ἀλλὰ καὶ ἐπιτηρητῆς (ναζίρης) τῶν νήσων Σπετσῶν καὶ Πόρου καὶ βραδύτερον τῆς Αἰγίνης², οὐδέποτε ἀναμιχθεὶς εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις των, εἰμὴ μόνον ἐποπτεύων διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν τοῦ Καπουδᾶν πασᾶ. Ἦτο δὲ τόσον ἀφωσιωμένος εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ καὶ ἐπίστευεν τόσον εἰς τὴν συντηρητικὴν ἄποψιν τῆς εὐημερίας τῆς νήσου ὑπὸ τὴν νομοταγῇ πρὸς τὴν Πόλιν ὑπακούειν, ὥστε ἐὰν ἔζη θὰ καθίστατο ἴσως ἀδύνατος ἡ συμμετοχὴ τῆς νήσου εἰς τὸν Ἀγῶνα. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θητείας του ὡς κυβερνήτου τῆς νήσου ὁ Βούλγαρης ἐρρύθμισε τὰς ναυτικὰς σχέσεις, καθώρισε τὴν συμμετοχὴν τῶν πληρωμάτων εἰς τὰ κέρδη, ἡλάττωσε τοὺς τόκους τοῦ κεφαλαίου, ἠῤῥξησε τὸ ποσοστὸν τῆς εἰσφορᾶς εἰς τὴν κοινότητα καὶ προέβη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς διοικήσεως τῆς νήσου εἰς ἣν μετεῖχον οἰκοσιτέσσαρες οἰκοκυρεῖοι, ἀνὰ δώδεκα κατ’ ἔτος καλουμένων εἰς ἐνέργειαν. Ἐκ τούτων τρεῖς ἐξελέγοντο Σύндικοι³, κατὰ τρίμηνον δὲ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν Διοίκησιν ἔχοντες συμβουλευτικὴν ψῆφον⁴.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βούλγαρη ἐψήφισθησαν διάφορα νομοθετήματα, τὰ ὁποῖα δίδουν εἰς ἡμᾶς εἰκόνα περὶ τῶν ἰσχυόντων θεσμῶν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς νήσου. Οὕτως ἔχομεν τὸν Ναυτεμπορικὸν νόμον τοῦ 1804, τὸν νόμον

τις τόσον μετ’ ἐκπλήξεως ὅσον καὶ μετ’ ἐνδιαφέροντος λαὸν νοήμονα, δραστήριον καὶ εὐτυχῇ. Ὁ Τοῦρκος τῆς στερεᾶς, ἀνευ δραστηριότητος, φιλάργυρος, ἀπονήσκει ἐκ τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς πλῆξεως ἐν μέσῳ πλουσίας φύσεως καθ’ ὃν χρόνον ὁ Ἕλλην ἀνεξάρτητος μεταβάλλει τοὺς ἀγόνους βράχους εἰς πηγὴν ἀφθονίας» (Α. Λ. Castellani: *Lettres sur la Morée*, Paris, 1808, σελ. 56).

1. Γ. Κριεζήν: σελ. 87-91.

2. Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας, Τόμ., 1ος σελ. 310-312. Τὴν θέσιν τοῦ Βούλγαρη ὡς Μπέη καὶ τῶν Σπετσῶν ἀμφισβητεῖ ὁ Ὁρλάνδος δεχόμενος ὡς Μπέην τῶν Σπετσῶν τὸν ἀποθανόντα τὸ 1814 ἐκ πανώλους Σπετσιώτην Ἀνάργυρον (Α. Ὁρλάνδον: Τόμ. Α’, σελ. 30).

3. Οὗτοι ἐκαλοῦντο καὶ σύντυχοι ἢ ἐπίτροποι ἢ ἐπιστάται (Α. Λιγνοῦ: Ἱστορία τῆς Νήσου Ὑδρας, Τόμ. Β’, σελ. 7 σημ. 1).

4. Μ. Λαμπρινίδην: ἐν ἀν., σελ. 57-58.

τῆς τελωνειακῆς φορολογίας 1809, τὸν νόμον τοῦ 1810 περὶ φορολογίας τοῦ κέρδους τῶν πλοίων καὶ τῶν οἰκοδομῶν ἐν αἷς ἡσκειτο ἐπάγγελμα, ὡς καὶ τὴν περίφημον διάταξιν περὶ ἀπαγορεύσεως τῆς χρήσεως πολυτελῶν ἐνδυμάτων τοῦ 1812.

Τὸν Βούλγαρη διεδέχθη ὁ παλαιὸς ἀρχιναύκληρος (Μπάς Ρεΐσης) τοῦ Ὁθωμανικοῦ στόλου Νικόλαος Κοκοβίλας (1812) μετὰ τὸν βαθμὸν οὐχὶ τοῦ Μπέη, ὃν ἔφερεν ὁ Βούλγαρης, ἀλλὰ μετὰ κατώτερον τοῦ Μπάς-Κοτσάμπαση. Οὗτος ἐλάμβανε τὴν αὐτὴν ἀντιμισθίαν μετὰ τὸν Βούλγαρη (2000 τάλληρα) καὶ παρέμεινεν κυβερνήτης τῆς νήσου μέχρι τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἡ Ὑδρα ἐγνώρισεν ἐπίσης τὴν τάξιν καὶ τὴν εὐημερίαν, ὡς τοῦτο ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ νομοθετημάτων τὰ ὅποια εἶναι τὰ ἐξῆς: Ὁ ἀστικὸς καὶ ναυτεμπορικὸς νόμος τοῦ 1813, ἡ ἐπιτομὴ τοῦ ναυτεμπορικοῦ νόμου τοῦ 1818, διατάξεις ὡς ἡ διατιμῶσα τὰ μεταξουργικὰ προϊόντα, ἡ καθορίζουσα τὴν τιμὴν εἰς τὰς συντεχνίας τῶν ραπτῶν, ἡ καθορίζουσα τὴν τιμὴν τῶν ὑποδημάτων, καὶ ἡ ρυθμίζουσα τὰς συντεχνίας τῶν καλαφατῶν, ἀπάσας θεσπισθείσας τὸ 1819, καὶ ὁ τελωνειακὸς νόμος τοῦ 1820.

Τὸν Νικόλαον Κοκοβίλαν διεδέχθη ὁ καθαιρέσας τοῦτον, ὡς διστακτικὸν διὰ τὴν συμμετοχὴν τῆς Ὑδρας εἰς τὴν Ἐπανάστασιν, Ἀντώνης Οἰκονόμου, ἐπιτυχὼν μετὰ τὴν ἐπὶ τῶν ἀρχόντων ἐξασκηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ πίεσιν «Ἐπίσημον Πρᾶξιν» δι' ἧς εἶχε τὸ δικαίωμα ὅπως οἰκείᾳ βουλήσῃ διευθύνῃ ἀπάσας τὰς δυνάμεις θαλάσσης καὶ ξηρᾶς τῆς νήσου, ὑποσχεθέντων τῶν προκρίτων ὅτι «προθύμως καὶ ἀναντιρρήτως θὰ ἐχορήγουν εἰς αὐτὸν τὰ πρὸς τοῦτο μέσα»¹.

Τὸν Οἰκονόμου καθαιρεθέντα ὑπὸ τῶν πλοιάρχων Γεωργίου Σαχτούρη, Ἀντωνίου Κριεζῆ, Λαζάρου Παναγιώτα, διεδέχθη ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, ὡς ὁ ἐπὶ κεφαλῇς τῶν προκρίτων².

Οἱ κάτοικοι τῆς Ὑδρας μέχρι τῆς ναυτιλιακῆς ἐξορμήσεώς της ἡσχυλοῦντο μετὰ τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν καταβάλλοντες μεγάλον μόχθον διὰ τὴν ἀξιοποίησίν των δεδομένου ὅτι ἡ Ὑδρα ὡς προελέχθη ἦτο ὡς εἶναι καὶ σήμερον ἀνυδρὸς νῆσος. Μεταξὺ τῶν παραγομένων γεωργικῶν προϊόντων ἦσαν ἡ κριθὴ καὶ τὸ ἔλαιον, τὰ δὲ τρεφόμενα ἐν τῇ νήσῳ ζῶα ἦσαν αἰγες καὶ πρόβατα πλὴν τῶν ὄνων καὶ ἡμιόνων ἅτινα ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὰς μεταφοράς, ἐνῶ κυψέλαι μελισσῶν προσέφερον ἄφθονον μέλι. Τὴν ἀφθονίαν αὐτὴν συναντῶμεν εἰς τεραστίαν κλίμακα ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκ τῶν πεύκων ἐξαγομένην ρητίνην³.

1. Μ. Λαμπρινίδην: ἐν ἀν. σελ. 63.

2. Κ. Παπαρηγόπουλου: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Τόμ. Ε' σελ. 847.

3. Ὁ Γ. Κριεζῆς ἀναφέρει ὅτι τὸ σύνολον τῆς παραγομένης κριθῆς ἀνῆρχετο εἰς 1500-2000 χιλά, τοῦ ἐλαίου εἰς 2.000—3.000 βαρέλας ἐλαίου ἐνῶ ὁ πλοῦτος εἰς κτηνοτροφίαν τῆς νήσου ἠρῖθμει 15.000 αἰγιοδό πρόβατα καὶ 7.000 κυψέλας μελισσῶν, τὰ δὲ πεύκα τῆς ἐπρομήθευον μεγάλας ποσότητας ρητίνης (Γ. Κριεζῆς: σελ. 18 καὶ εἰς Α. Μηλιαράκη: Γεωγραφία πολιτικὴ, νέα καὶ ἀρχαία, τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, σελ. 181).

Ἐχοντες ἀνάγκην, οἱ κάτοικοι τῆς Ὑδρας νὰ ἀποκτήσουν ἀναγκαῖα καὶ μὴ παραγόμενα εἰς τὴν νήσον των ἀγαθὰ, ἐξῆγον μέρος τῶν προϊόντων των. Ἡ τοιαύτη ἐμπορία ὡς καὶ ἡ διὰ μικρῶν λέμβων ἀλιεία συνεπλήρωνε τὰς ἀνάγκας τῆς νήσου, ἥτις συνεχῶς πληθυνομένη ἰδιαιτέρως λόγῳ τῶν εἰς αὐτὴν ἐκ τῶν διώξεων καταφυγόντων καὶ δημιουργησάντων ἔτι μεγαλύτερον κλῆμα ἀνησυχίας καὶ παρορμήσεως πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομίας τῆς νήσου, ἔστρεψαν τοὺς Ὑδραίους εἰς τὴν θάλασσαν, τῆς ὑποίας τὸ ἄλμυρὸν ὕδωρ θὰ ἀπετέλει χρυσοφόρον Πακτωλὸν διὰ τὴν εὐημερίαν των. Ἄς μὴ νομίσωμεν ὅμως ὅτι ἡ ναυτιλία εἰς τὴν νήσον ἐδημιουργήθη ἀπὸ τῆς μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην, οὔτε ὅτι θὰ ἐπετύχανε αὕτη νὰ φθάσῃ εἰς τόσον ὑψηλὸν σημεῖον προόδου, ἐν δὲν συνέτρεχον καὶ ἄλλοι σπουδαῖοι λόγοι περὶ ὧν θὰ ἐμιλήσωμεν κατωτέρω.

Τὸ πρῶτον ἀξιόλογον ὑδραϊκὸν πλοῖον ἦτο τὸ ὑπὸ τοῦ Σακελλαρίου (1657) ναυπηγηθὲν ἐν τῇ νήσῳ ἐκ ξύλου πεύκης τῇ βοηθείᾳ πελέκως, πριόνος, τρυπανίου καὶ ξυλίνων καρφίων πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως ἐπιτευχθῇ τακτικὴ ἐμπορικὴ ἐπαφὴ τῆς Ὑδρας μὲ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους καὶ τὴν Πελοπόννησον.

Τὴν τέχνην τῆς ναυπηγικῆς κυρίως οἱ Ὑδραῖοι ἐξέμαθον, ἐξ ἐπαναπατρισθέντων κατοίκων τῆς νήσου, συλληφθέντων ὑπὸ Ἀλγερινῶν πειρατῶν διὰ νὰ καταστοῦν ἀπαράμιλλοι ἰδιαιτέρως εἰς τὴν κατασκευὴν τρεχαντηρίων¹, ὧν τυγχάνει καὶ σήμερον νὰ εἶναι ἀνυπέρβλητοι ναυπηγοί.

Τὸ διὰ τὴν ναυπήγησιν τῶν πλοίων ὕλικὸν προήρχετο πλὴν τῶν πευκῶνων τῆς νήσου καὶ ἐκ τῶν δασωδῶν περιοχῶν τῆς Πελοποννήσου, ἡ δὲ ναυπήγησις ἐγένετο κατ' ἀρχὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον ναυπηγεῖον τῶν Ἑνετῶν ἐν Ναυπλίῳ (Τερσανᾷ) ὡς καὶ εἰς τὸν ἕρμον τῆς ἀρχαίας Ἀσίνης (Χαιδαρίου), εἰτα δὲ μὲ τὴν πρόδον τοῦ ναυτικοῦ τῆς νήσου εἰς αὐτήν.

Εἰς τὴν ναυπήγησιν ἐπεκράτει ἡ παράδοσις, ὥστε μολονότι ἄνευ μαθηματικῶν γνώσεων καὶ ἀτελεστάτων ἐργαλείων νὰ κατασκευάζουν οἱ Ὑδραῖοι ἀνθεκτικὰ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ταχύπλοα σκάφη², ἀσφαλῆ κατὰ τῆς πειρατείας. Διότι ἡ αὐξοῦσα προώθησις τοῦ ἐμπορίου ἐπέβαλε τὴν ἀνάγκην ναυπηγήσεως οὐχὶ μόνον μεγαλυτέρων πλοίων ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς μαστιζούσης τὸ θαλάσσιον ἐμπόριον πειρατείας τὸν διὰ κανονίων ἐξοπλισμὸν των ὃν ἐπέτρεψαν οἱ Τοῦρκοι.

1. Θ. Κριεζή: Τὰ οἰκονομικὰ τῆς Ὑδρας ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως (Μελέτη εἰς φροντιστήρια Α. Ἀνδρεάδη μὲ Πρόλογον τοῦ ἰδίου), Ἀθῆναι 1911, σελ. 8.

2. «Πλοῖα εὐπλοα—λέγει ὁ Λαμπρινίδης—καὶ μεγάλα βρίκια καὶ βρικογολέται μετὰ πλήρους πολεμικῆς ἐξάρτησεως ἐναυπηγοῦντο εἰς τὰ τελειοποιηθέντα ναυπηγεῖα αὐτῶν, φέροντα ἐν μὲν ταῖς πρώταις τὰς προτομάς τῶν ἐνδοξοτέρων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος, δι' ὧν καὶ ἐπωνομάζοντο, ἐν δὲ ταῖς πρύμναις γεγλυμένους ἐπὶ δρυὸς θυρεοὺς ἐξ ἀρχαίων πανοπλιῶν ἢ ἄλλων ἡρωϊκῶν παραστάσεων» (Μ. Λαμπρινίδης: ἐν ἀν., σελ. 52).

Τὴν τέχνην τοῦ χειρισμοῦ τῶν κανονίων ἐξέμαθον ἐκ τοῦ ἀρχιπυροβολητοῦ Μακρῇ, ὅστις ὑπηρετῶν τοὺς Ἐνετοὺς κατὰ τὴν ἄλυσιν τοῦ Ναυπλίου (1715) ὑπὸ τῶν Τούρκων, κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς τὴν Ὑδραν προσπειθηθεὶς τὸν παράφρονα ¹. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ πολεμοφόδια, ταῦτα ἐφωδιάζοντο λαθραίως ὑπὸ Τούρκων φρουράχων (Τζαδάρηδων) τοῦ Παλαμηδίου καὶ τῆς Ἀκροναυπλίας οὓς ἐξηγόραζον οἱ Ὑδραῖοι μὲ χρήματα ἢ δῶρα μεταφερομένου τοῦ ὑλικοῦ εἰς τὸν ὄρμον τῆς Καραθώνας, ὑπὸ τὸ Παλαμήδιον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ὑδραν ². Σὺν τῷ χρόνῳ τὰ πλοῖα ἐξελίσσοντο ἐπὶ τὸ πολεμικώτερον ὥστε κατὰ τὴν ἐκκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως ἡ Ὑδρα νὰ ἔχῃ μεγάλα πλοῖα ὥπλισμένα μὲ 18-20 κανόνια, τὰ δὲ μικρότερα ὥπλισμένα μὲ ὀλιγώτερα κανόνια μικροτέρας βλητικῆς ἱκανότητος ³. Ἐκ τῶν διαφόρων τύπων πλοίων τὰ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐπαναστάσεως ζητούμενα ὑπὸ τῶν Τούρκων πρὸς ἀγορὰν ἦσαν αἱ βρικογολέτται.

Ὁ ἀριθμὸς τοῦ πληρώματος ὡς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀξιωματούχων τῶν πλοίων ἐποίκιλλεν ἀναλόγως τοῦ εἴδους τοῦ πλοίου καὶ τοῦ ἐκτοπίσματός του. Τὸ πλήρωμα ἀποτελεῖτο ἀπὸ τὸν πλοίαρχον, τὸν ναύκληρον, ὅστις 4-5 ἡμέρας πρὸ τοῦ ἀπόπλου ἀνελάμβανε τὸ πλήρωμα, ἐκ 4-6 πιλότων ἐμπείρων ναυτικών διὰ νὰ ἐκτελέσουν χρέη πρωρέως ἢ πηδαλιούχου, ἐξ ἀνδρῶν μέσης ἡλικίας ἱκανοὺς ὡς πρὸς τὴν διευθέτησιν τῶν ιστίων, ἐκ νέων ἡλικίας 16-20 ἐτῶν, ἀσχολουμένων μὲ τὴν ὕψωσιν καὶ καταβίβασιν τῶν ιστίων, καὶ ἐκ παίδων (μοῦτσοι) δοκίμων ἐπιφορτισμένων μὲ τὴν καθαριότητα τῶν πλοίων. Ἐκαστος τῶν ἀξιωματούχων τῶν πλοίων ἀνελάμβανε καὶ ὠρισμένα καθήκοντα, ὥστε ἐκ

1. Μ. Λαμπρινίδην : σελ. 39.

2. Μ. Λαμπρινίδην : Αὐτόθι.

3. R. Matton : Hydra et la Guerre Maritime (1821-1827), Athènes, 1953, σελ. 67 καὶ εἰς M. Emerson : Tableau de la Grèce en 1825 γαλ. μετ., Paris, 1826. Τὰ μεγαλύτερα πλοῖα εἶχον οἱ Τομπάζης 20 κανόνια τῶν 18 λιτρῶν καὶ Μιαούλης 18 κανόνια τῶν 12 λιτρῶν (Σ. Τρικoupη : Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Λονδίνον, ΑΩΝΓ, Τόμ. Α', σελ. 165). Ἐκ τῶν διασωθέντων Καταλόγων τῶν πλοίων τῆς Ὑδρας εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς νήσου γνωρίζομεν ὅτι οὐδέποτε ταῦτα κατῆλθον εἰς Μεγάλα καὶ Μικρὰ πλοῖα κάτω τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 100. Κατὰ τὴν ἐκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν μέχρι 30 τόννων πλοίων ταῦτα ἀνῆρχοντο κατὰ Λιγνὸν (ἐνθ' ἀν. σελ. 137) εἰς 144 ἔχοντα καὶ κατὰ χωρητικότητά ὡς κατωτέρω :

Πλοῖα	Τόννων	
37	31-100	2.360
19	101-200	3.017
52	201-300	8.338
23	301-400	7.730
12	401-500	5.150
1	501-550	548

Σύνολον πλοίων 144

Σύνολον τόννων 27.143

τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας νὰ ἐπιτυγχάνεται ἡ μεγαλυτέρα ἀπόδοσις καὶ ὁ ἰδεωδέστερος καταμερισμὸς τῶν εὐθυνῶν.

Ὁ Πλοίαρχος ἦτο ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου, ὁ ἔχων ἀπ' εὐθείας ἐπαφὴν μὲ τὸν ἰδιοκτήτην, ὅστις ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν νοικοκυραίων εἰς τὴν συγκατατέलगοντο καὶ οἱ ἀπόμαχοι πλοίαρχοι, οἵτινες μετῆρχοντο πολλάκις καὶ τοῦ πλοιοκτήτου τὸ ἐπάγγελμα. Οἱ Πλοίαρχοι μετεῖχον εἰς τὰς συσκέψεις τῶν νοικοκυραίων καὶ ἐψήφριζον ἐπὶ ζητημάτων τὰ ὅποια ἀνέκυπτον, πάντοτε ὁμῶς ἡκολούθουν εἰς τὴν ψηφοφορίαν τὸν πλοιοκτήτην των.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ πλοῦ οἱ πλοίαρχοι προέβαινον εἰς ἔκθεσιν ἐπὶ τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἀναληφθέντος ταξειδίου καὶ ἔδιδον ἐκ τῶν κερδῶν βραβεῖα (εἰσόδημα ἢ μαζοῦλι) εἰς τοὺς ἰκανωτέρους τῶν ναυτῶν.

Ὁ ναύκληρος πλὴν τοῦ ὅτι ἡσχολεῖτο ἐν γένει μὲ τὸ πλήρωμα, ἐφρόντιζε καὶ διὰ τὰς ἐπιδιορθώσεις τῶν ἐπίπλων καὶ συντηρήσεώς των, τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ἐφθαρμένων σκευῶν καὶ ἀνεπλήρωι τὸν πλοίαρχον. Ἡ θέσις τοῦ ναυκλήρου ἦτο τοιαύτη εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῶν ἀξιοματικῶν τοῦ πλοίου, ὥστε λόγῳ τῆς πείρας των οἱ καλύτεροι ἐξ αὐτῶν νὰ εἶναι περιζήτητοι. Δὲν εἶναι δὲ τυχαῖον τὸ γεγονός ὅτι οἱ δοξασθέντες ὡς πλοίαρχοι κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν Γ. Σαχτούρης, Κ. Σκούρτης, Α. Πινότζης, Α. Παναγιώτης προήρχοντο ἐκ τῆς τάξεως τῶν ναυκλήρων.

Ὁ Γραμματεὺς ἐτήρει τὸ ἡμερολόγιον, ἐξετέλει χρῆν φροντιστοῦ τῶν πλοίων, ἡσχολεῖτο μὲ τὴν τήρησιν τῶν λογαριασμῶν, ἐσόδων καὶ ἐξόδων, ἔδιδε ἀναφορὰν ἐπ' αὐτῶν ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ φορτίου τοῦ πλοίου εἰς τοὺς ἰδιοκτήτας του καὶ ἐσημεῖοι ἐπὶ τοῦ χάρτου τὴν πορείαν τοῦ πλοίου. Ὁ Τροφοδότης ἀνελάμβανε τὰ τρόφιμα, τὴν τροφαποθήκην, ὡς καὶ τὴν φύλαξιν τῶν ἐδωδίων καὶ τῶν σκευῶν¹.

Μὲ τὰ πληρώματα αὐτὰ τὰ πλοῖα τῆς νήσου Ὑδρας μετέφερον τὰ διάφορα προϊόντα τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῶν Ἰνδιῶν. Τὰ ἀρώματα καὶ τὸν καφέ ἐξ Ἀραβίας, ὄρυζαν τῆς Αἰγύπτου, τὰς φοινικοβαλάνους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὰ πορτοκάλια τῆς Μελίτης, σταφίδα τῆς Ζακύνθου, ἔλαιον Ἰταλίας καὶ Προβηγκίας, βιομηχανικὰ εἶδη τῆς Γαλλίας, κομψοτεχνήματα τῆς Βενετίας καὶ διεξήγαγον τὴν ἀποκλειστικὴν ἐμπορίαν τῶν δημοπρατικῶν τῆς Ρωσίας². Μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἐμπορευμάτων τὰ ὅποια με-

1. Γ. Κριεζῆν: σελ. 66 κ. ἐπ.

2. Α. L. Castellan: σελ. 56 κ. ἐπ.—Ἡ ἐξαγωγή τῶν σιτηρῶν ἐκ Ρωσίας ἦτο τὸ ζωτικώτερον διὰ τὴν Εὐρώπην ἐμπόριον, τῶν Παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Ἀζοφικῆς καταστάτων κυψελῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων ἐγκατασταθέντων αὐτόθι καὶ δὴ εἰς Ὀδησσόν, ἧς ἡ ἀνορθοῦς ὠφείλετο εἰς αὐτοὺς (Μ. Λαμπρινίδης: σελ. 41). Περὶ τῆς ἀνιούσης πορείας τοῦ ὕδραϊκοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ὠφελμάτων τοῦ ἐκ τοῦ αἵτου ἐμπορίου ἴδ. καὶ εἰς Μ. R a y b a u d: Mémoires sur la Grèce, Paris 1824, Τόμ. II, Κεφ. XV, σελ. 45 κ. ἐπ.

τέφερον τὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα ἦσαν : ἐλαῖαι, κουκιά, δέρματα, βούτυρον, τερεβινθίνη, ταμπάκο, καφές, μπακάμι, ἰνδικόν, ὕσχανον, μόλυβδος, κριθή, ὄρυζα, ἀμύγδαλα, βελανίδια, πιπέρι, γαρύφαλα, οἶνος, σάκχαρις, ζαφορά, ὑαλικά, σχοινιά, σπόγγοι, βάμβαξ, σῦκα, σίδηρος, ἐρέβυνθοι, σάπωνες, πίσσα, χαβιάρι, σταφίδες, ροῦμι, ὄπλα κλπ.

Ἐν Ὑδρᾳ ἡ μορφή τῶν ναυτιλιακῶν σχέσεων εἶχε τὴν μορφήν κοινοπραξίας, εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσεν ἡ ἀνάγκη ὑπάρξεως κεφαλαίων, ἡ κατὰ τῶν κινδύνων τῆς θαλάσσης ἀσφάλεια καὶ ὁ ἐπαρκὴς ἐφοδιασμός τῶν πλοίων μὲ ἐφόδια. Κατὰ τὴν ναυπήγησιν τοῦ πλοίου ἀπαραίτητος ἦτο ἡ κατ' ἀρχὰς καταβολὴ κεφαλαίου 500 ταλήρων ὑπὸ τοῦ πλοιοκτήτου, εἰτα δὲ συμμετεῖχον οἱ προσφέροντες σχοινία, ξυλείαν καὶ ναυπηγήσιμα ὕλικά. Αἱ πάσης λογῆς δαπάναι, οἵτινες ἐπεβάρυνον τὸ πλοῖον, ὡς ναυτικὰ δάνεια, ἐξωφλοῦντο δι' ἀναλόγου συμμετοχῆς εἰς τὰ κέρδη εἰς ταῦτα δὲ προσετίθεντο καὶ οἱ λαβόντες μέρος εἰς τὴν ναυπήγησιν τοῦ πλοίου ἐργάται, κατὰ μερίδιον ἀναλόγως τῆς ὑπ' αὐτῶν καταβληθείσης ἐργασίας¹. Πρὸ τοῦ ἀπόπλου οἱ πλοιοκτῆται ἐδανείζοντο χρήματα, οὐχὶ ποσοῦ μεγαλυτέρου τῆς ἀξίας τοῦ πλοίου, διὰ νὰ ἀγορασθῶσιν διάφορα εἶδη, ἰδίως ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Ναπολεοντείων πολέμων σῖτος². Τὸ πλήρωμα, τελοῦν ὑπὸ συνθήκας συμμετοχῆς εἰς τὰ κέρδη καὶ οὐχὶ μὲ μισθούς, ἐδίδεν τὸ ἥμισυ τῶν ὑπ' αὐτοῦ εἰσπραττομένων κατὰ τὸ τέλος ἐκάστου ταξιδίου χάριν τῆς αὐξήσεως τοῦ κεφαλαίου τοῦ πλοίου³. Οὕτω συνεργαζόμενον τὸ πλήρωμα (συντροφοναῦται) μετὰ τῶν πλοιοκτητῶν συνετέλει εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ναυτιλιακῶν ἐπιχειρήσεων, ἕνεκα τοῦ εὐλόγου συμφέροντος τὸ ὅποῖον ἐδημιουργεῖτο ἐξ αἰτίας τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰ κέρδη. Καὶ τὸ πλήρωμα ὅμως ὑπέκειτο εἰς ὑποχρεώσεις ὑπὸ τοῦ νόμου καθοριζόμενας. Ὁ Ναυτεμπορικὸς Νόμος τοῦ 1818, πλὴν τῶν ἄλλων ἐνδιαφερόντων θεμάτων τὰ ὅποια διεκανόνιζεν, περιελάμβανεν καὶ ὠρισμένας ἀπαγορευτικὰς ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πλήρωμα διατάξεις⁴. Οὕτω, ἀναχωροῦντος τοῦ πλοίου διὰ ταξίδιον, ὁ ναύτης δὲν ἠδύνατο δι' οὐδένα λόγον νὰ ἀποβιβασθῇ τοῦ πλοίου, ἀλλὰ ὥφειλε νὰ συνεχίσῃ τὸ ταξίδιον μέχρι πέρατός του. Ἐάν τις τῶν συντροφοναυτῶν, προσελαμβάνετο ἐπὶ τινος πλοίου καὶ ἐλάμβανε κατὰ τὴν ὑφισταμένην συνθήκειαν ἀπὸ τὸν Πλοίαρχον χρήματα προκαταβολικῶς, μετὰ δὲ ταῦτα ἀποβιβασθεὶς εἰργάζετο ἐπὶ ἄλλου πλοίου, ὥφειλε νὰ ἐπιστρέψῃ ἀμέσως τὰ χρήματα τὰ ὅποια ἔλαβεν. Ἐάν δὲ πάλιν ναύτης κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ταξιδίου ἀπε-

1. 2. Γ. Φιλάρετου : Συνεργατικοὶ Συνεταιρισμοί : Ἀμπελαίων, Ὑδρας, Σπετσῶν, Ψαρῶν, Ἀθῆναι 1927, 18. Κεφ. Ἡ Ἑλληνικὴ Ναυτιλία κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως, σελ. 37.

3. Γ. Φιλάρετον : σελ. 39.

4. Ι. Μανιατόπουλου : Ναυτοδάνεια καὶ Ναυτοδανειακὰ Ἐγγραφα ἐν Ὑδρᾳ, εἰς «Ἐπιθεώρησιν τοῦ Ἐμπορικοῦ Δικαίου», Τόμ. Α' (1950), σελ. 40 κ. ἐπ.

βιβάζετο εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκφορτώσεως τοῦ φορτίου, ὥφειλε οὗτος νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν πλοίαρχον τὰ ὀφειλόμενα χρήματα. Ὅμως ἐξοφληθέντος τοῦ χρέους του οὗτος ἠδύνατο νὰ ἀποβιβασθῇ ἐνῶ οὐδὲν ἄλλο ὑδραϊκὸν πλοῖον ἠδύνατο νὰ δεχθῇ τοῦτον. Τέλος, ἐάν τις ἐτάσσετο ἐναντίον εἰς τὴν πρὸς τὸ κοινὸν ὄφελος γνώμην τοῦ Πλοίαρχου ἢ ἐξήγειρεν τὸ πλήρωμα ἢ ἤθελε νὰ δραπετεύσῃ ἢ νὰ διαπράξῃ παρόμοιον τι παράπτωμα ἐπὶ τοῦ πλοίου, ἐπανερχόμενος οὗτος οἶκαδε ἐτιμωρεῖτο αὐστηρῶς ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν Κριτῶν.

Ἡ κατανομή τῶν κερδῶν ἐγένετο ὡς ἐξῆς: Ἀφήρουν κατὰ πρῶτον τὰ διατεθέντα κεφάλαια, τὸν κεκανονισμένον τόκον, τὰ τῆς διατροφῆς τοῦ πληρώματος ὡς καὶ πᾶσαν ἄλλην δαπάνην. Εἶτα ἀφήρουν ἐκ τοῦ ὑπολοίπου ποσοῦ τὸν κοινοτικὸν φόρον ἐπὶ τοῦ τόκου τῶν κεφαλαίων¹ καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπολειπομένου ὡς κέρδος ποσοῦ². Τὸ ἀπομένον ποσὸν διενέμετο μεταξὺ τοῦ πλοιοκτήτου, ὅστις ἐλάμβανε τὸ ἥμισυ τῶν κερδῶν καὶ ἀνελάμβανε τὰς τυχρὸς ζημίας, τὴν συντήρησιν καὶ τὰς διαφόρους ἐπισκευὰς τοῦ πλοίου, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ διενέμετο μεταξὺ τῶν ναυτῶν καὶ πλοίαρχου. Οὕτως ὁ πλοίαρχος ἐλάμβανε τρία μερίδια, οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ πλοίου δύο ἢ δύο καὶ ἥμισυ καὶ οἱ ναῦται ἐν μερίδιον, ἐν ἐπίσης μερίδιον διετίθετο καὶ διὰ τὸ μοναστήριον τῆς Παναγίας. Περὶ τοῦ ὕψους τοῦ ἀπολαμβανομένου ὑπὸ τῶν ναυτῶν μεριδίου γνωρίζομεν ὅτι τοῦτο ἀνῆρχετο εἰς τὸ σημαντικώτατον ποσὸν τῶν 200-300 ταλλήρων. Ὅταν ὅμως τὸ κατὰ ναύτην μερίδιον ἐξεπίπτε εἰς εἴκοσι δίστηλα, τότε ὁ τόκος τοῦ κεφαλαίου ἡλαττοῦτο κατόπιν ἀποφάσεως τῶν νοικοκυραίων.

Πλὴν τῶν διαφορῶν κινδύνων ὅπου ἡ ὑπάρχουσα ναυτασφάλεια³ ἐκάλυπτεν τὰς ζημίας καὶ προέβλεπε διὰ τὴν τραγικὴν περίπτωσιν τοῦ ναυαγίου,

1. I. Μανιατόπουλον: Ἐνθ' ἄνωτ. Ἐπίσης τοῦ Ἰδίου: Πιστωτικοὶ Τίτλοι ἐν Ὑδρα, εἰς «Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας», Τόμ. 8ος, 1940, σελ. 161 κ.ἐπ. καὶ εἰς Ν. Π. Μάτση: Νομικὰ ἔγγραφα Ὑδρας ἐτῶν 1782-1826, Ἀθῆναι 1964.

2. Σ. Τρικούπη: σελ. 173-174 καὶ εἰς Α. Λιγνόν: σελ. 80-81. Ὁ Φιλάρετος (ἐν ἄν., σελ. 38) μᾶς δίδει τὸν κατωτέρω πίνακα κατανομῆς τῶν μεριδίων ἐπὶ τοῦ συνήθους ἀριθμοῦ τοῦ πληρώματος:

Ὑπὲρ τοῦ πλοίου	10
Εἰς τοὺς ναυτοδανειστὰς	10
Εἰς τὸν λογιστὴν	2
Εἰς τὸν πλοίαρχον	3
Ἀνὰ δύο μερίδας εἰς τοὺς ἀρχινάυτας	4
Εἰς τὸν μάγειρον	2
Εἰς ἕκαστον τῶν τεσσάρων καλλιτέρων ναυτῶν συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ πηδαιούχου ἀνὰ μίαν καὶ ἡμίσειαν μερίδα	6
Εἰς ἕκαστον τῶν τριάνοντα ναυτῶν ἀνὰ μίαν μερίδα	30
Ἀνὰ ἡμίσειαν μερίδα εἰς ἕκαστον τῶν τεσσάρων ναυτοπαίδων	2
Σύνολον μεριδίων	69

3. I. Μανιατόπουλου: Τὸ Ναυτικὸν Δίκαιον τῆς Ὑδρας, 1757-1821, Ἀθῆναι 1939.

υφίσταντο και οι ένεδρεύοντες εκ της πειρατείας κίνδυνοι, οἵτινες ἦσαν πολὺ συχνοὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Οἱ κίνδυνοι οὗτοι ἠῤῥξήθησαν ἰδιαιτέρως μετὰ τὴν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον ἐξασκουμένην πειρατείαν, ὑπὸ τῶν ἐξ Ἀλγερίας καὶ Μάλτας¹ ὁρμωμένων πειρατῶν. Οἱ πειραταὶ ἐληλάτουν τὸ μεταφερόμενον ἐμπόρευμα καὶ διωχέτευον τοὺς αἰχμαλωτιζομένους εἰς τὸ δουλεμπόριον². Οἱ κίνδυνοι λοιπὸν οὗτοι ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπισθῶσιν καὶ πρὸς τοῦτο οἱ ἐφοπλισταὶ προσέφευγον εἰς τὴν τοποθέτησιν τῶν κεφαλαιῶν των εἰς διάφορα πλοῖα φθάνοντα συνήθως τὸν ἀριθμὸν τῶν 4-5 ὥστε ἕκαστον πλοῖον νὰ ἀνῆκῃ εἰς περισσοτέρους τοῦ ἐνὸς ἐφοπλιστᾶς (παρτζινέβελλος, ντιρετόρος), οἵτινες ἐφθάναν καὶ μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὀκτώ³.

Ἡ ἀνοῦσα ὁμως πορεία τῆς εὐημερίας τῆς Ὑδρας μετὰ τὴν ἐκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως ἀνεκόπη, διὰ νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ κατιοῦσα, ὅτε ὁ Ὑδραϊκὸς στόλος κατέστη στόλος τῆς Ἐπαναστάσεως ὑποβληθεὶς εἰς τὰς συνεπείας τοῦ ναυτικοῦ πολέμου καὶ τὴν ἀποστέρησιν ἐκ τῶν κερδῶν τοῦ ἐμπορίου. Παρὰ ταῦτα ὁμως οἱ Ὑδραῖοι γνωρίζοντες τὰς συνεπείας τῆς συμμετοχῆς των ἐλαβον μέρος εἰς τὸν Ἀγῶνα ὀλοφύχως⁴.

1. Ἦτο τόσον μεγάλη εἰς ἕκτασιν ἡ ἐνασκουμένη πειρατεία ὥστε ἡ Ὑδρα τὸ 1727 νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἐπιδρομὴν Μελιταίων πειρατῶν, δι' ὃ καὶ οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἀπληθύνθησαν εἰς τὸν Πάπαν ὅπως μεσολαβήσῃ παρὰ τῶν Μελιταίων ἱπποτῶν. Παρ' ὅλας ὁμως τὰς ἐπιστολάς αἱ ἀπληθύνειν ὁ Πάπας τὸ ἔργον τῶν χριστιανῶν πειρατῶν ἐξηκολούθησε. Φαίνεται δὲ ὅτι δὲν ἦτο ἄσχετος μετὰ τὴν κατάστασιν αὐτὴν καὶ ἡ προσχώρησις τῆς νήσου εἰς τὸ ρωμαιοκαθολικὸν δόγμα, ὡς τοῦτο ἐμφαίνεται ἐξ ἐπισήμων ἐγγράφων, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποφυγῆς πάσης ἀπὸ μέρους τῶν πειρατῶν δηλώσεως. Περὶ τούτων εἰς Π. Κωνσταντίνιδην: Καράβια, Καπεταναῖοι καὶ Συντροφοναῦται (1800-1830), Ἀθῆναι 1954, σελ. 8 καὶ εἰς Δ. Διαννιόπουλον: «Ἡ Ὑδρα καθολικὴ», δημοσιευθὲν εἰς «Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας», ἐνθα ἀναφέρεται εἰς τὸ ὑπὸ τῆς «Orientalia Christiana» (Τόμ. XX, ἀρ. 3, 66 σελ. 148) δημοσιευθὲν ἔγγραφον τῆς 1ης Αὐγούστου 1727, τὸ ὁποῖον θεωρεῖ ὡς πλαστὸν χαλκευθὲν ὑπὸ τοῦ Βατικανοῦ. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀληθὲς λαμβανομένου ὑπ' ὅψιν τοῦ γεγονότος τῆς ἀκμαζούσης πειρατείας καὶ ὅτι οἱ πάντοτε διακρινόμενοι διὰ τὴν εὐελιξίαν των Ὑδραῖοι θὰ προσεχώρησαν ὑστεροβούλως εἰς τὸ ρωμαιοκαθολικὸν δόγμα ἀποβλέψαντες εἰς τὴν μείωσιν τῶν ἐκ τῆς πειρατείας ζημιῶν καὶ εἰς τὴν μεταγενεστέραν ἀπόρριψιν τοῦ προσωρινῶς ἀσπασθέντος δόγματος. (Πρβλ. εἰς Α. Λιγνόν: σελ. 26).

2. Τὸ δουλεμπόριον διενεργεῖτο καὶ μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος ὑποβοηθούμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες εἰσέπραττον καὶ τὸν πρωσοποπαγῇ φόρον (σπέντζα, ἰσπεντζέ,) καὶ ἀπαιτούντων τὴν ἀσφαλῆ μεταφορὰν γεωργικῶν προϊόντων προερχομένων ἐκ φορολογίας, νομῆς ἢ εἰσφορᾶς (Π. Κωνσταντίνιδην: ἐν ἀν. σελ. 5, 6).

3. Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας (Α. Λιγνοῦ), Τομ. ΙΣΤ', σελ. 187-209. Ὁ Ἀλέξανδρος Κουντουριώτης συμμετεῖχεν εἰς εἴκοσι πλοῖα (εἰς Α. Λιγνόν: σελ. 35).

4. Εἰς ἐπιστολὴν των πρὸς τοὺς Σπετσιώτας ἀναγινώσκομεν: «Φιλογενέστατοι ἡμέτεροι συνάδελφοι πρόκριτοι Σπετζῶν. Χθὲς ἐλάβομεν γράμμα ἀπὸ τοῦς συναδέλφους Ψαριανούς, οἵτινες μᾶς γράφουν ὅτι διὰ τὴν παροῦσαν ἐκστρατείαν στέλλουν καὶ αὐτοὶ ἔνδεκα καράβια των, ἀπεφασίσαμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐτοιμάσαμεν ἄλλα ἑπτὰ καράβια μας, καὶ ἡ εὐγένειά σας κάμετε τρόπον καὶ ἐτοιμάσετε καὶ ἄλλα σας, ἐρχομένων τὰ τῶν Ψα-

Ποῦται ὅμως ὑπῆρξαν αἱ αἰτίαι τῆς δημιουργίας τοῦ ὑδραῖκου ναυτικοῦ, τὸ ὅποῖον ὑπῆρξεν ἡ βασικὴ πηγὴ πλούτου τῆς νήσου; Αἱ αἰτίαι αὗται ἦσαν αἱ ἑξῆς:

α. Ἡ μεγάλη παράδοσις τῶν Ἑλλήνων ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ αἱ συντροφοναυτικαὶ σχέσεις.

Οἱ Ἕλληνες ἔχομεν μεγάλην ναυτικὴν παράδοσιν, ἥτις συνεχίζεται ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, οὔσα χερσόνησος ἡ χώρα μας καὶ εὐρισκομένη εἰς τὴν πρὸς τὴν Ἀνατολὴν ὁδὸν διεδραμάτισεν μεγάλον ρόλον εἰς τὴν Ἱστορίαν καὶ δὴ τὴν ναυτικὴν Ἱστορίαν, οὐχ ἥττον ὁμῶς συνετέλεσαν καὶ αἱ ὕγιεῖς συντροφοναυτικαὶ σχέσεις περὶ ὧν ὠμιλήσαμεν ἀνωτέρω.

Ὁ διάσημος συγγραφεὺς Κάρολος Μένδελσον Βαρθόλδης τονίζων ἰδιαίτερώς τοὺς παράγοντας αὐτοὺς χαρακτηριστικῶς λέγει: «Εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, ἀπ' αὐτῆς ἐτι τῆς νηπιακῆς ἡλικίας ἡ Ἑλληνὶς μήτηρ ὁδηγεῖ τὰ τέκνα αὐτῆς εἰς τὴν θάλασσαν καὶ διδάσκει αὐτὰ νὰ κολυμβῶσιν, ὡς ἡ νῆσσα τὰ νεόττια αὐτῆς, εἴτα ὁ πατὴρ παραλαμβάνει τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ κρατεῖ αὐτοὺς εἰς τὰς ἀγκάλας παρὰ τὸν ἱστόν, δεικνύει αὐτοῖς τὸ ποθητὸν στάδιον τοῦ βίου, τὸν ἀτέρμονα οἶνοπα πόντον καὶ διδάσκει αὐτοῖς πᾶσαν νῆσον καὶ πάντα σκόπελον...»... «... Ὁ Ἕλλην ναύτης εἶναι ἀνώτερος πάσης ἀνάγκης καὶ εἰς τὴν λιτότητα καὶ εἰς τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν νηφαλιότητα αὐτοῦ ὠφείλετο κατὰ μέγα μέρος ὁ περιορισμὸς τῶν δαπανῶν καὶ τὰ μεγάλα κέρδη τῶν πλοίων τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ καθ' ὃ ὁ ζῆλος τῶν πληρωμάτων ἐξεγείρετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ ἐκ τῆς προσδοκίας ἀναλόγου συμμετοχῆς εἰς τὰ κέρδη.»

Ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος ἀναφερόμενος εἰς τὴν συντροφοναυτικὴν χαρακτηριστικῶς λέγει: «Ἀλλὰ τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν δὲν ᾔθελε δυνηθῆ νὰ ὠφεληθῇ τοσοῦτον ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν γεγονότων, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐξηγήσαμεν ἄνευ τοῦ ἐπιτηδαιοτάτου αὐτοῦ ὀργανισμοῦ, ὅστις ἡρείδετο ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀπαρallάκτως ἀρχῶν τοῦ συνεταρισμοῦ τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας, ὥς εἶδομεν προαγούσας τὴν ἀκμήν, τῆς ἐν Ἀμπελακίοις βιομηχανίας. Ἐκαστος

ριανῶν καὶ τὰ ἰδικά μας ὁμοῦ καὶ τὰ ἐδικά σας νὰ ἐκστρατεύουσιν· ἀγαπητοὶ συνάδελφοι τώρα χρειάζεται νὰ δεῖξωμεν γενναιότητα ὅλοι μας, νὰ προσπαθῶμεν νὰ εὐχάλωμεν καὶ τοῦτα τὰ καράβια, ὅπου καταγινόμεθα μίαν ὥραν ἀρχήτερα, ὅτι ἀκούοντες καὶ βλέποντες οἱ ἔχθροί μας ἓνα ἀριθμὸν ἀπὸ τόσα καράβια Ἑλληνικά, βέβαια θέλει λάβωσι φόβον καὶ ἀπελπισίαν εἰς τὴν κατάστασιν ὅπου εἶναι, καὶ οἱ τῆς ξηρᾶς ἀδελφοὶ θέλει ἐγκαρδιωθῶν πολемоῦντες, ὥστε νὰ κατατροπώσουν τοὺς τυράννους ἐχθροὺς μας· ἡμεῖς δὲ θέλει ἔχομεν πρόσωπον νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ τὰ δίκαιά μας ὅπου δεῖ. Ἄς φιλοτιμηθῶμεν καὶ τώρα νὰ ξεκινήσωμεν αὐτὰ τὰ νῦν ἐτοιμασθέντα καράβια μεταξὺ τῶν τριῶν συμμάχων Νήσων καὶ ἐνώνοντες μὲ τὰ πρῶτα νὰ ὀρμήσουν κατὰ τῶν ἐχθρικοῦν θαλασσινῶν δυνάμεων. Μὲ τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην σᾶς ἀσπαζόμεθα καὶ μένομεν».

Ἰδρυχ. τῇ 15 Σεπτεμβρίου 1821

Ἀγαπητοὶ σας οἱ κάτοικοι τῆς Ν. Ὑδρας.

ναύτης εἶχεν ἑταιρικήν μερίδα ἐπὶ τοῦ πλοίου ἢ τοῦ φορτίου, γενόμενος δὲ οὕτω συνεταῖρος, εἶχε κοινὸν συμφέρον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἀπέβαινε προσεκτικὸς, ἄγρυπνος, οἰκονόμος, ἐξεταστικός. Καὶ οὐ μόνον ἡγωνίζετο πάσῃ δυνάμει νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐπιτηδειοτέραν τοῦ πλοίου ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς τοῦτο δεξιότητα αὐτοῦ ἀδιαλείπτως προεβίβαζεν ὥστε προΐοντος τοῦ χρόνου, ἀπὸ ἀρίστου ἐκτελεστοῦ τῶν διατασσομένων προήγετο πολυτάκως εἰς τὴν τάξιν ἀρίστου κυβερνήτου. Ἄλλ' ἡ ἀδελφικὴ αὕτη σύμπραξις τῆς εὐπορίας καὶ τῆς ἀπορίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ συνεπαγάγῃ τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀτόμου ἀνύψωσιν. Καὶ τῶνόντι ἐξαίρετος χρηστότης ἐπεκράτησεν εἰς ἀπάσας τὰς ναυτικὰς καὶ ἐμπορικὰς τοῦ καιροῦ ἐκείνου κερδοσκοπίας. Πᾶσαι αἱ ληψοδοσῖαι ἐγίνοντο διὰ προφορικῶν συμβάσεων ἢ τὸ πολὺ ἀπλῶν σημειώσεων. Ὁμολογίαι καὶ ἐξόφλησις ἦσαν πράγματα ἄγνωστα ἢ δὲ χρεωκοπία καὶ ἡ ναυταπάτη σχεδὸν ἀνῆκουστα». Καὶ ὁ Α. Ἀνδρεάδης ἐπίσης λέγει: «Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ὅποιον καλύτερον τῶν πολιτικῶν περιστάσεων αἵτινες πάντοτε ἡλλαζον, ἐξηγεῖ τὴν ἐξαιρετικὴν θέσιν ἣν κατέλαβεν τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ 19ου αἰῶνος, ἐν ὅλῃ σχεδὸν τῇ Μεσογείῳ, εἶναι ἡ συνεργατικὴ διοργάνωσις ἐκ τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερουσῶν τὴν Οἰκονομικὴν Ἱστορίαν».

β. Ἡ ἐντιμότης τῶν Ὑδραίων ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ Ἐμπόριον.

Καὶ ἦτο ἡ ἐντιμότης ἐπὶ πλεόν τῶν καραβοκυραίων ἣτις ἐπίσης προσέδωκε τὴν μεγάλην ὥθησιν εἰς τὸ ναυτικὸν ἐμπόριον τῆς Ὑδρας, ὥστε νὰ ἀναπτυχθῇ τοῦτο ταχέως καὶ νὰ ἐξαπλωθῇ οὐχὶ μόνον εἰς τὸν ἡῶρον τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν ἀλλὰ καὶ πέραν αὐτῶν ἀνὰ τὴν Μεσόγειον καὶ τοὺς Ὠκεανούς. Ἡ ἀποδείξις ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν τιμιότητα τῶν συναλλαγῶν εἶναι ὅτι αἱ φορτωτικαὶ καὶ αἱ ἀποδείξεις ἦσαν ἄγνωστοι εἰς τοὺς Ὑδραίους, διότι τὰ πάντα διεκανονίζοντο διὰ μόνου τοῦ λόγου¹. Ἀγνωστα ἐπίσης ἦσαν καὶ τὰ συμβόλαια «ἤρκει μόνον—λέγει ὁ Γούδας—«νὰ ὑπῆρχεν ὑπογεγραμμένος ἐν τῷ καταστήτῳ δανειστοῦ τινος, καὶ ἰδίᾳ χειρὶ μάλιστα, ὅτι οὗτος ἐδάνεισε τὸν δεῖνα ποσὸν τι χρημάτων καὶ ἐπιστεύετο τοῦτο παρὰ πάντων, ἤρκει κατ' ἐναντι τοῦ χρέους νὰ ὑπῆρχε σταυρός τις ἢ ἀριθμὸς καὶ ἐκεῖνος μὲν ἐθεωρεῖτο ὡς κριτήριον ἀναμφισβήτητον ὅτι τὸ χρέος ἐπληρώθη»². Ἐπίσης καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι μεγαλέμποροι ἐδάνειζον χρήματα χωρὶς νὰ λαμβάνουν οὐδεμίαν ἀπόδειξιν ἀναγνωρίσεως τοῦ ἀναλαμβανομένου δανείου³. Καὶ ὅσον ὁ πλοῦτος

1. Σ. Τρικούπη: Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Τόμ. Α', σελὶς 174 καὶ Α. Α. Μιαούλη: Ἱστορία τῆς νήσου Ὑδρας, Ἀθήναι, 1936, σελ. 23.

2. 3. Α. Μιαούλην: σελ. 231-239. Σχετικῶς μὲ τὴν τιμιότητα τῶν συναλλαγῶν ἀναφέρομεν τὸ παράδειγμα τοῦ πλοιοκτῆτου Ἑμμανουὴλ Χατζῆ Μιχάλη, ὅστις ναυλωθεὶς τὸ 1812 διὰ Σμύρνην, ὅπου μετέφερε χρήματα διαφόρων Σμυρναίων ἐμπόρων, κατὰ

τῶν Ὑδραίων ηὔξανεν, τόσον οὗτοι ἐγίνοντο περισσότερον τίμιοι εἰς τὰς συναλλαγὰς τῶν ἀρμονικῶς συνδυάζοντες τὴν τοῦ εὐπατρίδου συμπεριφορὰν μετὰ τοῦ ἐπιχειρηματίου ριψοκίνδυνον κερδοσκοπικὸν πνεῦμα.

γ. Ἡ μὴ ἐμπλοκὴ τῆς Ὑδρας εἰς ἐξεγέρσεις πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ Συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ καὶ ἡ τῶν Τούρκων παραχώρησις προνομίων εἰς τὴν νῆσον.

Ὡς εἶδομεν τὸ 1770 τῇ προτροπῇ τῶν Ρώσων ἐξερράγη ἐπανάστασις κατασταλεῖσα.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐξεγέρσεως αὐτῆς, οἱ Ὑδραῖοι μὴ λαβόντες μέρος ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπέφυγον τὴν καταστροφὴν καὶ τὰς κυρώσεις ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπολιτεύθησαν μετὰ ἐξαιρετικὴν πονηρίαν ἀπέναντι τῶν Ρώσων καὶ Τούρκων. Οὗτοι δὲ ἐξαπατοῦντες ἀμφοτέρους ἐφοδιάζον τὰ πλοῖα τῶν μετὰ ῥωσικὰ καὶ τουρκικὰ ναυτιλιακὰ ἐγγράφα, τὰ ὅποια οἱ Ὑδραῖοι πλοίαρχοι ἐπεδείκνυν ἀναλόγως τῆς ἐθνικότητος τοῦ πλοίου τὸ ὁποῖον συνῆντον¹.

Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ (21 Ἰουλίου 1774), δι' ἧς ἐπετράπη ἡ ἀνύψωσις τῆς ῥωσικῆς σημαίας εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, τὸ Ὑδραϊκὸν ναυτικὸν ἀνδρούται. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐκστρατείας τῆς Κριμαίας οἱ Ὑδραῖοι κατέλαβον περίοπτον θέσιν εἰς τὴν Τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν θεωρηθέντες οὐχὶ ὡς ραγιάδες, ἀλλ' ὡς οἰκεῖοι, διανεμηθέντων εἰς αὐτοὺς, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἐκ τῆς ἐκστρατείας, βραβείων καὶ παρεχωρήθησαν προνόμια καὶ ἄδεια νὰ ἐνδύωνται ὡς οἱ Τούρκοι.

Ὑπῆρξε δὲ τοιαύτη ἡ ἐκτίμησις τῶν Τούρκων ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἱκανότητα τῶν Ὑδραίων, ὥστε ὁ Καπουδὰν Πασᾶς ἐξέλεξεν Ὑδραίους ὡς πλήρωμα ἐπὶ τὰ πολεμικὰ πλοῖα (σαλιανάδων) προοριζομένων διὰ τὴν ἐκδιώξιν τῶν πειρατῶν, προσέτι δὲ προέβη καὶ εἰς ναυπήγησιν πολεμικοῦ πλοίου καλουμένου Καρλαχίτζιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτοποθέτησε πλήρωμα ἐξ Ὑδραίων².

τὴν διάρκειαν τοῦ ταξιδίου του λόγῳ θαλασσοταραχῆς ἠναγκάσθη νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς Σκυῖρον, ὅπου καὶ ἐδέχθη ἐπιθεσιν τῶν πειρατῶν Κατραδάμου καὶ Λιθίου, οἵτινες ἐληλάτησαν τὸ πλοῖον. Οὗτος ὁμως ἐπέτυχεν νὰ διασώσῃ τὰ μεταφερόμενα ὑπ' αὐτοῦ χρήματα καὶ τιμαλφῇ καὶ νὰ κρυβῇ διὰ νὰ συνεχίσῃ τὸ πρὸς τὴν Σμύρνην ταξιδίον του, ὅπου καὶ τὰ ἐπέστρεψεν εἰς τοὺς κατόχους τῶν. Ἄλλος Ὑδραῖος πλοιοκτήτης ὁ Ἰωάννης Ὁρλάνδος ὅστις ἐτύγχανε καὶ πρόκριτος τῆς Ὑδρας ἐφόρτωσε τὸ 1816 ἐν Μυτιλήνῃ ἑλκίον ἔχον δὲ ἀνάγκην 25.000 διστήλων ἔγραψε πρὸς τοῦτο εἰς τὸν ἐν Σμύρνῃ ἀνταποκριτὴν τοῦ Π. Ροδοκανάκην. Οὗτος ὁμως ἀντιληφθεὶς κακῶς ἔστειλε εἰς διώπτιας Ἰσπανικὰς 28.000 διστήλα, ὅμως ὁ Ὁρλάνδος ἀντιληφθεὶς τὸ λάθος ἐπέστρεψεν τὸ ἐπιπλέον ποσὸν εἰς τὸν Ροδοκανάκην πρὸς μέγαλον θαυμασμὸν τοῦτου διὰ τὴν τιμιότητα τοῦ Ὁρλάνδου (Γ. Κριεζῆν: ἐν ἀν. σελ. 85).

1. Γ. Κριεζῆν: ἐν ἀν. σελ. 26-29.

2. «Οἱ προσεκτικοὶ παρατηρηταί, λέγει ὁ Κριεζῆς, ἤθελον ἰδεῖ κατὰ τὰς ναυμαχίας τὸ πλοῖον τοῦτο κατασκευασθὲν ἐν εἰδει ταχυπλόου ὡς σκῖαν τῆς Ναυαρχίδος εἰς τὴν πλευ-

Όταν τὸ 1800 ὁ Χουσεῖν Πασᾶς, ἐγκατέλειψε τὸ Καρλαγκίτζιον παρέλαβε τὸ γενναῖον ὑδραῖκὸν πλήρωμα ὃ καὶ ἐνέταξεν εἰς τὰς δυνάμεις τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος ¹, ἐκ δὲ τῶν δύο πλοιάρχων ὃ εἰς ἦτο Ἑλλήν μετὴν διαφορὰν ὅτι κατεῖχεν οὗτος τὴν διεύθυνσιν τῆς πρύμνης, ἐνῶ ὁ Τούρκος τὴν τῆς πλώρας, ὅμως ἡ πραγματικὴ διεύθυνσις τοῦ πλοίου ἀνῆκεν εἰς τὸν Ἑλληνα. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν μισθοδοσίαν ὃ μισθὸς τοῦ Ἑλληνος πλοιάρχου ἀνῆρχετο εἰς 1.000 γρόσια μηνιαίως, τῶν ἀξιωματικῶν εἰς 500 γρόσια ² τῶν δὲ νευτῶν ἀπὸ 85-120 καὶ μετ' αὐτομείωσιν τῆς μισθοδοσίας ἀναλόγως τῶν περιστάσεων ³.

Κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν Πόλεμον (1806-1807) πάντες οἱ Ὑδραῖοι πλοῖαρχοι ἦσαν ἐφωδιασμένοι ὑπὸ τῶν Τούρκων μετ' εἰδικὴν ἄδειαν, τὰ φερμάνια ἢ χάτια ⁴, ἐπιτρέποντα τὴν ἐλευθέραν διέλευσιν τῶν Ὑδραϊκῶν πλοίων καὶ προσέγγισιν των εἰς τοὺς διαφόρους λιμένας τοῦ Κράτους, ὥστε ἡ Ὑδρα νὰ ἀποκτήσῃ ἐλευθερίαν κινήσεων καὶ τὰ ὑπερήφανα ὑδραϊκὰ πλοῖα νὰ ἀλλάκωνουν τὰς θαλάσσας μετερχόμενα τὴν ἐμπορίαν καὶ ἀρδεύοντα τὸν πλοῦτον.

δ. Ὁ ναυτικὸς ἀποκλεισμὸς τῆς Γαλλίας ἐπὶ Ναπολεοντείων Πολέμων.

Ὁ ναυτικὸς ἀποκλεισμὸς τῆς Γαλλίας ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν οὐχ ἤττον συνέτελεσεν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ναυτικοῦ τῆς Ὑδρας, τὰ πλοῖα τῆς ὁποίας διασπῶντα τὸν κλοιὸν τοῦ Νέλσωνος, μετέφερον τὸν σῆτον εἰς Μασσαλίαν καὶ ἄλλους λιμένας τῆς Μεσογείου ⁵.

ρὰν αὐτῆς ἐν καιρῷ πολέμου... Ἄν ἡρώτων μάλιστα τὸν πλοῖαρχόν του, ἤθελον μάθει ὅτι ἦταν ἐκεῖ ὡς τελευταῖα ἐλπίς τοῦ Καπουδᾶν Πασᾶ, εὐλόγως ἐλπίζοντος εἰς τὴν ἱκανότητά τοῦ ἀνδρείου πληρώματος (Γ. Κριεζῆν: σελ. 263).

1. Κατὰ τὸν χειμῶνα ἡ ναυαρχὴς ἀφωπλίζετο καὶ ἡ μισθοδοσία ἔπαυε νὰ καταβάλλεται πλὴν 20 ἀξιωματικῶν καὶ 60 ναυτῶν οἵτινες παρέμενον εἰς τὸ πλοῖον κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ χειμῶνος (Γ. Κριεζῆν: Αὐτόθι).

2. Τὸ γρόσιον κοπὲν ἐπὶ Σουλεϊμάν Β' (1697-1699) ἦτο ἀργυροῦν νόμισμα ἰσοῦμενον πρὸς 40 παράδες ἐνῶ 1 παρὰς ἰσοῦτο πρὸς 3 ἄσπρα. Τόσον ὁ παρὰς ὅσον καὶ τὸ ἄσπρον ἦσαν ἐπίσης ἀργυρὰ νομίσματα. Τὰ 500 γρόσια ἰσοῦντο πρὸς 1 πουργῖον (kese) ἐνῶ 10.000 πουργῖα ἰσοῦντο μετ' ἑνα θησαυρὸν (hazine). Ὁ Νικόλαος Μαυρογένης ἀρχιδραγουμάνος τοῦ Καπουδᾶν Πασᾶ ἐλάμβανε ὡς ἀμοιβὴν 300 πουργῖα, ποσὸν ὑπερόγκον (Th. Blancard: Les Mavrogéni, Essai d'étude additionnelle à l'Histoire de la Grèce, Paris, 1909, Vol. I, σελ. 32 κ.ἐπ. Ε. Κούκου: Διαμόρφωσις τῆς Ἑλληνικῆς Κοινωνίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, Ἀθήναι 1971 σελ. 143. Περὶ Νικολάου Μαυρογένη καὶ εἰς Ν. Καλλέργη-Μαυρογένη: Ὁ ἡγεμὼν τῆς Οὐγγροβλαχίας Νικόλαος Ἰωάννης Μαυρογένης εἰς «Παρνασσός», τομ. ΙΒ' 1970 σελ. 381 κ.ἐπ.).

3. 4. Ταῦτα ἦσαν πάντα τοῦ αὐτοῦ τύπου εἰς ἀ ἀνεφέρετο τὸ ὄνομα τοῦ πλοῖαρχου, ὁ ἀριθμὸς τοῦ πληρώματος (ταῖφάδες), τῶν κανονίων (τόπια), τὰ τυφέκια, αἱ καραμπίναι, αἱ μάχαιραι καὶ τὰ πιστόλια (Τ. Εὐαγγελίδης: σ. 57).

5. Ὅταν ὅμως ἐξερράγη ἡ Ἐπανάστασις ἡ νῆσος ἦτο ἐκείνη ἣτις εἶχεν ἀνάγκην σίτου, δεδομένου ὅτι ἡ Μαύρη Θάλασσα ἦτο κλειστή, ἐφ' ᾧ καὶ οἱ πρόκριτοι ἐπίταξαν

Αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ εἰδους αὐτοῦ, παρὰ τὸν ἐπαπειλοῦντα τοὺς Ἕλληνας πλοιάρχους κίνδυνον, ἦσαν ἐξαιρετικῶς ἐπικερδεῖς, ὥστε οἱ Ὑδραῖοι νὰ συγκεντρώνουν ἀμύθητα πλοῦτη καὶ νομίσματα νὰ συσσωρεύονται εἰς τὰς σκευοθήκας καὶ τὰς δεξαμενὰς των εἰς τὴν πατρίδα των ¹.

Ὁ πλοῦτος αὐτὸς τῆς νήσου καταστάς παροιμιώδης ἀπετέλεσεν μὲ ἐκείνων τῶν νήσων Σπετσῶν καὶ Ψαρρῶν τὸ θησαυροφυλάκιον τῆς Ἐπαναστάσεως, τὸ ὁποῖον μὲ μεγάλην χαρὰν καὶ ἄνευ δισταγμοῦ οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι πρόγονοί μας ἔσπευδον νὰ διαθέτουν ². Δεδομένου δὲ ὅτι τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν περιελθόντων οὐσιαστικῶς εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ἐπαναστατήσαντος ἔθνους πλοίων, κατὰ τὴν Ἐπαναστάσιν, ἀνελάμβανε τὸ κοινὸν τῆς Ὑδρας, ἦτοι οἱ μεγάλοι

τὸν ἐν τῇ νήσῳ σῖτον δι' ἀποζημιώσεως τῶν κατόχων καὶ ἀπηγόρευσαν τὴν ἐξαγωγὴν του, ἀπηρθύνθησαν δὲ εἰς τὸ Ἐμπορικὸν ἐπιμελητήριον Μασσαλίας καὶ ἦλθον εἰς συναλλαγὴν μετὰ τῶν ὁμογενῶν τῆς Μεσσηνίας, Λιβόρνου, Βενετίας καὶ Τεργέστης δώσαντες καὶ ἐντολὴν εἰς τὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα, ὅπου συναντοῦν σιτοφόρα νὰ τὰ κατευθύνουν εἰς τὴν Ὑδραν πρὸς ἀγορὰν τοῦ φορτίου των (Ἀρχεῖον Κοινοῦ τῆς Ὑδρας : Τόμ. Ζ', σελ. 177 καὶ Α. Αἰ - γ ν ὄ ν : Τόμ. Β', σελ. 69). Εἰς ἐπιστολὴν των οἱ Κουντουριῶται πρὸς τὸν Ἰωάννην Ὁρλάνδον (Ἀρχεῖα Λαζάρου καὶ Γεωργίου Κουντουριώτη, Τόμ. Α', σελ. 40 καὶ Ι. Παπα - γ ε ω ρ γ ῖ ο υ : Ἱατρικὴ Περίθαλψις καὶ Κοινωνικὴ Πρόνοια εἰς τὴν Ὑδραν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, Ἀνάτυπον ἐκ τῶν «Ἀρχείων Ὑγιεινῆς» Τεύχος 7-9 Ἀθῆναι 1964 σελ. 16) γράφουν σχετικῶς τὰ ἑξῆς :

«Τῷ εὐγενεστάτῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ Ὁρλάνδῳ εἰς Ἀργος
Περιπόθητε ἡμῶν γαμβρὲ Κύριε Ἰωάννη Ὁρλάνδε παραγγείλαμε ἐτι αὐτοὺς ἂν καθ' ὁδὸν εὐρωσιν σιτοφόρον τι πλοῖον νὰ τὸ διευθύνουν ἐνταῦθα, διὰ νὰ μὴν ἔχωμεν σιτοδείαν».

Τὴν 4ην Νοεμβρίου 1821, Ὑδρα

Λάζαρος Κουντουριώτης, Γεώργιος Κουντουριώτης

1. Κατὰ τὸν Κριεζῆν οἱ ναῦται ἐτοποθέτουν ἐπὶ τῶν στεγῶν τῶν οἰκιῶν τὰ ἀργυρὰ νομίσματα εἰς σωροὺς τῶν εἴκοσι, ἐντὸς βάζων ἐξ ὕελου (Γ. Κριεζῆν : σελ. 6 καὶ R. Matton : σελ. 47).

2. Δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ θαυμάσωμεν τὸ γενναϊόδωρον τῆς χειρονομίας τῶν Ὑδραίων προυχόντων, οἵτινες ἐναντὶ τῆς παρεχομένης ὑπ' αὐτῶν χορηγήσεως χρήματος ἐλάμβανον μίαν ἀπλὴν ἀπόδειξιν ὅτι θὰ εἰσέπραττον κάποτε τὰ χρήματά των εἰς περιπτώσιν νίκης τοῦ ἔθνους. Καὶ μόνον αὕτῃ ἡ πίστις εἰς τὴν νίκην, φθάνει διὰ νὰ χαρακτηρίσωμεν τοὺς ἀφιλοκερδεῖς ἐκεῖνους γίγαντας τῆς Ἐπαναστάσεως. Κατωτέρω παραθέτω ὡς ἔχει κείμενον μιᾶς τοιαύτης ἀποδείξεως ὡς ταύτην ἀνεῦρον εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῆς νήσου Ὑδρας:

«Διὰ φλωρία ὀλλανδ. ἑκατόν, χάριν συνδρομῆς διδόμενα. Ὁ προκαταβαλὼν Φιλό - γένης καὶ Φιλόκαλος Συνδρομητῆς τὴν ποσότητα τῶν ἑκατὸν ὀλλανδ. φλωρίων, βεβαιούται διὰ τοῦ παρόντος, ὅτι μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Ἑλλάδος παρουσιαζόμενον τὸ παρόν, πρὸς οὐδ' ἀνήκει, θέλει ἔχει τὸ κύρος. Πρὸς ἀποφυγὴν ἐνδεχομένης ὑποψίας, καὶ βεβαίωσιν πιστότητος ἀπὸ μέρους τῆς Ἀρχῆς ἐγγυᾶται καὶ ὁ ὑπογεγραμμένος».

Ἀριθμὸς 1164 Ἰανουαρίου 1, 1821

(Ἱπογραφή δυσανάγνωστος)

πλοιοκτῆται καὶ ἔμποροι, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν μετὰ τὴν λήξιν τοῦ Ἀγῶνος εὐρέ-
θησαν τελείως κατεστραμμένοι ¹.

Ἀναπτύξαντες ἤδη τὰ σχετικὰ μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς αἰτίας αἵτινες
συνέτεινον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ναυτικοῦ τῆς Ὑδρας ἴδωμεν κατωτέρω τὰ
σχετικὰ μὲ τὴν ἐν τῇ νήσῳ βιοτεχνίαν.

Πλὴν τοῦ ἐμπορίου ἡ βιοτεχνία ἐπίσης ἦτο ἀρκετὰ προωδευμένη παρά-
γουσα ἐκτὸς τῶν συνήθων προϊόντων καὶ διάφορα πολυτελῆ ἀγαθὰ (σπανίας
τέχνης ἐργόχειρα μὲ χρυσοκέντητα ποικίλματα, κοσμήματα, κατεργασμένα
ἀντικείμενα ἐκ ξύλου, χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, κλπ.), πραγματικὰ ἀριστουργή-
ματα τέχνης. Τοιαῦτα ἀγαθὰ ἐστόλιζον τὰς οἰκίας καὶ τὰς ἐμφανίσεις τῶν
Ὑδραίων, οἵτινες παρουσίαζον ἐπιδεικτικὴν τὴν εἰκόνα τοῦ πλούτου των πρᾶ-
γμα τὸ ὅποιον καὶ προσέξησεν τὴν ἀντίδρασιν τῶν κυριωτέρων παραγόντων
τοῦ «κοινοῦ» διὰ τὰ ἐπικρατήσῃ ἡ ἀπέριττος ἐμφάνις ².

1. Ν. Τ ω μ α δ ά κ η : Ἡ προετοιμασία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, εἰς
ἀ' Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν» (Δ. Κ α λ ι τ σ ο υ ν ά κ η)
Τόμ. 40ος Ἰανουάριος — Μάρτιος, Ἀθῆναι, 1960 σελ. 64).

2. Οὕτως εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς Ὑδρας συναντῶμεν τὴν κατωτέρω ἔκκλησιν τοῦ κοι-
νοῦ τῆς Ὑδρας :

«Ἐστώντας καὶ τὰ διεφθίρετο ἡ κατάστασις σχεδὸν πάντων τῶν πτωχῶν τε καὶ
πλουσιῶν εἰς τὰ χρυσᾶ φορέματα καὶ δι' αὐτῶν πολλοὶ τὰ ἐκαταντοῦσαν εἰς ἀθλίαν
κατάστασιν συναχθέντες σήμερον ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάντες οἱ πρόκριτοι καὶ διοικηταὶ τῆς
νήσου μας ἐκρίναμεν εὐλογοφανῆς ἀποφασίζοντες διὰ τοῦ παρόντος συνδεσμικοῦ
γράμματος καὶ ὑποχρεωτικοῦ τὸ ἀκόλουθον θέσπισμα.

Πᾶν εἶδος φέροντα χρυσόν, ἢ σημεῖον τί χρυσοῦ, ἢ ὅποιοδῆποτε εἶδος ἐνδύματος
πλουσιῶν τε καὶ πτωχοῦ, νὰ μὴν μεταχειρίζεται ἐπὶ σώματος τινός, ἀνδρός τε καὶ
γυναίκος, παρομοίως καὶ οἱ λεγόμενοι τζεβρέδες, τὰ τζεμπέρια, καὶ πᾶν ἕτερον εἶ-
δος κεντητὸν νὰ ἐξαλειφεται ὑπ' αὐτοῦ, τόσον διὰ χρυσοῦ ὅσον καὶ διὰ μεταξίου,
εἰμὴ μόνον μὲ μίαν μόνην σειρὰν εἰς τὰς ἄκρας τῆς λεγομένης μπιμπίλας διὰ μόνου
μεταξίου. Τὰ λαχούρια ὅποιας οὔσης ποιότητος παρομοίως νὰ ἀποβληθῶσιν καὶ νὰ
μὴ δύνανται τινές, οὔτε ἄνδρες, οὔτε γυναῖκες νὰ φοροῦν καὶ νὰ μεταχειρίζωνται αὐτά,
εἰμὴ μόνον οἱ ὑπὸ τοῦ κραταιοῦ δοβλετιοῦ ἀξιωματικοί.

Ὅμοιως λέγομεν καὶ περὶ τὰς κουνδούρας τὸ παραμικρὸν σημεῖον χρυσοῦ νὰ μὴ
ἐπιτίθεται εἰς αὐτάς. Τέλος πάντων ὅχι χρυσόρρουχα ἢ μόνον ἢ χρυσὸν νὰ μὴ δύ-
νανται τινές ἄνδρας καὶ γυνὴ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοῦτον τι ἢ εἰς ὅποιοδῆποτε εἶδος ἐνδύ-
ματος, ἀλλ' οὔτε ἔχῃ χρυσοῦ νὰ μὴ φανῇ καὶ τοῦτο τόσον εἰς τοὺς ἐγκατοίκους το-
πικοὺς τε καὶ ξένους, πλουσίους τε καὶ πτωχοὺς ὅσον καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ξένους ὅπου
ἤθελον ἔλθαι, οἱ ὅποιοι ἐνόσω διατρίβωσι εἰς τὴν πολιτείαν μας, τινὰς νὰ μὴ τολμήσῃ
νὰ ἐνδύεται μὲ ρούχον ἔχοντα χρυσὸν ἐπ' αὐτοῦ ἢ σημεῖον χρυσοῦ...». (Ἀρχεῖον
Ὑδρας : Τόμ. 4ος, σελ. 262-280). Καὶ οἱ Ὑδραῖοι ὥς ἐξ ἄλλης ἐπιστολῆς πληρο-
φοροῦμεθα συνεμορφώθησαν. Ἡ σχετικὴ ἐπιστολὴ ἔχει ὥς ἐξῆς :

«Προεστῶτες τῆς νήσου Ὑδρας. Τὴν θειοτάτην, πάντιμον καὶ σεβασμιωτάτην Αὐ-

Αἱ τιμαὶ τῶν ἐν τῇ νήσῳ παραγομένων βιοτεχνικῶν προϊόντων καθωρί-
ζοντο ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ὡς καὶ ὁ τρόπος τῆς πωλήσεως. Οὕτως ἐν ἔτει 1819
συναντῶμεν τὴν ἐξῆς χαρακτηριστικὴν ἀνακοίνωσιν τῆς πολιτικῆς διοικήσεως
τῆς νήσου¹:

Ἀντίγραφον, Γραφὴ Ν. Χ. Θεοδώρου Τσίπε

Πρὸς τοὺς κεζάζζηδες τῆς πολιτείας ταύτης

«Ἡ πολιτικὴ διοίκησις ἐπαγρυπνοῦσα πάντοτε ἐπὶ τῇ εὐνομίᾳ περιθάλ-
ψει τῶν κατοίκων καὶ ἀποστρεφόμενη τὰς ἀταξίας καὶ καταχρήσεις ἐκάστης
τάξεως τεχνιτῶν, σκέψιν ἀκριβῆ ποιήσασα ἐπάνω εἰς τὰ ἐργόχειρά σας, εἰ-
δοποιεῖ ὑμῖν τὴν βουλὴν καὶ θέλησίν της.

Πληρωμὴ ἥτις ἀπεφασίσθη νὰ γίνεταί εἰς τὰ ἐργόχειρά σας

Γαϊτάνι ρέγγι μελιτσανίου μώρικον καὶ κριμέζον τὸ

κάθε δράμι παραδ.

12

Ὅμοιον λουλακάτον παραδ.

10

Μανικέτα πρῶτον μπόγι μελιτσανίου μώρικου καὶ

κριμεζίου παραδ.

80

Ὅμοια τρίγον μπόγιο ὁμοίων παραδ.

40

Χάρτζι λεγόμενον ὁμοίων χρωμάτων ρεγγίων δηλαδὴ παραδ.

100

Τὰ ἐπίλοιπα ρέγγια τὸ κάθε δράμι παραδ.

9

Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐργόχειρα ψιλὰ χονδρά μὲ τὸ ζύγι νὰ πωλοῦνται.

Ἡ δούλευσις τῶν εἰρημένων ἐργοχείρων θέλει εἶσθαι ἀπαράλλακτος τῆς
πρώτης τῆς σωζομένης μέχρι σήμερον, ἄνευ φθορᾶς παραμικρᾶς, διότι ἐάν
τις ἐξ ὑμῶν τολμήσῃ νὰ δολιώσῃ τὸ ἐργόχειρόν του, θέλει παιδευθῇ αὐστη-
ρῶς, θέλει ὑποπέσει εἰς ποινὴν χρηματικὴν καὶ ἐξορίαν παντοτεινήν.

Ὑδρα 20 Αὐγούστου 1819

(Οἱ προεστῶτες τῆς Ὑδρας)»

Ἐπίσης, συναντῶμεν θεσπίσματα ἀφορῶντα εἰς τὰς συντεχνίας οὐχὶ μό-
νον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς τιμὰς τῶν προσφερομένων ὑπ' αὐτῶν ὑπηρεσιῶν διὰ

τῆς Παναγιότητα ἐν βαθυτάτῃ τῇ ὑποκλίσει δουλικώτατα προσκυνῶντες, τὰ ἔχνη
τῶν ποδῶν Αὐτῆς κατασπαζόμεθα.

Καὶ διὰ τοῦ παρόντος κοινοῦ καὶ δουλικῶν ὑμῶν γράμματος ἀναγγέλλομεν εἰς τὸ
ἔνθεον αὐτῆς ὕψος ὅτι πρὸ χρόνων ἐπὶ πατριαρχείας Ἱερεμίου, κατὰ κοινὸν ἡμῶν
ἀπίστων ζήτησιν τῶν ἐγκατοίκων τῆς νήσου Ὑδρας ἐξεδόθη συνοδικὴ φρικτὴ ἐπι-
τίμησις γενικῶς κατὰ πάντων ὄλων καὶ πασῶν, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, τῶν χρω-
μένων ἱματίου χρυσοῦφάντου καὶ πολυτελείας, ἕκτοτε δὲ εὐθὺς ἀμέσως τοῦ Θεοῦ χά-
ρις κατηργήθη καὶ εἰς τὸ παντελὲς ἐξέλιπεν ἡ τοιαύτη χρῆσις καὶ κατάχρησις τῶν
τοιούτων ἱματίων...» (Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας, Τόμ. Ε', σελ. 151-152).

1. Ἀρχεῖον Κοινοτήτος Ὑδρας: Τόμ. ΣΤ', σελ. 221-222.

τῶν θεσπισμάτων τῆς 20ῆς Αὐγούστου 1819 δι' οὗ καθορίζεται ἡ τιμὴ τῶν ὑποδημάτων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς μετὰ τῶν συντεχνιῶν σχέσεις. Οὕτω τὸ θέσπισμα τὸ καθορίζει τὰ τῆς συντεχνίας τῶν ραπτῶν τῆς 25ῆς Αὐγούστου 1819 προβλέπει¹:

«α. Τὴν ὑπόδειξιν συμβουλίου συντεχνιῶν, β. Τὴν πειθαρχικὴν ὑπακοὴν τῶν μαστόρων, καλφάδων ἢ μαθητῶν εἰς τὰς κινήσεις καὶ ἀποφάσεις τοῦ πρωτομάστορος, γ. Τὴν ἐκ τῆς πόλεως ἀπομάκρυνσιν μαστόρων καὶ τὴν ἐπανείσοδον τούτων εἰς τὴν συντεχνίαν μετὰ τὴν καταβολὴν γρασίων 150 εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ συναφίου, δ. Τὴν ἀπόδειξιν ἱκανότητος πρὸς ἔγκρισιν ὑπὸ τοῦ πρωτομάστορος ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἐπιθυμοῦν νὰ ἀνοίξουν ἐργαστήριον, ε. Τὴν εἰς 20 % παραχώρησιν ἐκ τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας τῶν πασκαλῆδων εἰς τὸ μαστορὸν, στ. Τὴν ἀνὰ κάθε Σάββατον εἰσφορὰν εἰς τὸ Ταμεῖον τῆς Κοινότητος 2 γροσίον ἀπὸ μέρους τοῦ μαστορος καὶ ἐνὸς γροσίου ἀπὸ μέρους τοῦ κάλφα».

Ἐπίσης, σχετικῶς μὲ τὸν διακανονισμόν τῆς συντεχνίας τῶν καλαφατῶν ἔχομεν τὸ θέσπισμα τῆς 2ας Δεκεμβρίου 1819², τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς ἑξῆς :

«Συνάφι τῶν καλαφατῶν

Ἡ πολιτικὴ διοίκησις ἐπαγρυπνοῦσα πάντοτε εὐταξίᾳ τε καὶ περιθάλπει πάντων τῶν κατοίκων τὴν νῆσον ταύτην, σκέψιν ἀκριβῆ ποιήσασα ἐπάνω εἰς τὰς ἐργασίας πάντων τῶν λεγομένων συναφίων, κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς τὸ ἐδικόν σας, εἰδοποιεῖ ὑμῖν τὴν βουλὴν καὶ θέλησίν της.

1) Ὅλον τὸ σῶμα, (τὸ συνάφι σας δηλαδή), εἴσθε εἰς χρέος νὰ ἐγνωρίσετε διὰ πρωτομαῖστορα τὸν Χατζῆ Γεωργάκη Γκίκα Καλαφάτην, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ἄλλους τρεῖς, τὸν Ἰωάννην Κουρούπην, τὸν Βασίλειον Δ. Βασιλείου καὶ Ἀνδρέαν Φραντζέσκον, εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν ὁποίων ὁψέποτε καλεσθῆτε, εἰς χρέος εἴσθε νὰ ἐμφανισθῆτε διακρινόμενοι τὰς παρεμπιπτούσας ὑποθέσεις τοῦ συναφίου σας.

2) Ὅστις ἐκ τῶν μαστόρων, ἢ καλφάδων, ἢ μαθητῶν ἀτακτῆσι, ἢ παρήκοος φανῇ εἰς τὰς διακρίσεις καὶ ἀποφάσεις τοῦ πρωτομαῖστορος χατζῆ Γεωργάκη καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συγκαθέδρων τριῶν συνδικίων εἰρημένων, τοῦ τοιούτου τὴν παρακοὴν καὶ ἀταξίαν εἴσθε εἰς χρέος νὰ ἀναφέρετε ἐπὶ τῇ κοινῇ καγκελλαρίᾳ, διὰ νὰ λάβῃ ὁ τοιοῦτος τὰ ἐπίχειρα τῆς ἀταξίας καὶ παρακοῆς του.

3) Σὺ, ὁ πρωτομαῖστωρ Χ. Γεωργάκης εἶσαι εἰς χρέος νὰ ἐπαγρυπνῇς ἀδιακόπως ἐπάνω εἰς τὴν καλὴν εὐταξίαν τοῦ συναφίου σας, δηλαδή νὰ μὴ ἐγκαταλειφθῇ τινὰς ἐκ τῶν μαστόρων, ἀλλ' ἐάν τινὰς ἐξ αὐτῶν, ἢ καὶ τινές,

1. Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας: Τόμ. ΣΤ', σελ. 223 κ. ἐπ.

2. Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας: Τόμ. ΣΤ', σελ. 291-292.

διὰ τὴν ὀλίγην δούλευσιν δὲν ἐδυνήθησαν νὰ καταριθμηθοῦσι καὶ αὐτοί, ἀμέσως ὅπου παρρησιασθῇ δευτέρα δούλευσις, νὰ παύσουν οἱ πρῶτοι, καὶ νὰ εἰσαχθοῦν εἰς αὐτὴν τὴν δούλευσιν οἱ δεύτεροι οἱ μὴ δουλεύσαντες, καὶ τοιουτοτρόπως νὰ ἐξακολουθῇτε.

4) Ἡ ἡμερομίσθιος πληρωμὴ θέλει εἶσθαι γρόσια πέντε εἰς ἐσὲ τὸν πρωτομαῖστορα καὶ εἰς τοὺς μετὰ σοῦ ἄνω εἰρημένους συμβοηθοὺς τρεῖς, εἰς δὲ τοὺς λοιπούς, δηλαδὴ εἰς τοὺς δευτέρους γρόσια τέσσερα, εἰς τοὺς τρίτους γρόσια τρία, καὶ εἰς τοὺς μαθητάς καὶ παῖδας δηλαδὴ παράδες ἐξήκοντα· ἡ ὁποία πληρωμὴ εἰς τοὺς δευτέρους καὶ τρίτους θέλει γίνῃ κατ' ἐκλογὴν καὶ ἐξαίρεσιν σὲ τοῦ πρωτομαῖστορος καὶ τῶν μετὰ σοῦ συγκαθεδρῶν.

5. Τὰ λεγόμενα σάλια, ἐκεῖνα δηλαδὴ ὅπου ἐξυπηρετοῦν τὴν ἐργασίαν σας, θέλει πληροῦνται παράδες ἐξήκοντα τὸ καθ' ἓν τὴν ἡμέραν, καὶ ἄλλους ἐξήκοντα παράδες τὰ λεγόμενα καζάνια, τὴν ἡμέραν.

(Σ) Ἐκ τῆς καγκελλαρίας Ὑδρας τῇ 27 Δεκεμβρίου 1819

Ἰωάννης Κουτουλουμᾶς σύντυχος, Δέντες Κυριάκου
Ρήγα σύντυχος, Εὐστάθιος Δημητρίου σύντυχος,
Γεώργιος Τρίπος καγκελλάριος κοινός».

Ἦδη, ἐκθέσαντες καὶ τὰ περὶ βιοτεχνίας καὶ συντεχνιακῶν σχέσεων ἐν τῇ νήσῳ κατωτέρω θὰ ἀναφερθῶμεν σχετικῶς μὲ τὰς πρὸς τὴν Πύλην ὑποχρεώσεις τῶν Ὑδραίων τοῦ εἵδους καὶ τοῦ ποσοῦ τῶν ἐσόδων καὶ δαπανῶν.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ὑδρας πρὶν νὰ γίνουν ἔμποροι ἦσαν πτωχοὶ κτηνοτρόφοι καὶ γεωργοὶ ἀσχολούμενοι καὶ μὲ τὴν παράλιον ἀλιείαν, δεδομένου δὲ ὅτι ἡ νῆσος δὲν παρουσίαζεν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον οἱ Τοῦρκοι ἄφησαν τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἀφορολογήτους μέχρι τοῦ 1867, ὅποτε οὗτοι ἤρχισαν νὰ καταβάλλουν εἰς τοὺς Τούρκους 190 γρόσια ὡς δεκάτην (ἱμνηρί) καὶ ἀνὰ δύο γρόσια εἰς κάθε ἑκατὸν αἰγιδιοπρόβατα, ἥτοι σύνολον 720 γρόσια. Σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου ἐκάστη οἰκογένεια (χανέδες) ὑπεβλήθη εἰς φόρον δύο γροσίων καὶ 30 παράδων κατ' ἔτος. Τὸ 1770 ὅμως ὁ ἐτήσιος φόρος ἔφθασε τὰ 3000 γρόσια πληρωνόμενα εἰς δύο δόσεις. Ἡ πρώτη (μάχτου ἢ ἀποκοπῇ) ἀνήρχετο εἰς 1000 γρόσια, ἡ δευτέρα (χεδίπ Μπαχὶ ἢ συγκαταβατικὴ τιμὴ) εἰς 2000 γρόσια. Βραδύτερον τὸ ποσὸν ἀνῆλθε εἰς 5000 γρόσια πληρωνόμενον κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸ Ταμεῖον τοῦ Καπουδᾶν Πασᾶ¹.

Ἀπὸ τοῦ 1778 τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων ἀνέλαβεν ἡ Κοινότης ἔναντι σταθεροῦ ποσοῦ καὶ οὐχὶ ἐκμισθωτῆς ἢ Τοῦρκος εἰσπράκτωρ. Τοῦτο ἦτο προ-

1. Γ Κ ρ ι ε ζ ῆ : Ἱστορία τῆς νήσου Ὑδρας, σελ. 160.

νόμιον δοθέν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Ἀβδούλ Χαμίτ Μουσταφᾶ διὰ τὰς προσε-
νεχθείσας εἰς αὐτὸν ὑπηρεσίας διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Κριμαίας ἀπὸ μέρους
τῶν πλοίων τῆς Ὑδρας¹.

Ὁ Λιγνὸς ἀποδίδει εἰς τοῦτο μεγάλην σημασίαν διότι ἡ Ὑδρα ἀποδε-
σμευμένη ἀπὸ πάσης ἐποπτείας τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων, ἥτις θὰ ἐγίνετο πρό-
ξενος ἐμποδίων ἀνέπτυξε τὸ ναυτικὸν τῆς, ἐπιτυχοῦσα τὴν προστασίαν καὶ
ἀνάπτυξιν τῆς, ὡς συνέβη ἐπὶ Βούλγαρη².

1. Τὸ σχετικὸν διάταγμα ὡς τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς Ὑδρας ἔχει ὡς
ἑξῆς :

(Αὐτοκρατορικὸν σῆμα)

Μετάφρασις ὑπὸ Λιβανοῦ, διερμηνέως τουρκικῆς (Πρωτότυπον σώζεται παρὰ τῷ
πρωτοδικεῖῳ Λαρίσης).

Ἀβδούλ Χαμίτ Μουσταφᾶ ὁ πάντοτε νικητής. Διακεκριμένες μεταξὺ τῶν ἱεροδι-
κῶν καδῆ Ὑδρας αὐξηθεῖσαν αἱ γνώσεις σου, καὶ σεῖς, καυχήματα τῶν ὁμοίων σας
ἀξιωματικοὶ αὐξηθεῖν ἡ δύναμις σας.

Ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ μου διατάγματος πληροφορεῖσθε, ὅτι ὑπὸ τὸν κατὰ τὸ τρέχον ἔτος
καπετὰν πασᾶ, τοῦ παριουστατότου Βεζύρη μου Γαζῆ Χασάν πασᾶ (διατηρῆσαι
κύριος ὁ Θεὸς τὴν δόξαν αὐτοῦ) ὑπεβλήθη μοι ἔκθεσις ὅτι οἱ πλοίαρχοι Ὑδρας οἱ
διατελοῦντες εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μας στόλου καὶ ἀκολουθοῦντες
διὰ τῶν πλοίων αὐτῶν τὰς αὐτοκρατορικὰς γαλέρας, τοῦ ἀποσταλέντος εἰς τὴν Μαύ-
ρην Θάλασσαν τελευταίου ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ εἰρημένου καπετὰν πασᾶ, ἀρκετὰς
προσῆνεγκον ὑπηρεσίας εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν μου στόλον διὰ τῶν πλοίων αὐτῶν,
δι' ἧς με ἱκετεύουσιν ὅπως ἡ κατὰ τὴν πρώτην Μαρτίου ἐκάστου ἔτους εἰς ἐκμισθω-
τὰς παραχώρησις καὶ διαχειρίσις τῆς δεκάτης τῆς νήσου Ὑδρας ἐκ μέρους τῶν κατὰ
καιρὸν καπετὰν πασάδων παύσῃ τοῦ λοιποῦ καὶ ἀνατεθῇ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Ὑ-
δρας (τὴν κοινότητα) ἡ εἰσπραξις τῆς δεκάτης ὑπὸ τὸν ὄρον ἵνα καὶ εἰς τὸ μέλλον
ἀκολουθοῦντες ἐν ἀνάγκῃ, ὡς καὶ μέχρι τοῦδε, τὸν αὐτοκρατορικὸν μου στόλον κα-
ταβάλλωσι πάντα ζῆλον καὶ προθυμίαν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ καὶ ἐπειδὴ μετὰ ζή-
λου ὑπηρετήσαν μέχρι τοῦδε καταστάντες ἄξιοι τῆς εὐσπλαχνίας καὶ εὐνοίας μου,
ἐξαιτοῦνται δὲ τὴν ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω ὄρων ἔκβασιν ὑψηλοῦ μου προστάγματος, ὅπως
μὴ πιέζωνται καὶ καταθλίβωνται, ἀλλὰ τυγχάνουν προστασίας καὶ υπερασπίσεως
ἐκ μέρους τῶν καπετὰν πασάδων καὶ ἄλλων ἐν ἰσχύϊ, τοῦτου ἕνεκεν ἐξέδωκα τὸ αὐτο-
κρατορικὸν μου τοῦτο φερμάνιον συμφώνως μετὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦ εἰρημένου βεζύρη μου
καὶ διατάσσω ἵνα, λόγι τοῦ παρ' αὐτῶν ἐπιδειχθέντος ζήλου διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ
στόλου μου ἀνατίθεται εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους τοῦ λοιποῦ ἡ εἰσπραξις τῆς δεκάτης
συμφώνως μετὰ τὴν αἵτησίν των, καταβάλλεται δὲ τοῦ λοιποῦ πᾶσα προσοχὴ καὶ προσ-
πάθεια ὅπως οἱ εἰρημένοι ἰκέται μου κάτοικοι Ὑδρας μὴ καταπιέζωνται ἐκ μέρους
τῶν καπετὰν πασάδων καὶ ἄλλων οἰωνδήποτε, ἀλλὰ τυγχάνωσι προστασίας καὶ υπερα-
σπίσεως ὥστε, ἅμα τῇ λήψει τοῦ ὑψηλοῦ μου τοῦτου φερμανίου διὰ τοῦ κομιστοῦ αὐ-
τοῦ, ἐνεργήσατε συμφώνως καὶ ἀπαρεγκλήτως, δεικνύοντες τὸν δέοντα σεβασμὸν
πρὸς τὸ ἱερὸν σῆμά μου.

Ἐγγράφη ἀρχομένου τοῦ μηνὸς Ζυλκαδὲ τοῦ ἔτους 1192 (1778) ἀπὸ ἐγείρας, (Ἀ ρ -
χ ε ῖ ο ν Κο ι ν ὄ τ η τ ο ς Ὑ δ ρ α ς : Τόμ. Α', σελ. 1).

2. Α. Λιγνόν : Τόμ. Α', σελ. 7.

Κατὰ τὴν 1ην Μαρτίου ὅτε ἤρχιζεν τὸ οἰκονομικὸν καὶ πολιτικὸν ἔτος, ὁ Καπουδὰν Πασᾶς ἐξέδιδε διάταγμα (βουγκουρλδὶ) ¹ διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων. Οἱ φόροι ² οὗτοι ἦσαν ὁ κεφαλικὸς (χαράτσι), ὁ ἐπὶ βοσκησίμων γαιῶν (οὐσούρεα), ὁ ἐπὶ τὴν παραγωγὴν προϊόντων τῆς γῆς (δεκατία), ὁ τελωνειακὸς φόρος (κουμέρκια), κατέβαλλε δὲ ἡ κοινότης τὸν ἐτήσιον φόρον εἰς δύο δόσεις : Κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου καὶ κατὰ τὸν Ἰούλιον — Αὐγουστον, ὅτε ὁ Καπουδὰν Πασᾶς ἐξήρχετο πρὸς περιοδεῖαν ἀνά τὴν νῆσον.

Παρ' ὅλον ὅτι ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης τῆς νήσου μετετράπη σὺν τῷ χρόνῳ ἀπὸ γεωργικῆς καὶ ποιμενικῆς εἰς ναυτικὴν, ὁ φόρος τῶν 5.000 γροσίων ἐξηκολούθει, τούτων ὅμως κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνους ἐπενδυομένων εἰς τὸν ἐφοπλισμὸν 10-15 Λατινάδικων πλοίων χρησιμευόντων ὡς ὑδροφόρων τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ³.

Τὸ 1745 ἐπὶ πλέον ἐστάλησαν καὶ 10 ναῦται οὔτινες τὸ 1760 ἐδιπλασιάσθησαν διὰ νὰ πενταπλασθίσωσιν τὸ 1770 στελλομένων 100 ναυτῶν. Πάντα τὰ ἔξοδα ταῦτα τῆς νήσου δὲν ἦσαν μεγάλα, ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλα, λαμβαν-

1. 2. Γ α ζ η Χ α σ α ν πασᾶς ἐλέω Θεοῦ βεζύρης καὶ καπουδὰν πασᾶς (Γραφὴ Βελισσαρίου Γραμματέως τοῦ διερχομένου τοῦ στόλου).

«Προεστῶτες καὶ ἐπίτροποι καὶ ὅλοι ἐσεῖς τοῦ αὐτοῦ νησιοῦ καρaboκῆριοι καὶ ρεζ-ζηδες. Βλέποντες τὸν παρόντα ἡμέτερον ὑψηλὸν τοῦ ἡγεμόνος ὀρισμὸν, ἔστω εἰς εἰ-δυσίν σας ὅτι τὸ ἐλτιζάμι τοῦ νησιοῦ σας τοῦ παρόντος χιλιοστοῦ ἑκατοστοῦ ἐννενη-κοστοῦ ἐνάτου ἔτους ἀπὸ πρώτης Μαρτίου μέχρι τέλους Φεβρουαρίου, τὸ ἐδώσα-μεν τοῦ παρόντος... (κενὸν) τὸν ὅποιον θέλετε γνωρίζει διὰ βοεβόδα καὶ ζαμπίτην σας παραδίδοντες αὐτῷ τὰ χαράτζια σας καὶ οὐσούρια τῶν ὧων βλαστάνει ἡ γῆ, κουμέρκια, καὶ εἴτε ἄλλο κανονικὸν καὶ συνηθισμένον εἶναι τοῦ βοεβοδαλικίου δικαί-ωμα καὶ προσφέροντες αὐτῷ καὶ τὴν προσήκουσαν ὑποταγὴν ὡς πρὸς τὸν ζαμπίτην σας καὶ εὐπείθειαν.

Ἐξεδόθη ἀπὸ Βασιλεύουσαν ἐν ἔτει 1783 Μαρτίου 1η». (Ἀρχεῖον Κοινό-τητος "Γδρας: Τόμ. Α' σελ. 3-4).

Καὶ εἰς ἕτερον διάταγμα :

«...τὸ ἐλτιζάμι τοῦ νησιοῦ σας τοῦ παρόντος χιλιοστοῦ ἑκατοστοῦ ἐννενηκοστοῦ ἐβδόμου ἔτους, ἀπὸ πρώτης Μαρτίου μέχρι τέλους Φεβρουαρίου, χρόνον δηλ. ἓνα ὁλόκληρον, τὸ ἐδώσαμεν πρὸς τὸ κοινὸν ραγιὰν μακτοῦ τὸν ὅποιον θέλετε γνωρίσει διὰ βοεβόδα καὶ ζαμπίτην σας, παραδίδοντες αὐτῷ τὰ χαράτζια σας καὶ οὐσούρια τῶν ὧων βλαστάνει ἡ γῆ, κουμέρκια καὶ εἴτε ἄλλο κανονικὸν καὶ συνηθισμένον τοῦ βοεβοδαλικίου εἶναι δικαίωμα, καὶ νὰ ἔχετε πρὸς αὐτὸν καὶ τὴν προσήκουσαν ὑπο-ταγὴν καὶ εὐπείθειαν ὡς πρὸς τὸν βοεβόδα καὶ ζαμπίτην σας εἰσακούοντες εἰς τὰς δικαίας καὶ εὐλόγοφανεῖς ἀποφάσεις του.

Ἐξεδόθη ἀπὸ τὸ διβάνι τοῦ βασιλικοῦ τερανὲ ἐν ἔτει 1788 Μαρτίου 1η». (Ἀρχεῖ-ον Κοινότητος "Γδρας: Τόμ. Α', σελ. 5-6).

3. Ὅταν ὁ Σαχὰν πασᾶς τὸ 1778 ἀπεστάλη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου πρὸς ἐπανάκτησιν τῆς Κριμαίας, προστέθησαν εἰς τὸν στόλον του καὶ 32 Λατινάδικα τῆς Ὑδρας, ἥτοι εἰσφορά πέραν τῶν 5.000 γροσίων.

νομένου ὑπ' ὅσιν ὅτι μόνον ἐν καιρῷ πολέμου ἡ νῆσος ὑπεχρεοῦτο εἰς τὴν ἀποστολὴν πολλῶν ναυτῶν, ὅποτε τὸ ποσὸν τῶν φόρων ἐξαγωγικοῦτο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν εἰρηνικὴν περιόδον, ὅτε ἐφθασαν εἰς τὸ τέταρτον αὐτῶν.

Πλὴν δὲ τῆς μισθοδοσίας τῶν πληρωμάτων, ἣν κατέβαλλεν ἡ Ὑδρα¹, συγχρόνως προέβαιναν καὶ εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν ζημιῶν ὁσάκις ὁ στόλος κατέπλεεν εἰς Ὑδραν². Προσέτι ὑπεχρεοῦτο ἡ νῆσος νὰ ἐφοδιάζῃ μὲ τροφίμα καὶ νὰ ἀμείβῃ τοὺς ὑπαλλήλους (μπουμπασίρηδες) καὶ τὰς ἀκολουθίας αὐτῶν διδουσα ἐπὶ πλέον φιλοδωρήματα διὰ ὑπηρεσίας καὶ διευκολύνσεις (μπαχτισί, χισμέτι, χεδιζέ). Αἱ δαπάναι οὕτω ἦσαν ὑπέρογκοι δι' ὃ καὶ ἡ Κοινότης συνῆπτεν δάνεια³ ἐκ τῶν εὐπόρων κατοίκων καὶ ἀπὸ τινος ἐν Κωνσταντινουπόλει, μὲ λίαν ὑψηλὸν τόκον⁴. Δι' ὃ καὶ πρὸς κάλυψιν τῶν ὑποχρεώσεων τῆς νήσου ἐπεβάλλοντο ἑκτακτοὶ εἰσφοραὶ καὶ φορολογία ἐπὶ τοῦ μεριδίου τῶν πλοίων καὶ ναυτῶν βραδύτερον δὲ ἐπὶ τῶν κερδῶν καὶ τοῦ τόκου τοῦ κεφαλαίου. Ἐπίσης δέον νὰ προσθέσωμεν καὶ ἄλλους πόρους, ὡς οἱ φόροι ἐπὶ οἰκοδομῶν, ὅπου ἤσκειτο ἐπάγγελμα, ὕψους 10 % ἐπὶ τοῦ εἰσπραττομένου ἢ ὑπολογιζομένου ἐνοικίου ἐὰν τυχὸν ὁ ἰδιοκτήτης ἦτο ὁ ἐξασκῶν τὸ ἐπάγγελμα. Τὸ κατ' ἔτος

1. Ὁ μισθὸς τῶν ναυτῶν ἀνερχόμενος εἰς 20 γρόσια ἐπληρῶντο ὑπὸ τοῦ ναυαρχιακοῦ ταμείου, ὅμως αἱ ἀμοιβαὶ αὐταὶ δὲν ἐξήρουν δι' ὃ καὶ ἡ Ὑδραϊκὴ κοινότης ἠναγκάσθη νὰ συμπληρῶνῃ μέχρι τοῦ ποσοῦ τῶν 25-30 γροσίων ἐκ τοῦ ταμείου τῆς (Γ. Κριεζῆν: σελ. 192).

2. Α. Λιγνόν: σελ. 74.

3. Εἰς διασωθεῖσαν ἐπιστολὴν ἀναγνωρίσεως δανείου μὲ δανειστὴν τὸν ἱερέα τῆς πόλεως πληροφοροῦμεθα περὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ τόκου τῶν δανείων μολοντί οὗτος ἦτο διάφορος κατὰ καιροὺς καὶ ἀναλόγως τῶν προσώπων καὶ ἀναγκῶν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἔχει ὡς κατωτέρω:

(Σ) 1785 Ἀπριλίου πρώτη (Ὑδρα)

«Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος γίνονται δῆλον, ὅτι τὴν σήμερον φανερώνομεν καὶ ὁμολογοῦμεν ἡμεῖς οἱ γέροντες καὶ προεστοὶ οἱ ὑποκάτωθεν ὑπογεγραμμένοι ὅτι πῶς ἐλάβαμεν ἀπὸ τὸν προηγούμενον παπᾶ κυρ Γρηγόριον γρόσια τὸν ἀριθμὸν χίλια ἦτοι ἀρ. 1000, τὰ ὅποια ἀσπρα τὰ ἐλάβομεν διὰ χρεῖαν τῆς κοινότητος σίγουρα τῆς γῆς μετὰ τὴν διαφορὰν τὰ δέκα ἐνδεκάμισυ, ἥτοι πρὸς δεκαπέντε τοῖς ἑκατὸ τὸν χρόνον καὶ ὑποσχόμεθα νὰ τὸ ἐγχειρίσωμεν μὲ τὸ διάφορόν τους μὲ καλὴν εὐχαρίστησιν σῶα καὶ ἀνελλιπᾶ καὶ διὰ τὸ ἀληθὲς ἔγινε τὸ παρὸν ὑπογεγραμμένον ἐσφραγισμένον καὶ μὲ τὴν σφραγίδα τῆς κοινότητος τοῦ νησιῦ μας εἰς ἀσφάλειαν» (Ἀκολουθοῦν ὑπογραφαὶ μὲ παραπλευρώς τὴν λέξιν βεβαιώνω). 1796 Ἰουλίου 22. (Ἀρχεῖον Κοινοτήτος Ὑδρας: Τόμ. Α', σελ. 7).

4. Ἡ ὑπερμερία ὀφειλέτου ἐφ' ὅσον οὗτος ἦτο καλῆς θελήσεως ἐτύγχανε τῆς ἐπιεικειᾶς τοῦ Δικαστηρίου. Ὁ συμβατικὸς τόκος ὡς καὶ ἐκεῖνος τῆς ὑπερμερίας ἐποίκιλλε. Ὁ τόκος τὸ 1774 ἦτο 12 % (1,37) τὸ 1798, 12 % (1,444), τὸ 1799, 15 % (1,193). Μεταξὺ δὲ τῶν ἐτῶν 1794-1804 ἔχομεν 20 % (11,139), τὸ 1810 δὲ 15 % (IV,23) καὶ τὸ 1815 ἦτο 20 % (V,239). (Ι. Π. Κισκήρα: Τὸ Ἀστικὸν Δίκαιον τῆς Ὑδρας, (Διατριβὴ ἐπὶ Διδακτορίᾳ) Ἀθῆναι, 1961, σελ.33, ἐκδ. «Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἑρευναν τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου ὡς καὶ τῶν ἄλλων Δικαίων τῆς ἀρχαιότητος» (ὑπὸ

καταβαλλόμενον ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ ἐκάστης οἰκογενείας χαράτσιον περιλαμβανομένων καὶ τῶν ἀρρένων μελῶν τῆς οἰκογενείας τὰ ὅποια ὑπονδρεύοντο θεωρουμένων ὡς ἀρχηγῶν οἰκογενείας¹, καὶ τὴν ἀναγκαστικὴν εἰσφορὰν. Ἡ τελευταία περιελάμβανε : α. κατοίκους μονίμους τῆς Ὑδρας, β. μονίμως ἐν Ὑδρᾷ ξένους ἐγκατεστημένους, καὶ ἀναλόγως πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἐκástου κατάστασιν.

Τὴν εἰσπραξιν ἀνελάμβανε ὁ ἐφημέριος ἐκάστης ἐνορίας ὅστις κατήρτιζε κατάλογον τῶν εἰς χαράτσι ὑποκειμένων ἐνοριτῶν του, τὸν ὅποιον παρέδιδε εἰς τὴν κοινότητα. Αὕτη κατεχώρει τοὺς καταλόγους ὅπως εἶχον καταρτίσει τούτους οἱ ἱερεῖς εἰς τὸ γενικὸν κατάστιχον τῆς εἰσπράξεως τοῦ χαρατσίου καὶ τῆς ἀναγκαστικῆς εἰσφορᾶς, ἀνεγράφετο δὲ ὑπὸ τῆς κοινότητος εἰς αὐτὸ ὡς καὶ τὸ ποσὸν τὸ ὅποιον θὰ ἐπλήρωνεν ἕκαστος δι' ἀναγκαστικὴν εἰσφορὰν. Τὸ χαράτσι ὑφίστατο μέχρι τοῦ 1821, ἡ δὲ ἀναγκαστικὴ εἰσφορὰ μέχρι 1806 ἀντικατασταθεῖσα ὑπὸ φόρου ἐπιτηδεύματος, διὰ νὰ καταργηθῇ ἔκτοτε ὁ φόρος τῶν βοσκησίμων γαιῶν καὶ ἡ δεκάτη².

Αἱ πρὸς τὴν Πύλην ὑποχρεώσεις τῆς Ὑδρας ἀπετέλουν μικρὸν ποσοστὸν συγκρινόμεναι μὲ τὰ ἔσοδα τῆς νήσου τῆς ὑποίας ἡ κυριωτέρα πηγὴ ἦτο ἡ ναυτιλία, δι' ὃ καὶ ἡ κοινότης ἐπέβαλλε φόρον τόσον ἐπὶ τοῦ μεριδίου τῶν πλοιοκτητῶν ὅσον καὶ ἐπὶ ἐκείνου τῶν ναυτῶν. Οὕτω κατὰ τὴν 1ην Φεβρουαρίου τοῦ 1786 ὁ φόρος ὠρίσθη εἰς 2,50 γρόσια κατὰ μερίδιον καὶ τὴν 20ὴν Ἰουλίου 1786 εἰς 18,50 δηλ. ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἡ Κοινότης αὐξομειώνει ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τῆς τὸ ποσὸν τῶν εἰσπραττομένων φόρων. Τὴν 15ην Σεπτεμβρίου 1787 ὁ φόρος κατὰ μερίδιον κατῆλθεν εἰς 18,20 γρόσια καὶ τὴν 26ην Ἰουνίου 1788 εἰς 2 γρόσια διὰ νὰ ἀνέλθῃ τὴν 25ην Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰς 11 γρόσια. Τὴν 10ην Ὀκτωβρίου ὁ φόρος ἦτο 12 γρόσια καὶ τὴν 1ην Ἰουνίου 1790 ἀνῆλθεν εἰς 20 γρόσια. Μέχρι τοῦ 1798 ἔχομεν ὠρισμένας αὐξομειώσεις τὴν δὲ 1ην Ἀπριλίου 1808 ἡ φορολογία κατὰ μερίδιον καταργεῖται καὶ ἀντ' αὐτῆς ἔχομεν ἐπὶ τοῦ φορτίου φόρον ἀνεξαρτήτως ἀποστάσεως ὅπου τοῦτο μετεφέρετο. Ὁ φόρος οὗτος ἀνῆρχετο εἰς 2,5 παράδες κατὰ κιλόν. Τὸ 1808 τὰ μικρὰ πλοῖα κατέβαλον φόρον ἡμισυ παρὰ κατὰ κιλόν. Τὸ 1809 ὁ φόρος διὰ τὰ μεγάλα πλοῖα ἀνῆρχετο εἰς 2,5 παράδες

Γ. Α. Πετροπούλου, Α. Π. Χριστοφιλοπούλου, Ν. Ι. Πανταζοπούλου). Ὁ πατὴρ ὑπεχρεοῦτο εἰς τὴν καταβολὴν τόκου 10 % ἐτησίως πρὸς τὰ ἀνήλικα τέκνα του ἐφ' ὅσον διεχειρίζετο τὴν περιουσίαν των μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς των. Ὑποστηρίζει δὲ ὁ Κισκῆρας ὅτι μαρτυρία, ἐὰν ὁ ἀνὴρ εἶχε δικαίωμα ἐκποιήσεως τῆς προικὸς, δὲν ὑπάρχει. Ὁ Μάτσης ὅμως ἔχει ἀντίθετον γνώμην παρουσιάζων ἔγγραφον καθ' ὃ ὁ ἀνὴρ ἐκποιεῖ τὴν προίκαν. Αὕτη ἐξεποιεῖτο τῇ συναινέσει ἀμφοτέρων τῶν συζύγων, τῆς ἐκποιήσεως τοῦ προικῶν γενομένης ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς τῇ συγκαταθέσει τῆς γυναικὸς (Ν. Π. Μάτσης γ : ἐν ἀν., σελ. 7-8).

1. 2. Α. Λιγνόν : σελ. 75.

κατὰ κιλὸν καὶ διὰ τὰ μικρὰ εἰς 1 παρᾶ. Ἐνῷ ὁμως ὁ νόμος ἐπέβαλε διάφορον μεταξὺ μεγάλων καὶ μικρῶν πλοίων φόρον δὲν διεφοροποιεῖ τὴν ἐπιβολὴν τῶν φόρων ἀναλόγως τῶν ἐπιτυγχνομένων κερδῶν. Τὴν 21ην Μαρτίου 1816 ἐθεσπίσθη νόμος ἐπιβαρύνων κατὰ 5 % τὰ καθαρὰ κέρδη τῶν πλοίων τὰ ὁποῖα διενέμοντο οἱ πλοιοκτῆται, τὸ πλήρωμα καὶ οἱ κάτοχοι τῶν κεφαλαίων, τοῦ τόκου ὀριζομένου ἀναλόγως τῆς ἀποστάσεως. Τὸ ἐπίπεδον τοῦτο τοῦ τόκου ὠρίσθη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀστικοῦ καὶ ναυτεμπορικοῦ νόμου τῆς 1ης Μαΐου 1818.

Διὰ Μάλταν καὶ Σικελίαν, ὅταν τὸ μερίδιον τῶν συντροφοναυτῶν ἀνῆρχετο εἰς 35 ταλλ. ὁ τόκος ἦτο 20 %, διὰ Λιβόρνον καὶ Γενουήν ἐπὶ μεριδίου 40 ταλλ. 22 %, ἐπὶ δὲ μεριδίου 50 ταλλ. ὁ τόκος ἦτο 27 %, διὰ τὴν Λισσαβῶνα ἐπὶ μεριδίου 70 ταλλ. 35 %, κλπ. Οὕτω αἱ ἐκ τῆς φορολογίας τῶν πλοίων εἰσπράξεις ἦσαν μεγάλαι ὥστε τὸ 1803 νὰ εἰσπραχθῶσιν 57.019,27 γρόσια, ἐννέα δὲ ἔτη βραδύτερον 242.111,24 γρόσια καὶ τὸ 1820 ἐν ἔτος πρὸ τῆς κηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως 43.373,15 γρόσια.

Τὰ μεγάλα κέρδη τῶν πλοίων πραγματοποιήθησαν κατὰ τὴν περίδον τῶν Ναπολεοντειῶν πολέμων, ὥστε εἰς τὸ μετὰ τῆς Δύσεως ἐμπόριον τὸ 1811 ταῦτα φθάνουν τὰ 5.364.205 γρόσια, τὸ 1816 τὰ 7.749.510 γρόσια, ἀπὸ δὲ τοῦ 1817 κατέρχονται, διὰ νὰ ἐκπέσουν τὸ 1820 εἰς 1.375.039 γρόσια.

Ἐκ τῶν φόρων ὁ τελωνειακὸς φόρος¹ ἀνῆρχετο εἰς 2,5 % ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν εἰσαγομένων εἰδῶν, τῶν δὲ ὑπὸ διαμετακόμισιν εἰς 1, $\frac{1}{4}$ %. Τὰ ὑφάσματα ἐφορολογοῦντο ἀναλόγως τοῦ τόπου προελεύσεως καὶ τῆς ποιότητος, προσέτι δὲ ἐπεβάλλοντο κατὰ τῆς λαθρεμπορίας ποιναί. Τὰ ἀλίπαστα ἐπίσης ἐφορολογοῦντο ἀναλόγως τοῦ εἶδους αὐτῶν, χαψί, σαρδέλα, σκουμπρί, παλαμίδα μεταξὺ ἑνὸς — δύο γρόσια τὸ βαρέλι. Τὸ αὐγοτάραχο ἐπίσης ἐφορολογεῖτο κατὰ βαρέλιον ἥτοι τῶν 300 ὀκάδων γρόσια 15 τὸ βαρέλι, τῶν 400 ὀκάδων 20 γρόσια τὸ βαρέλι καὶ τῶν 500 ὀκάδων 25 γρόσια τὸ βαρέλι.

Ὅταν τὰ ἐμπορεύματα δὲν ἐπωλοῦντο καὶ ἐπεβιάζοντο ἀπὸ τὸ ἐν πλοῖον εἰς τὸ ἄλλο, χωρὶς νὰ μεταφερθοῦν εἰς τὴν ξηράν, περιήρχοντο εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ὑπὸ μετακόμισιν καὶ ἐπλήρωνον ἡμισυ παρὰ διὰ κάθε γρόσι ἐπὶ τῆς τιμῆς ποὺ ἡγοράσθησαν. Ἐνῷ ἐὰν ἐπωλοῦντο χωρὶς νὰ ἀποβιβασθοῦν εἰς τὴν ξηράν καὶ μετεφέροντο ἀπὸ τοῦ ἑνὸς πλοίου εἰς τὸ ἄλλο ἐπλήρωναν ὁλόκληρον τὸν τελωνειακὸν φόρον, ἥτοι ἓνα παρὰ διὰ κάθε γρόσι, καταβαλλομένου τοῦ φόρου κατὰ τὸ ἡμισυ ὑπὸ τοῦ πωλητοῦ καὶ τὰ κατὰ τὸ ἕτερον ἡμισυ ὑπὸ τοῦ ἀγοραστοῦ, ἐκτὸς καὶ ἐὰν προέβαινον εἰς ἰδιαίτεραν συμφωνίαν. Ἐπίσης, ὁ νόμος προέβλεπεν διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἐμπορεύματα ἐπεβιάζοντο εἰς τὴν ξηράν ὁπότε θὰ ἐπλήρωναν ὁλόκληρον τὸν φόρον, ἐνῷ εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἐπεβιάζοντο διὰ νὰ ἐξαχθοῦν, ὑπὸ τοῦ κομίσαντος ταῦτα εἰς τὴν νῆσον ἐμπορίου οὗτος ἀπηλλάσσετο πάσης φορολογικῆς ἐπιβα-

1. Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας: Τόμ. ΣΤ', σελ. 441-442.

λογικὴν, τὴν μεταφυσικὴν, τὴν ρητορικὴν, τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν, τὴν γεωμετρίαν, τὴν φυσικὴν, τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν καὶ ἀνὰ ἕκαστον Σάββατον τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Εὐαγγελίου¹. Ἐκ τῆς ὕλης τῶν ἀναφερθέντων μαθημάτων ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις καὶ πάλιν ἐξηκολούθει νὰ δίδεται ὑπὸ τῶν ἱερέων, ἐνῶ προύχοντες τῆς νήσου ἀπέστελον τὰ τέκνα των διὰ σπουδὰς εἰς Σμύρνην καὶ εἰς τὴν Ἑσπερίαν.

Πλὴν τῆς μαθητεύσεως ὅμως εἰς τὰ γράμματα, ὑφίστατο καὶ ἡ Ναυτικὴ Σχολὴ τῆς Ὑδρας, ἰδρυθεῖσα τὸ 1749 εἰς τὸν περίβολον τοῦ Ἀγίου Βασιλείου κατόπιν δωρεᾶς εἰς τὴν Κοινότητα ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Σούρμπα. Εἰς τὴν Σχολὴν αὐτὴν ἐδίδασκον Ἴταλοι καὶ Πορτογάλοι ναυτικὴν τέχνην καὶ ξένας γλώσσας, ὡς ὁ τῆς ἰταλικῆς γλώσσης διδάσκαλος Ἰωσήφ Κιάπε, καὶ ὁ ἐκ Παλέρμου Felice Caserta διατελέσας διδάσκαλος εἰς τὴν Ναυτικὴν Σχολὴν ἀπὸ τοῦ 1817, ἥτοι κατὰ τὴν περίοδον τῆς μεγάλης προόδου τῆς Σχολῆς, ἥτις συμπίπτει μὲ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Μὲ ἐν τοιοῦτον φυτώριον ἱκανῶν καὶ μορφωμένων περὶ τὴν ναυτικὴν τέχνην καὶ τὰς γλώσσας πλοιάρχων ἡ νῆσος Ὑδρα διέθετεν καὶ πνευματικὸν κεφάλαιον ἱκανὸν διὰ νὰ γνωρίσῃ τὸν θρίαμβον.

Οὕτω, συνθῆκαι πνευματικαὶ καὶ ὕλικαί, σχέσεις συνεταιριστικαὶ περὶ τὸν χειρισμὸν τοῦ πλούτου, πολιτικὴ ἐπιδεξιότης καὶ προϋποθέσεις τάξεως καὶ εὐημερίας, ἀνέδειξαν τὴν νῆσον καὶ τὴν κατέστησαν πανίσχυρον, ὥστε συνεχῶς προοδεύουσα μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 νὰ εἰσέλθῃ αὕτῃ ἀχμαιοτάτῃ εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἑθνους Ἀγῶνα.

* * *

Τὰ ἰσχύοντα αἷτια πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς Ὑδρας, ὡς ἡ Συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή, ἡ τοῦ Ἰασίου, οἱ Ναπολεόντειοι πόλεμοι, ἡ δεξιότης εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ ἡ ἐντιμότης εἰς τὰς συναλλαγὰς ἰσχύουν καὶ διὰ τὰς Σπέτσας. Ἡ νῆσος αὕτῃ ὑπῆρξε βασικὸς παράγων διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος καὶ ἡ ναυτιλία τῆς πλείστους ὅσους θησαυροὺς ἀπεκόμισε διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος.

Ἡ νῆσος Σπέτσαι κεῖται εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ Ἀργολικοῦ Κόλπου, ὁρμητῆριον κατὰ τοῦ Ναυπλίου, Μονεμβασίας καὶ Πύλου κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν².

1. Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας: Τόμ. Ε', σελ. 286.

2. Πausanίου: Ἑλλάδος Περιήγησις, Κορινθιακά, Κεφ. 34. Ὁ Πλίνιος τὴν καλεῖ Tirapenus, ὄνομα τὸ ὁποῖον κατὰ Ἀνάργυρον δέον ὅπως διορθωθῇ εἰς Τρικάρηνος, κατὰ τὸ ὁμώνυμον τοῦ Πausanίου μνημονευόμενον ὄνομα τῶν Σπετσῶν. Ὁ Ἀγγλος ὁμοῦς περιηγητὴς Leake δέχεται διὰ τὰς Σπέτσας τὸ, ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Πλινίου μνημονευόμενον, ὄνομα Erhyge ἐνῶ ὁ ἐπίσης ἄγγλος ἱστορικὸς Ρικῶτος ἐπὶ τελευταίας ἐπιδρομῆς τῶν Ἐνετών εἰς Πελοπόννησον (1685-1715) τὴν καλεῖ Spescie, (Περὶ τούτων εἰς Α. Ἀνάργυρον: σελ. 15 καὶ 21. Βλ. ἐπίσης Δ. Κυριακοῦ: Περὶ τῆς ἀρχαίας ὀνομασίας τῆς νήσου Σπέτσαι, ἐν Ἀθήναις, 1860).

Ὁ Πausanías τὴν Ἑρμιονικὴν παραλίαν καλεῖ αἰγιαλὸν μνηοειδῆ, τὰς δὲ Σπέτσας Ἀλιοῦσαν ἢ καὶ Τρίκανον. Ἐπίσης, αἱ Σπέτσαι συναντῶνται καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Spescie, Specie ἢ Spesce ἢ καὶ Sete Pace κατὰ τὸν καταλόνιον Ραῖμὸν Μουντάνερ (ἀρχὰς 14ου αἰῶνος)¹, ἐνῶ ὁ ἐνετὸς Πέτρος Γοργόνας τὸ 1693 γράφει περὶ νήσων Sprezzie ὡς ταύτην ἐκάλουν οἱ Φράγκοι². Ἴσως ὅμως καὶ ἡ παραφθορὰ τοῦ Θεσπεσίαι ἢ Θεσπεσίαι κατὰ τὸ Θεσπιαὶ ἢ Πλαταιαὶ νὰ ἀπέδωκε τὸ ὄνομα εἰς τὴν νῆσον, Σπέτσαι ὡς αὕτη καλεῖται παρὰ τοῖς Ἕλλησιν. Ὁ Γερμανὸς Λουδοβίκος Ρόσσιος, ἀρχαιολόγος χρηματίσας καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν πάντως περὶ Σπετσῶν λέγει: «Περὶ τοῦ παλαιοῦ ὀνόματος τῆς νήσου, κατὰ παράδοξον τρόπον δὲν γνωρίζομεν τί τὸ θετικὸν διότι ἐκ τῶν παλαιῶν ὀνομάτων, ἅπερ οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς δίδουσιν εἰς τὰς νήσους τὰς κειμένας πρὸ τῶν παραλίων τῆς Ἑρμιόνης, οὐδὲν δυνάμεθα νὰ ἐκλέξωμεν ἀσφαλῶς ὡς τὸ παλαιὸν ὄνομα τῶν Σπετσῶν»³.

Αἱ Σπέτσαι ἀπέχουν μόλις τρία μίλια ἀπὸ τὴν Ἑρμιονίδα καὶ 10 μίλια ἀπὸ τὴν Λακωνικὴν διαχωριζόμεναι ἐξ αὐτῶν ὑπὸ πορθμοῦ ἐκτεινομένου δίκῃ τοιαύτῃ ὥστε νὰ φιλοξενῇ στόλους. Πέραν τοῦ χαρίεντος τούτου πορθμοῦ καὶ τῆς τομοειδοῦς περικάλλου παραλίας ὑψοῦνται τὰ ὄρη τῆς Κυνουρίας γῆς.

Πλησίον τῆς νήσου καλλίμορφον ὄψιν προσδίδει τὸ νησίον Πιτυοῦσαι ἢ Κάνθαρος (ἀλβανιστὶ Μπρουμπέριθ) ἐκ τῆς ἀναδυομένης ἐκ τῆς θαλάσσης εἰκόνης του. Πρὸς Νότον δὲ κεῖται ἡ πευκόφυτος νησίς Σπετσοπούλα ἢ Ἀριστερὰ, ὡς ἐκαλεῖτο αὕτη ὑπὸ τῶν Ἀρχαίων δίδουσα τόνον πλουτισμοῦ εἰς τὸ ὄλον κάλλος τοῦ περιβάλλοντος καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς νήσου τῶν Σπετσῶν.

Εἶναι περιεργὸν ὅτι ἡ νῆσος ἄλλοτε ἐβρίθην ὕδατων, ὥστε νὰ προσφωνῇται ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ Ὑδροῦσσα⁴. Ἀραιωθέντος ὅμως τοῦ δάσους, λόγῳ ξυλεύσεως του καὶ ἄλλων καταστροφῶν ἐξηφανίσθησαν βαθμιαίως αἱ κρῆναι καὶ αἱ πηγαὶ διασωθείσης μόνον τῆς παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν ἀρχαίας πηγῆς τοῦ Κρώ. Οὕτω δεξαμεναὶ καὶ φρέατα δι' ὁμβρία ὕδατα ἠνεώχθησαν ὑπὸ τῶν κατοίκων, οἵτινες ἀνήρχοντο εἰς 8.000 καὶ οἱ ὅποιοι μετέφερον ἀργότερον πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Νήσου τὴν νεωτέραν πόλιν των.

Τὰ ὄροπέδια τῆς νήσου καλύπτονται ὑπὸ πύκνων, ἐξ ὧν ὑλοτόμουν τὴν ἀναγκαίαν διὰ τὴν ναυπήγησιν ξυλείαν, ἐνῶ ἐλαχίστη περιοχὴ καλύπτεται ὑπὸ τιτανωδῶν βράχων, ἥτις συγκλίνει πρὸς τὴν θέσιν Ζάστανα. Ἐνδῶτερον τῆς νήσου στολίζοντα ταύτην, οἱ Ἅγιοι Ἀνάργυροι καὶ ἡ Ἁγία Παρασκευή, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄροπεδίου τὰ παρεκκλήσια τοῦ προφήτη Ἡλιοῦ (δπου κατὰ τὴν παράδοσιν οἱ Ἐνετοὶ προέβαινον εἰς τὰ τηλεγραφικὰ των σήματα),

1. 2. Α. Ἀνάργυρον: σελ. 21.

3. Α. Ἀνάργυρον: σελ. 15, ἐνθα ἀναφέρεται εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ροσσίου (Ἑλληνων Βασιλέων Περιηγήσεις), ἐκδοθέντος εἰς Ἀλλήν τὸ 1848.

4. Α. Ἀνάργυρον: Τὰ Σπετσειωτικά, Τόμ. Β', ἐν Πειραιεῖ, 1925, σελ. 7.

ἡ Ζωοδόχος Πηγή ("Ελωνης) καὶ τὸ μονύδριον τῶν Ἀγίων Πάντων. Οἱ λιμένες τῆς νήσου ἦσαν τρεῖς τὸν ἀριθμόν, ἐνορμοὶ καὶ ἀσφαλεῖς διὰ τὸ ἀγκυροβόλιον, ἐνῷ ὑπῆρχον καὶ ἕτεροὶ δύο, παρὰ τὴν θέσιν Ζωηρίαν.

Πρὸς δυσμὰς τῆς νήσου ὑπῆρχεν ἄνδρον εὐρύχωρον, τοῦ Μπεκλήρη, περιεργότατον διὰ τὴν κατάστένον εἰσοδόν του, εἰς ὃ κατέφυγον διὰ νὰ διασωθοῦν τὰ πλεῖστα τῶν γυναικοπαίδων κατὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ 1770, περὶ ἧς θὰ ἀναφερθῶμεν καὶ πάλιν κατωτέρω¹. Ἡ πόλις ἦτο ὡραιότατῃ μὴ διαθέτουσα τὸν πλοῦτον τῆς Ὑδρας, συνηγωνίζετο ὁμως ταύτην μὲ τὰ 1500 οἰκοδομήματα ἅτινα τὴν ἐκόσμου.

Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῶν Σπεισῶν προῆλθον πιθανῶς ἐκ τῆς παραλίας τῆς Ἑρμιονίδος ἀλιεῖς ὄντες καὶ μετοικήσαντες ὀλίγον κατ' ὀλίγον ταύτην². Βέβαιον πάντως εἶναι ὅτι κατωκίθη κατὰ τὰ τέλη καὶ ἀρχὰς τῆς 2ας μ.Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ὡς ὁμως συνάγεται, ἐκ τῶν νομισμάτων ἅτινα εὑρέθησαν εἰς αὐτὴν, ἀναγόμενα εἰς τὴν Ἀθηναίων Πιλιτείαν (ἡμιοβολοὶ καὶ ὀβολοὶ φέροντες ἐκ τῆς μιᾶς κεφαλῇ Ἀθηνᾶς μὲ κράνος ἐκ τῆς ἄλλης δὲ γλαυῖκαν μετὰ κλάδου ἐλαίας)³ οἱ κάτοικοι τῆς δέον ὅπως ἀναζητηθῶσιν εἰς παλαιότερους χρόνους⁴.

Τὸ 1220 ἡ περιοχὴ κατελήφθη ὑπὸ τῶν Φράγκων τὸ δὲ 1458-1469 ὁμογενεῖς φεύγοντες τὴν τουρκικὴν τυραννίαν κατέφυγον εἰς Σπέτσας. Εἶτα μετέφερον καὶ τὴν πρωτεύουσάν των, ἔνεκα τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ὀθωμανῶν, οἷτινες πολεμῶντες τοὺς Ἑνετοὺς ἀπὸ τοῦ 1536 μέχρι τοῦ 1715 κατέστησαν κύριοι τῆς στερεᾶς καὶ τῶν νήσων⁵.

Κατὰ τὸ 1673, ὑπὸ τὴν λαίλαπα τῶν Τούρκων οἱ Μεσσήνιοι μετῴκησαν εἰς Κορσικὴν καὶ ἕτεροὶ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου ἀνὰ τὰς διαφόρους νήσους ἔτι καὶ τῆς Σαλαμῖνος, ὡς οἱ Λασκαρεῖς, κατέφυγον εἰς τὰς Σπέτσας⁶. Ἐκ τῶν οἰκογενειῶν τούτων προῆλθεν καὶ ἡ Σκεύω θυγάτηρ τοῦ Γεωργίου Κοκκίνη καὶ χήρα Σταύρου Πινότση, ἥτις εἶχε δύο θυγατέρας ὧν ἡ μία ἀπεβίωσε ἐνῷ ἡ ἄλλη, ἡ Λασκαρίνα, ὑπανδρεύθη τὸν Δημήτριον Γιαναγαῦν ἐκ Σπεισῶν ἐξ οὗ ἐτεκνοποίησε, ἀλλὰ χηρεύσασα, μετὰ τινα καιρὸν ὑπανδρεύθη τὸν Δημήτριον Μπούμπουλην, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ ὠνομάσθη Μπουμπουλίνα⁷.

Ἡ ἡρώς αὕτη τοῦ Ἀγῶνος ἀπετέλεσεν παράδειγμα αὐτοθυσίας καὶ αὐταπαρνήσεως χάριν τῆς λυτρώσεως τοῦ ἔθνους, ὡς τοῦτο ἄλλωστε συνέβη

1. Α. Ἀνάργυρον: Τόμ. Α', σελ. 8.

2. 3. Α. Ἀνάργυρον: σελ. 9.

4. Ὁ Ἰάκωβος Ραγκαβῆς ἔχει ἄλλην γνώμην ὑποστηρίζων μετοίκησιν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους (Ι. Ραγκαβῆ: Ἑλληνικά: Τόμ. 3ος σελ. 111-114).

5. Ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τούτων ὁ Ἀνάργυρος εἰκάζει τὴν ἐμφάνισιν τῆς Ζωηρίας καὶ τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων (Ἀνάργυρον: σελ. 20).

6. Α. Ἀνάργυρον: σελ. 26.

7. Α. Ἀνάργυρον: σελ. 27.

καὶ μετὰ τὰς ἄλλας ἐλληνίδας αἵτινες παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν πατέρων, ἀδελφῶν, συζύγων καὶ τέκνων των ἡγωνίσθησαν ὡς λέαιναι κατὰ τοῦ κατακτητοῦ. Ἰδοὺ ἡ κληρονομία τῆς γυναικείας ψυχῆς τοῦ 21 εἰς τὰς ἐλληνίδας τῆς δόξης τῆς Πίνδου.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ 1770 οἱ Σπετσιῶται ἀπετόλμησαν πολεμικὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἐγχείρημα ἐπιτεθέντες κατὰ δύο Ὀθωμανικῶν πλοίων μετὰ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ἀθανάσιον Ἰωάννην Λάσκαρην¹. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο νὰ διεκπεραιωθοῦν εἰς τὴν νῆσον Τουρκαλβανικὰ στρατεύματα οἱ δὲ κάτοικοι ἐρρωμένως πολεμῶντες νὰ ἀναζητήσουν καταφύγιον εἰς τὰ σπήλαια καὶ τὰ ὄρη, νὰ πνίξουν μητέρες τὰ τέκνα των διὰ νὰ μὴν αἰχμαλωτισθοῦν καὶ ἕτεροι νὰ διασπαροῦν εἰς διάφορα μέρη, κυρίως δὲ εἰς Κύθηρα².

Ἐκ Κυθέρων ἤρξαντο οἱ γενναῖοι Σπετσιῶται τὰς ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν Τούρκων διὰ νὰ ἀναβιώσουν ἐν τῷ ἀγῶνι μέχρις ὅτου τελικῶς, κατόπιν συμφωνίας μετὰ τοὺς Τούρκους, νὰ ἐπανέλθουν, ἀφοῦ ἐπέτυχον κατόπιν διαπραγματεύσεων τὰς ὁποίας διεξήγαγεν ὁ ἀντιπρόσωπός των Λάζαρος Μανιάτης, τὰ ἐξῆς³:

α. Τριακονταετὴ ἀτέλειαν, ἥτοι νὰ μὴ καταβάλουν χαράτσι καὶ τὰ διάφορα τελωνιακὰ τέλη, μὴ συμπεριλαμβανομένου ὅμως τοῦ ἐγγείου φόρου.

β. Αὐτονομίαν παντελεῖ τῆς Κοινότητός των.

γ. Τὴν νομὴν τῶν ἐναντι τῆς νήσου γαιῶν τῆς Ἑρμιονίδος, ὡς τοῦτο ἔκπαλαι συνέβαινεν.

Οὕτω, μετὰξὺ 1773-1787 ἐπῆλθεν ἡ εἰρηνικὴ περίοδος τῆς νήσου καθ' ἣν αὕτη ἀνέπτυξε τοὺς πόρους της, ἀποκτήσασα βιοτεχνίαν, ναυπηγικὴν καὶ δραστήριον ἐμπόριον, ἐξ οὗ ἀπεκόμισεν πλοῦτον ἀναγκαῖον διὰ τὸν Ἀγῶνα.

Ἡ γεωργία τῆς νήσου συνετέλεσεν ἐπίσης εἰς τὰ εἰσοδήματά της παράγουσα δημητριακὰ, ἐνῶ ἐφύοντο διάφορα καρποφόρα δένδρα ὡς ἡ ἐλαία, ἡ συκῆ, ἡ ἀμυγδαλέα κλπ. Ἡ νῆσος ἐπίσης ἦτο ἐπιδεκτικὴ καὶ εἰς τὴν μελιτοουργίαν. Παρὰ ταῦτα ἡ παραγωγὴ της δὲν ἦτο πλουσία. Οἱ Σπετσιῶται ὅμως ἀποζῶντες βασικῶς ἐκ τοῦ ἐμπορίου, διὰ τῆς ναυτιλίας των ἐμπορεύοντο ἀπὸ Μαύρης Θαλάσσης μέχρι Ἰβηρικῆς καὶ πέραν αὐτῆς μεταφέροντες σῖτον, ἐλαίας καὶ ἔλαιον, τυρόν, οἶνον, ὑφάσματα καὶ διάφορα ἄλλα προϊόντα. Ἐὰν δὲ ὑπῆρχε σιτοδεία καὶ ἡ Πύλη ἀπηγόρευε τὴν ἐξαγωγὴν σιτηρῶν, τότε ἤρχιζε ἡ λαθρεμπορία, ἥτις ἀπέδιδε μέγιστα κέρδη.

Τὰ σπετσιώτικα πλοῖα ἐναυπηγοῦντο συνεταιρικῶς διὰ μετοχῶν (παρ-

1. Α. Ἀνάργυρον: σελ. 57.

2. Α. Ἀνάργυρον: σελ. 59.

3. Α. Ἀνάργυρον: σελ. 67.

τζινέβελλοι), συγγενῶν δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ¹. Ὡς καπεταναῖοι ἀνεδείχθησαν ἔμπειροι ἄνδρες ὡς οἱ Μποτάσαι, Κυριακοί, Ἀνάργυροι, Ἀνδροῦτσοι, Σάντοι, Γουδαῖοι, Σωτῆραι, Λεμπέσαι, Τσουπαι, Λαζαράιοι, Κοῦτσαι, Ἀνδρέου, Θερμνισότης, ὁ Μυργαλές, ὁ Δρίτσας, ὁ Μέξης καὶ ἄλλοι ἀποθανάτισαντες ἐν τῷ ἀγῶνι τὴν νῆσον μὲ τὰ ἡρωϊκά των κατορθώματα καὶ τὴν σύνεσιν, ἥτις τοὺς διέκρινε ὥστε νὰ παραμερίζουν τοὺς ἐγωῖσμούς καὶ τὴν φιλαρχίαν. Ἀπὸ τοῦ 1823 διωρίσθη ὡς διαρκῆς Ναύαρχος τῶν Ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Νήσου ὁ Γεώργιος Ἀνδροῦτσος καὶ Ἀντιναύαρχος ὁ συνετὸς καὶ γενναῖος Ἰωάννης Α. Κυριακοῦ ².

Ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἐβοήθησε τὰς Σπέτσας διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ ναυτιλία των ἐνῶ ἡ Γαλλικὴ Ἐπαναστάσις διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Εὐρώπης ὑπὸ τοῦ Νέλσωνος τοὺς προσεκόμισε τεράστια κέρδη ἐκ τῆς ἐμπορίας τοῦ σίτου.

Ἡ καλυτέρα ποιότης σίτου προήρχετο κυρίως ἐκ τοῦ Ταϊγανίου, ὅπου τὸ 1803 ἔφθασαν ἐκεῖ οἱ Σπετσιῶται ἀφοῦ τὸ πρῶτον ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Πόντον μέχρι καὶ τῆς Μαιώτιδος λίμνης καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τανάϊδος ποταμοῦ ³. Ὁ σῖτος τοῦ Ταϊγανίου ἦτο ἐξαιρετικῆς ποιότητος ὡς ἐπίσης καὶ δυτικώτερος αὐτοῦ τῆς Μαριανουπόλεως, Εὐπατορίας καὶ Θεοδοσίας ³.

Τὰ πλοῖα εἰς Σπέτσας, ὅπως καὶ εἰς Ὑδραν, ἐτέλουν ὑπὸ συντροφοναυτίαν, ἐναυτίλοντο δὲ καὶ ἐμπορεύοντο ἐπὶ κοινῇ ὠφελείᾳ ἢ ζημίᾳ τῶν κερδῶν κατανεμομένων ὡς ἀκολούθως : Ἀφῆρουν τὸ κεφάλαιον, τὸν κεκανονισμένον τόκον, τὰς δαπάνας, καὶ 1/100 χάριν τοῦ μοναστηρίου. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τούτων τὸ ὑπόλοιπον διενέμετο εἰς ἴσα μερίδια εἰς τὸ πλήρωμα ἄνευ διακρίσεως βαθμοῦ, ἡλικίας ἢ ἱκανότητος, δέκα δὲ μερίδια ἐδίδοντο εἰς τὸν πλοιάρχον καὶ τοὺς ἀξιωματούχους τοῦ πληρώματος ἢ καὶ εἰς τοὺς ἱκανωτέρους ἐκ τοῦ πληρώματος κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ πλοιάρχου ⁴. Ἐὰν ὅμως τὰ μερίδια τῶν ναυτῶν ἦσαν μικρότερα τῶν εἴκοσι διστήλων, τότε ὁ καταβαλλόμενος τόκος ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου ἐμετριάζετο. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὰς ζημίας τοῦ πλοίου οἱ κατέχοντες τὰ κεφάλαια δὲν ἐνείχοντο εἰς αὐτάς, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ πλοῖον εἰς τὰς ζημίας τοῦ κεφαλαίου ⁵.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος ὅμως ἐθεσπίσθη διάταξις περὶ διανομῆς λειῶν. Ταύτην ὑπέγραψαν τὴν 22αν Ἀπριλίου 1821 οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου Ἀνδρέας Χ. Ἀνάργυρος, Χριστόδουλος Κούτζης, Παν. Γουδῆς, Μιχαὴλ Νέστωρας, Σάντος Θεοδωράκης, Γεώργιος Μπούκουρης, Γεώργιος Μουριάτης, Νικόλαος Μπότασης, Γεώργιος Μαλοκίνης, Γεώργιος Χ. Ἀνδρέου, Παῦ-

1. Α. Ἀνάργυρον : σελ. 79.

2. Α. Ὁρλάνδον : Τόμ. Α', σελ. 45.

3. 3. Α. Ἀνάργυρον : σελ. 126.

4. Α. Φωτόπουλον : σελ. 30.

5. Α. Φωτόπουλον : σελ. 30.

λος Χ. Ἀνάργυρος, Θεόδωρος Δ. Λαζάρου, Νικόλαος Μέξης, Μανώλης Δ. Λαζάρου, Γεώργιος Λάμπρου, Νικόλαος Κούτζης, Δημήτριος Ι. Λαζάρου, Κωνσταντῖνος Μπουκουβάλας, Ἀντώνιος Βάμπας, Ἀναστάσιος Ἀνδρουτζος.

Ἡ διάταξις δὲ αὕτη ἔχει ὡς ἑξῆς :

«Α. Ἡ διανομὴ τῶν θαλασσίων λειῶν θέλει γίνεσθαι ὡς ἀκολούθως : τὸ ἐν τρίτον ἐκ τούτων θέλει μερίζεσθαι εἰς τὰ διαμαχόμενα πλοῖα, τὸ ἕτερον τρίτον εἰς τοὺς Ναύτας καὶ τὸ διαμένον ἐν τρίτον θέλει ἀποταμιεύεσθαι εἰς τὸ κοινὸν τῆς πολετείας· τὰ δὲ λάφυρα ὅπου ἤθελε πορισθῶσιν οἱ Ναῦται μας εἰς τὴν πρώτην κατὰ τοῦ ἐχθροῦ προσβολήν, ὡσὰν ἄρματα ροῦχα καὶ ἄλλα τοιαῦτα μικρὰ πράγματα, μὴ ὑπερβαίνοντα τὴν ποσότητα τῶν ἑκατὸν γροσίων, αὐτὰ ἀναλογοῦν εἰς ἐκεῖνα μόνον τὰ Καράβια ὅπου ἤθελον ἐφορμίσει κατὰ τῶν ἐχθρικών πλεουμένων.

Β. Τὰ πλοῖα ὅπου παραδίδονται χωρὶς πόλεμον, αὐτὰ λογίζονται κοινά, καὶ οὐδεὶς ἐκ τῶν Μαρινάρων ἐκείνων τῶν Καραβίων, ὅπου θέλει κάμουν τὴν τοιαύτην Λεῖαν δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ τὸ παραμικρὸν πρᾶγμα, ἀλλ' ὅλα θέλει εἶναι τῆς Κοινότητος.

Γ. Διὰ νὰ ὑπάρχῃ εὐταξία καὶ σύμπτωσις εἰς ὅλα τὰ Καράβια μας ὅπου δουλεύουν τὴν πατρίδα ἀπεφασίσαμεν ὡς δίκαιον καὶ νόμιμον, ὅσαι λεῖαι γίνονται, αὐτὰ νὰ ᾖναι κοινὰ εἰς ὅλα τὰ ἐφωπλισμένα πλοῖα διὰ τὴν μάχην, τὰς πολιορκίας καὶ καταδρομὰς, ἐξαιρούμενα ὅσα μένουν ἀκίνητα εἰς τὸν Λιμένα ἢ εἰς κανένα ἄλλο μέρος.

Δ. Κρίνομεν ὡσάυτως νόμιμον, ὅσα Καράβια περιφέρονται διὰ καταδρομὴν, μετὰ παρέλευσιν ἐνὸς μηνός, νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Πατρίδα διὰ νὰ ἀλλάσσουν τὸ διαβατήριόν των, διευθυνόμενα ἐκ νέου, ὅπου τὰ προσδιορίσουν οἱ ἔφοροι, ἂν δὲ καὶ δὲν ἐπιστρέψουν εἰς τὴν αὐτὴν προθεσμίαν, ἄνευ λόγου, θέλει λογίζονται οἱ πλοίαρχοι τούτων ὑπεύθυνοι.

Ε. Ὁφείλουσα ἡ πατρὶς νὰ ἀντιβραβεύῃ τὸν συμπολίτην, ὅστις ἤθελε πάθει μαχόμενος εἰς τὸ Ἱερὸν τοῦτο στάδιον, κρίνομεν δίκαιον νὰ ζωοτρέφεσθαι διὰ βίου ἀπὸ τοῦ κοινὸν ταμεῖον, καὶ ἂν θανατωθῇ, νὰ τρέφεσθαι διὰ κοινῶν ἐξόδων ἢ ὀρφανὴ οἰκογένειά του, καταγράφοντες εἰς τὸν Κώδικα τῆς πολιτείας τὸ ὄνομα ἐνὸς ἐκάστου, διὰ νὰ μακαρίζεται ἀπὸ τὰς ἐπερχομένας γενεάς, καὶ νὰ τιμῶνται οἱ τούτων ἀπόγονοι.

ΣΤ. Ἐπειδὴ καὶ ὁμοφώνως οἱ καπητανεοὶ εὗρηκαν εὐλόγον νὰ μερίζωνται ἐκ τρίτου μὲ τοὺς Ναύτας των τὰς λεῖας, τῶν ὅσα πλοῖα ἐξέπλευσαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος, οἱ ἴδιοι καπητανεοὶ κρίνουν ὀρθὸν καὶ δίκαιον νὰ δουλεύωσιν οἱ αὐτοὶ ναῦται χωρὶς νέον μισθὸν ἕως νὰ τελειώσουν τὰ δύο μηνιαῖα ὅπου ἐπληρώθησαν, καὶ εἰς τὸ τέλος αὐτῶν τῶν δύο μηνῶν τότε ἐπιστρέφοντες ἐδῶ τὰ καράβια νὰ μερίζωνται αἱ λεῖαι, καὶ νὰ γίνεσθαι δευτέρα σκέψις

παρά τῶν ἐφόρων διὰ τὴν νέαν ἔξοδον τῶν αὐτῶν καραβίων, καὶ περὶ τοῦ τρόπου ὅπου μέλλουν νὰ εὐχαριστήσουν τοὺς Ναύτας των»¹.

Ἡ σπετσιωτικὴ ναυτιλία ἐξειλήχθη εἰς διάφορα στάδια ἐκκινεῖ δὲ βασι-
κῶς μὲ τὴν μετανάστευσιν τοῦ ἐκ Μήλου ναυπηγοῦ Μιχελῆ (1772).

Τὰ ναυπηγούμενα ἐν ἀρχῇ πλοῖα δὲν ἦσαν μεγάλης στερεότητος καὶ
ικανότητος². Τὰ ἐγκοίλια (στραβόξυλα) ἦσαν μόνα καὶ ἐπὶ τῶν ἄκρων των,
ἐλάχιστα συνδεόμενα προσηρτῶντο κατ' ἀραιὸν τρόπον ἐπὶ τῶν νομέων (πό-
στας), ἐνῷ αἱ ἐνδέσεις (δεσίματα) ἦσαν δυσανάλογοι πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ
πλοίου, ἐλλιπέσταται δὲ ἡ ἐνήλωσις (κάρφωσις) καὶ ἡ γόμφωσις (τζαβέτω-
μα). Μετὰ ὅμως τὸν Μιχελῆ ἀκολουθοῦν οἱ ἐξ Ὑδρας μαθηματικώτεροι καὶ
ἐπιτήδειοι ναυπηγοὶ Σταμάτης Λεριώτης καὶ Ἀλέξανδρος καὶ Γεώργιος³.

Ἐκαλέσαμεν τοὺς ἀνωτέρω ναυπηγοὺς μαθηματικώτερους, τοῦτο εἶναι
ὀρθόν, δεδομένου ὅτι μόνον ἐκ τῆς ἐμπειρίας ἤλκυε τὴν ἱκανότητά της ἡ ναυ-
πηγικὴ τῶν Σπετσιωτῶν. Ἐξ ἄλλου ἐλάχιστοι ἦσαν οἱ γνωρίζοντες ἀριθμητι-
κὴν, ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν⁴, οἱ καλύτεροι γραμματικοὶ ἢ γραμματισμένοι
οἷτινες καὶ ἐτήρουν τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ πλοίου. Οὕτως, ἡ ἐμφάνισις τῶν
Ὑδραίων, περισσότερον κατηρτισμένων ναυπηγῶν, προσέδωκε σοβαρώτεραν
ὥθησιν εἰς τὴν ἐν Σπέτσαις ναυπηγικὴν, γεγονὸς ὅμως εἶναι ὅτι καὶ πάλιν ἡ
πεῖρα ὡς ἀνεπλήρει τὴν μάθησιν ἐν πλῶι τὸ αὐτὸ συνέβαινε καὶ μὲ τὴν ναυπη-
γικὴν.

Μὲ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν, ὡς ἐλέχθη, ἀναζωογονήθη ἡ ἐμπορικὴ
ναυτιλία τῶν Σπετσῶν, ἐναυπηγοῦντο βρίκια καὶ τρικάρτα, οἱ δὲ Σπετσιώ-
ται Δημητράκης Λάζαρης, Θεοδωράκης Μέξης, Νικολὸς Λάζαρης, Νικολὸς
Μήτρου καὶ Γεώργιος Κολιεσαλέπας μετέβησαν εἰς τὸ Παρίσι διὰ νὰ πληρω-
θοῦν, ἐλλείψει μεταλλικοῦ χρήματος, μὲ ἱερατικὰ ἄμφια, ἀργυρᾶ σκεύη ναῶν,
ἅτινα καὶ ἀντήλλαξαν μὲ νομίσματα εἰς Γενοῦην⁵.

Μεταξὺ 1813-1820 ἡ ναυπηγικὴ ἐτελειοποιήθη καὶ ταχύπλοα καὶ ἀν-
θεκτικὰ σπετσιώτικα πλοῖα ηὐλόκωναν τὰς θαλάσσας.

1. Ὁ μ η ρ ί δ η ν : ΔΔ-ΔΔΙΙ.

2. 3. Α. Ἀ ν ά ρ γ υ ρ ο ν : σελ. 118. Πλὴν τῶν ἐν Ἑλλάδι ναυπηγείων οἱ Σπε-
τσιῶται προσέφυγον καὶ εἰς τὰ ναυπηγεῖα τῆς ξένης, ὡς τοῦτο συνέβη τὸ πρῶτον μὲ τὸν
Κοσμᾶν Γκίνη, ὁ ὁποῖος ἐναυπήγησε τὴν πολάκαν του εἰς Μεσσήνην τῆς Σικελίας ἀρι-
στον δὲ πάντων τῶν πλοίων ἦτο τὸ ἐπίσης ναυπηγηθὲν εἰς Μεσσήνην τρικάρταρον τοῦ Ἀλε-
ξάνδρου Κυράτσουλα. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως τὰ σπετσιωτικὰ πλοῖα κατέστησαν ἐξαιρετικὰ
εἰς τὴν ναυπηγικὴν των, ὥστε τὸ 1829 ὅταν ἐπεχείρησαν νὰ ἐπισκευάσουν τὸ πλοῖον «Ἀγα-
μέμνων» τῆς Μπουμπουλίνας, ὁ Γεώργιος Σαχτούρης διατελὼν ἐπὶ τοῦ Ναυστάθμου τοῦ
Πόρου ἐκάλεσε τοῦτο βράχον (Ἀ ν ά ρ γ υ ρ ο ν : σελ. 118, 122).

4. Α. Ὁ ρ λ ά ν δ ο ν : Τόμ. Α', σελ. 37.

5. Α. Ἀ ν ά ρ γ υ ρ ο ν : σελ. 118.

Τὸ πρῶτον τρικάρταρον ἦτο τὸ τὴν 25ην Δεκεμβρίου 1797 ναυπηγηθὲν πλοῖον τοῦ Χατζῆ Ἀργύρου μετὰ τὸ ὄνομα «Πλειάς». Πρῶτον δὲ πλοῖον τὸ ὁποῖον εἰσέδυσσε εἰς τὸν Ὠκεανὸν ἦτο τοῦ Βασιλῆ Μαλοκίνη διὰ τὰ ἀκολουθήσῃ ὁ Χατζῆ Ἀνάργυρος καὶ εἶτα οἱ Γκίκας Μπότσης, Θεοδωράκης Μέξης, Σάντος Θεοδωράκης καὶ Γιωργάκης Μπούκουρας, ἅπαντες φθάσαντες μέχρι τῶν παρωκεανείων περιοχῶν τῆς Ἰβηρικῆς¹.

Τὸ 1801 ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀντίλλας τὸ πλοῖον τοῦ Ἰωάννη Λάζαρη τοῦ Δημητράκη, ὡς ἐλέγετο², διὰ τὰ ἀκολουθήσῃ τὸ 1803 ὁ Δημήτριος τοῦ Χατζῆ Ἀνδρέα ὁ ὁποῖος ἔφθασε εἰς Ἅγιον Δομίνικον, τὸ δὲ 1809 εἰς Νότιον Ἀμερικὴν οἱ ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Δημήτριος Μπούκουρας³.

Κεφάλαια (σερμαγιέδες) ἐρρίπτοντο εἰς ἐπενδύσεις ἐπὶ τῶν πλοίων καὶ ἀμοιβαί ἐν συμπνοίᾳ ἐλαμβάνοντο ὑπὸ ὅλων, διὰ τὰ αὐξηθῇ ὁ πλοῦτος τῶν κατοίκων τῆς νήσου, ἥτις εὐημεροῦσα μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως, κατόπιν ἐν τῇ θυσίᾳ τοῦ Ἀγῶνος ἀπεστραγγίσθη. Οἱ τόκοι μέχρι Μάλτας ἀνῆρχοντο εἰς 15 %, μέχρι Τυρηννίας εἰς 20 % καὶ ἀνεξαρτήτως ἐὰν ὁ πλοῦς ἦτο συντομώτερος ἢ βραδύτερος⁴.

Κατωτέρω παραθέτομεν τὸ κείμενον ἐμπορικοῦ κανονισμοῦ εἰς ὃν ὀρίζεται ὁ κατὰ τὸν διάπλουν τόκος ἐπὶ τῶν κεφαλαίων τῶν πλοίων, ἀναλόγως τῶν ἀποστάσεων καὶ τὸ ὕψος τοῦ κέρδους.

«Εἶδησις ἀπὸ μέρους τῆς Καγκελαρίας τῶν Ν. Σπετσῶν πρὸς πάντας τοὺς Καπεταναίους καὶ Κυβερνήτας τῶν καραβίων μικρῶν καὶ μεγάλων τῆς Ν. ταύτης Σπετσῶν.

Α. Ἐπειδὴ κοινῇ γνώμῃ ἐκρίθη εὐλογον ἀπὸ τὰ κέρδη τῶν καραβίων μικρῶν ἢ μεγάλων νὰ εὐγάζωνται 5 % παραγγέλομεν ἤδη καὶ διορίζομεν ἀπὸ τὴν σήμερον εἰς τοὺς καπεταναίους καὶ κυβερνήτας μικρῶν ἢ μεγάλων καραβίων, ὅπου ἤθελον κινήσει εἰς ταξείδια, ἐκεῖ ὅπου κάμνουν τὴν πώλησιν τῶν πραγματειῶν των νὰ εὐγάζουν τὴν σερμαγιὰ σωστήν παρομοίως νὰ εὐγάζουν καὶ τὰ διάφορα αὐτῆς, εἰς ὁποίαν σκάλαν πωλήσουν, πρὸς τόσα τοῖς ἑκατόν, καθὼς σημειοῦται εἰς τὸ β' κεφάλαιον. Ἀπὸ τὰ αὐτὰ διάφορα ἔχουν νὰ πληρώωνται τὰ 5 %, παρομοίως νὰ εὐγάλη ὁ Καπετάνιος ἄλλα 5 % ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ μείναντα, ὅπου ἔχει νὰ κάμῃ μερίδιον μετὰ τοὺς συντρόφους καὶ μαζούλια τοῦ καραβίου, εὐγάζοντας αὐτὰ τὰ 5 % τότε νὰ κάμῃ μερίδιον, καὶ φθάνοντες σὺν Θεῷ εἰς τὸν λιμένα μας νὰ ἔχουν νὰ τὰ μετροῦν εἰς τὴν κάσσαν τῆς Κοινοτητός μας, διὰ τὰ βασιλικά δωρήματα καὶ ἔξοδα τῆς πολιτείας μας.

Β. Κάθε Καπετάνιος ἔχει χρέος νὰ εὐγάλη διάφορα τῆς σερμαγιᾶς ὡς κάτωθεν· εἰς Μάλτα καὶ Μεσσίνια πρὸς 17 1/2 % καὶ εἰς τὰς μέσας, σκάλας

1. Α. Ἀνάργυρον: σελ. 122-123.

2. 3. Α. Ἀνάργυρον: σελ. 124.

4. Α. Ἀνάργυρον: σελ. 129.

τοῦ Πονέντε, δηλαδή Λιβόρνο, Γένοβαν, Μαρσίλλιαν, Μαγιόρκαν, καὶ ὅλην τὴν τέρα — φέρμαν (ἡπειρον) τῆς Ἰσπανίας πρὸς 25 % εἰς δὲ τὸ Κάδιξ 30 % καὶ εἰς Λισβῶνα 35 %· εἰς δὲ τὴν Νεάπολιν 18 % καὶ εἰς κόλπον Ἀδριατικὸν 20 %. Ἐκεῖνα δὲ τὰ καράβια ὅπου ὑπάγουν καὶ φορτώνουν εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν, καὶ πωλήσουν εἰς τὰς εἰρημένους σκάλας, ἔχουν νὰ εὐγάλουν 10 % περισσότερον ἀπὸ τὰ εἰρημένα ἔγγραφα τῆς κάθε σκάλας. Διὰ τὰ μέρη τοῦ Λεβάντε θέλει μείνει εἰς τὴν διάκρισιν, ἀφοῦ ἔλθῃ εἰς τὸν λιμένα μας. Ἐνα καράβι ἀφοῦ κάμῃ 20 τάλληρα μερίδιον, ὁ καπετάνιος ὑπόσχεται νὰ εὐγάζῃ τὰ διάφορα σωστά, εἰ δὲ καὶ εἶναι παρακάτω ἀπὸ τὰ 20 θέλει μείνει εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ πάλιν, ἀφοῦ ἔλθῃ εἰς τὸν λιμένα μας, νὰ παραστέκωνται εἰς τὴν Καρχελλαρίαν μας οἱ λογαριασμοὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς πωλήσεως, καὶ τότε ἡ Καρχελαρία θέλει διορίσει ἐκεῖνο ὅπου πρέπει νὰ γίνη.

Γ. Κάθε Καπετάνιος ἔχει χρέος, ἂν πιάσῃ ταξειδίων ἀπὸ τὸν Πονέντε διὰ τὰ μέρη τοῦ Λεβάντε, ἢ καὶ δι' ἄλλο μέρος, νὰ βάλῃ τὰ διάφορα τῆς σερμαγιᾶς εἰς τὸ ταξειδίων κεφάλαια, διὰ νὰ πέρνουν καὶ αὐτὰ τὴν ἀναλογία τοῦ κάμπιου μαρίτιμου, καὶ ἔτι χρεωστεῖ ὁ Καπιτάνιος νὰ βαστᾷ τὰ 5 % καὶ ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ναύτας ὅπου ἔχει μέσα εἰς τὸ καράβι τοῦ μετὰ τὴν πάγα, νὰ τὰ διδῇ καὶ αὐτὰ μετὰ τὸν καλὸν τοῦ ἀρίβου εἰς τῆς Καρχελαρίας τὴν κᾶσσαν.

Δ. Ἐπειδὴ τὸν περασμένον χρόνον ἠκολούθησαν πολλοὶ ἀταξίαι εἰς τὴν σερμαγια, πρᾶγμα ἀσυνήθειστον εἰς αὐτὰς τὰς ἡμέρας μας, εἰς τὸ ἐξῆς μετὰ κἀνένα τρόπον δὲν ὑποφέρομεν, οὔτε στέργομεν νὰ πάσχῃ ἡ σερμαγια καμμίαν ζημίαν, ἀλλὰ ὅταν, ὁ Θεὸς φυλάξῃ, ἓνα παρόμοιον ἤθελε τύχει ὁ τε Καπιτάνιος μετὰ τοὺς συντρόφους καὶ οἱ Παρτζινέβελλοι πρέπει νὰ χρεωστοῦν ν' ἀναπληρώνουν ὅλην τὴν ζημίαν αὐτὴν καὶ ὅχι ἄλλῶς.

Ε. Ἐνα καράβι ἐχάθη, Κύριος φυλάξῃ, καὶ ἡ σερμαγια ἐγλύτωσε νὰ εἶναι τότε διὰ τοὺς καμπιαδόρους, χωρὶς νὰ λάβουν οἱ Παρτζινέβελλοι τοῦ καραβίου ὀβολὸν διὰ ἀβάρια· παρομοίως ἀκούεται καὶ εἰς τὴν σερμαγια ὅπου ταν πατίρη καὶ τὸ καράβι γλυτώσῃ, νὰ μὴν ἔχουν νὰ κάμουν οἱ καμπιαδόροι ἀπὸ τὸ καράβι νὰ ζητοῦν ἀβάρια.

ΣΤ. Ὁ Καπετάνιος εὐθὺς ὅπου ἤθελε εὐγῇ ἀπὸ τὸ Πόρτον, ἢ πρώτη φροντίς τοῦ πρέπει νὰ εἶναι νὰ φανερώσῃ εἰς τοὺς συντρόφους τοῦ μετὰ ὅλην τὴν καθαρότητα τὴν σερμαγια τοῦ ὅλην ὅπου ἔχει καὶ ἔπειτα εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὴν πώλησιν νὰ κρατῇ καθαρὸν λογαριασμόν, διὰ νὰ μὴ παραπονῶνται ἔπειτα οἱ σύντροφοι εἰς τὸ ν' ἀποκρίνωνται τὴν ζημίαν ὅταν τύχῃ καὶ νὰ φεύγουν ν' ἀφήνουν τὸ καράβι, διατὶ εἰς τέτοιον τρόπον ὁ Καπετάνιος θέλει ἔχει τὴν δύναμιν καὶ ἐξουσίαν νὰ ἀνατρέχῃ εἰς κάθε κριτήριον νὰ τοὺς παιδεύῃ, ἢ διὰ τὴν ζημίαν ἢ διότι δὲν ἐφύλαξαν τὴν ὑπόσχεσίν τοὺς, ὡς σύντροφοι, ἐπάνω εἰς τὴν πραγματείαν νὰ φέρουν τὸ καράβι ἐκεῖ, ὅθεν ἐκίνησαν. Τὸ καράβι ὅπου ἤθελε πιάσει τὴν σερμαγια ἢ ἤθελε κερδίσει ὀλίγον τι ἢ καὶ πιάσει μόνον τὰ

διάφορα εἰς αὐτὰ τὰ περιστατικά, ὁ Καπετάνιος καὶ οἱ σύντροφοι θέλει ἔχουν χρέος ἄφευκτον, ἐρχόμενοι ἐδῶ σὺν Θεῷ νὰ παρασταίνωνται εἰς τὴν Καγγελαρίαν δείχνοντες τοὺς λογαριασμοὺς των καθαρούς καὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς πωλήσεως, καὶ τότε ἡ Καγγελαρία θέλει διορίσει τοὺς πλέον τιμημένους οἰκοκυραίους καὶ πλειοτέρους καπεταναίους καὶ παρτζινεβέλλους νὰ ἰδοῦν καὶ νὰ διακρίνουν καὶ ν' ἀποφασίσουν ἐκεῖνο ὅπου πρέπει νὰ γίνη.

1814, Ἰουνίου α' Σπέτσαις.

(Τ.Σ.) Οἱ Γέροντες καὶ Προεστοὶ τῆς Νήσου»¹.

Στοιχεῖον ὅμως βασικὸν διὰ τὴν ἀνάδειξιν τῶν Σπετσῶν ἦτο ἡ ὑπαρξὺς ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν κατοίκων καὶ ἡ συνοχὴ των ἑναντι τοῦ ἄλλοεθνοῦς κατακτητοῦ, ἡ εὐθύνη ἑναντι τῆς Κοινότητος καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς μεγαλυτέρους καὶ ἀξιωτέρους. Εἰς τὰς Σπέτσας δὲ οἱ δημογέροντες ἦσαν οἱ μόνοι οὔτινες προσέφερον τὰς ὑπηρεσίας των ἀμισθί².

Ἡ ἰσχὺς τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐθίμων ἔχουσα ὡς βάσιν τὴν ἱεράν μας παράδοσιν ἐνίσχυσε τὴν ἠθικὴν τῆς Κοινότητος, ἥτις στηριζομένη εἰς γεννήτορας καὶ τέκνα ἐσφυρηλάτησε γενναίας ψυχάς.

Λέγεται ὅτι ἐγκρίτου ὁ υἱὸς ἐπιστρέψας ἀπὸ τὸν ἐν Εὐρώπῃ πλοῦν κατεκράτησε μέρος τοῦ λογαριασμοῦ τῆς ἐμπιστευθείσης ὑπὸ τοῦ πατρὸς του χρηματικῆς διαχειρίσεως. Ἐφ' ᾧ καὶ προσκληθεὶς ἐνώπιον τοῦ συλλόγου τῶν προκρίτων ἠπειλήθη ὅτι ἐὰν δὲν ἐπιστρέψῃ τὰ κατακρατηθέντα νὰ σταλῇ σιδηροδέσμιος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, προσέτι δὲ νὰ ἀποδείξῃ τὸν πρὸς τὸν πατέρα του σεβασμὸν γονυπετῶν καὶ ζητῶν συγγνώμην ἀσπαζόμενος τὴν δεξιάν του, ἅτινα καὶ ἔπραξε συγχωρηθέντος οὕτω τοῦ παραπτώματός του³.

Μὲ τοιαύτην ὀργανωμένην Κοινότητα αἱ Σπέτσαι διεκρίθησαν καὶ ἐπιθυμοῦσαι νὰ συναγωνισθῶσιν τὴν προπορευομένην αὐτῶν γειτονικὴν Ὑδραν, ἔτι ἐγίνοντο καλύτεραι καὶ δραστηριότεραι.

Ἡ τιμιότης ἐπίσης τῶν Σπετσιωτῶν εἰς τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς ἦτο ὀνομαστή. Διὰ λόγου ἔκλεινον τὰς διαφοροὺς συμφωνίας. Τὰ χρεωστικὰ ὁμόλογα ἦσαν ἄγνωστα εἰς τοὺς Σπετσιώτας, πολλὰ ὁμόλογα μὴ κατεστραφέντα, διότι οὐδέποτε ἐζητήθησαν παρὰ τῶν ἐξοφλησάντων τὰ χρέη των, διεσώθησαν.

1. Α. Ὁρλάνδον: Τόμ. Α', σελ. 30-32.

2. Α. Ὁρλάνδον: σελ. 25.

3. Α. Ἀνάργυρον: σελ. 81

Ἦρκει ὁ λόγος, σπανίως δὲ ἐχρησιμοποιοῦντο κατάστιχα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ δανειζομένου καὶ τοῦ χορηγηθέντος ποσοῦ¹. Ἀλλωστε ἡ ζήτησις τῶν χρεωστικῶν ὁμολόγων ὑπὸ τοῦ δανεισθέντος ἐθεωρεῖτο προσβολὴ διὰ τὸν πισωτήν του, διότι ἦτο ἔνδειξις κακῆς πίστεως². Μὲ τοιαύτης ἀξίας κατοίκους ἡ Νῆσος προώδευεν καὶ ἐπλαθε τὴν συνεκτικὴν ἠθικὴν κοινότητά της. Διότι εἰς Σπέτσας ἡ ἀρετὴ ὑπερίσχυε τῆς φιλοχρηματίας³. Μὲ τὴν νοστορπιὰν αὐτὴν καὶ τὸ ἐμπόριον εὐοδοῦτο ἔνεκα τῆς τιμιότητος τῶν ἐμπορευομένων, ἀλλὰ καὶ ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ ἀγάπη ἐστόλιζον τὰς καρδίας των.

Οὕτω ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ διεξήγαγον τὰ εἰρηνικὰ των ἔργα καὶ ἦσαν ἐπίσης ἔτοιμοι ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος.

Οἱ Σπετσιῶται ἥρωες οὐδέποτε ἔλαβον ὑπ' ὄψιν των τοὺς ἰσχυροὺς προμαχῶνας καὶ τὰ ἀπόρρητα φρούρια, ἀλλὰ στηριζόμενοι εἰς τὰς ἠθικάς των δυνάμεις, τὴν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν των καὶ τὰ ἀνθεκτικὰ καὶ ταχύπλοα πλοῖα των ἐμάχοντο γενναίως παντοῦ ὅπου εὕρισκον τὸν ἐχθρόν.

Καὶ ὅταν ὁ ἐχθρὸς ἐγένετο ἀπειλητικὸς κατέφευγον εἰς τὰ παραπλήσια μέρη διὰ νὰ ἀφήσουν τὰς οἰκογενεῖας των καὶ αὐτοὶ νὰ συνεχίσουν τὸν ἄνισον καὶ ἀπελπι ἀγῶνα. Καὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ ὅποιοι πρῶτοι ἐχαίρετῃσαν διὰ κανονιοβολισμῶν τὴν ἐξέγερσιν τοῦ Ἑθνους ἔξωθεν τῆς Μονεμβασίας⁴. Αἱ Σπέτσαι δὲ ὑψωσαν σημαίαν ἐπαναστάσεως συμβολίζουσιν τὸ μῖσος κατὰ τοῦ τυράννου καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν⁵.

Οἱ Σπετσιῶται, ἐστολισμένοι μὲ ἀρετὰς καὶ εὐγένειαν, ἔτι καὶ εἰς τὸν ἀντίπαλον ὁ ὁποῖος τόσα δεινὰ τοὺς ἐπεσώρευσεν ἐφέροντο μὲ ἀνωτερότητα. Δι' ὃ καὶ ὅταν τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου ἠλώθη οὗτοι μετέφερον τοὺς πολιορκου-

1. 2. Α. Ὁ ρ λ ά ν δ ο ν : Τόμ. Α', σελ. 38.

3. Ἐν παράδειγμα ἡ περίπτωσις τοῦ πλοιάρχου Γκίκα Τσουπά, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς καταλήψεως τῆς Ἰσπανίας ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος (1808) συνήντησε ἀκάτια λιμοκτονούντων Ἰσπανῶν, οἵτινες προσῆλθον πρὸς ἀγοράν σίτου. Ἡ τιμὴ ὀριζομένη ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς ναύτας ἦτο ὑπερψωμένη, τὸ πλήρωμα δὲ ἐζήτησε ἔναντι τῆς ἀνάγκης τῶν Ἰσπανῶν νὰ ὑψώσῃ ἔτι περισσότερον τὰς τιμὰς, ὅποτε ὁ ἐνάρετος πλοίαρχος τοὺς συνέφερε εἰς τὴν τάξιν τῆς ἀρετῆς ὑψώσας τοὺς ὀφθαλμοὺς του εἰς τὸν οὐρανὸν λέγων : «Διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ ἀδελφοί» (Ἀ ν ά ρ γ υ ρ ο ν : σελ. 129).

4. Π. Κ. Ἡ νῆσος τῶν Πετσῶν, Σπέτσαι, 1850 σελ. 8. Τὴν δὲ 6ην Αὐγούστου 1821 ὁ Νικόλαος Ράπτης μὲ τὸ βρίκιον Περικλῆς ἰδιοκτησίας Χ. Ἀνάργυρου, τὸ καλούμενον «ῥαῖον πλοῖον» εἰσῆλθεν εἰς Σπέτσας σῦρον ὀπισθὲν του αἰχμάλωτα ἔν βρίκιον καὶ μίαν χορβέταν τῶν Ὁθωμανῶν (Π. Κ. αὐτόθι).

5. Ἡ σημαία αὕτη ἦτο κυανόχρους μὲ γῦρον ἐρυθρὸν καὶ ἡμισέληνον εἰς τὸ μέσον ἄνωθεν δὲ αὐτῆς ἔχουσα σταυρόν. Δεξιόθεν τοῦ σταυροῦ ἦτο λόγχη καὶ ἀριστερόθεν ἀγκυρα περισφιγγομένη ὑπὸ ὕφους μὲ τὰς λέξεις «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος» (Γ. Α. Φ ω τ ό π ο υ - λ ο ν : σελ. 33).

μένους τούρκους, σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας. Ἦτο δὲ τοιαύτη ἡ ἐντύπωσις τὴν ὁποίαν προξένησεν εἰς τὸν ἐχθρόν, ὥστε ὅταν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα ἐπεσκέπτοντο τὰ παράλια τῆς Ἐφέσου δι' ἐμπορίαν, παντοιοτρόπως οἱ ἐπιζήσαντες ὀθωμανοὶ ἐπεδίωκον νὰ ἐκδηλώνουν τὴν εὐγνωμοσύνην των¹.

Δι' ὅλας αὐτὰς τὰς ὑπηρεσίας των οἱ γενναῖοι καὶ σώφρονες αὐτοὶ ἄνδρες ὑπὸ ἀνιδιοτελείας κινούμενοι καὶ μὲ μόνον κίνητρον τὴν ἀπειλευθέρωσιν τῆς φιλότατης πατρίδος, ἐμόχθουν καὶ ἀφοσιώνοντο ἐν τῷ Ἀγῶνι, θυσιάζοντες τὴν περιουσίαν των καὶ τὴν ζωὴν των καταστάντες τελικῶς πάμπτωχοι, ἀλλὰ πλουσίαν καὶ καθαρὰν ἔγοντες συνείδησιν καὶ μὲ ὑπερηφάνειαν ὑψηλὴν ὅτι ἐπέτελεσαν τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκον. Εἰς πλεῖστα ὅσα ἔγγραφα εὐρίσκομεν μαρτυρίας τῆς συμβολῆς τῶν ἡρώων αὐτῶν εἰς ἃ ἀναγράφεται ἡ εὐγνωμοσύνη τῆς πατρίδος δι' ὅσα δι' αὐτὴν ἐπραξάν².

1. Π.Κ. : Ἡ νῆσος τῶν Σπετσῶν, σελ. 4-5.

2. Ἰδοὺ πῶς ἔγραφον εἰς τοὺς Σπετσιώτας πατριῶται ὡς ὁ Κατακουζηνὸς καὶ ὁ Ὑψηλάντης.

«Φιλογενέστατοι Πρόκριτοι καὶ Ἐφοροὶ τῆς Ν. Σπετζῶν. Μετὰ τοὺς ἀδελφικοὺς μου ἀσπασμοὺς σπεύδω νὰ σᾶς φανερώσω τὴν χαρποῖαν ἀγγελίαν, ὅτι σήμερον γινόμεθα κύριοι τοῦ Κάστρου τῆς Μονεμβασίας μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ τιμίου σταυροῦ αἱ συνθῆκαι ἔγιναν πρὸς ὄφελός μας· διότι οἱ ἀγάδες ἠναγκάσθησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους τῆς δευτέρας τάξεως νὰ τὰς ὑπογράψουν· εἶθε ἡ βοήθεια τοῦ ἐσταυρωμένου νὰ στήσῃ ὀληγήωρα, καθὼς ἐλπίζομεν τὰς ἐθνικὰς μας σημαίας ἐπάνω καὶ τῶν λοιπῶν Κάστρων τῆς Πελοποννήσου, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν εὐκολώτερον νὰ κατατροπώσωμεν ἐξ ὀλοκλήρου τὸν τύραννον. Ὑγιαίνετε γενναῖοι Σπετζιώται καὶ θριαμβεύετε ναυμαχοῦντες κατὰ τῶν τυράννων. Ἐκ τοῦ Κάστρου τῆς Μονεμβασίας τῇ 23 Ἰουλίου 1821. Ὁ Π. Α. Κατακουζηνός».

«Φιλογενέστατοι Πρόκριτοι καὶ Ἐφοροὶ τῆς Ν. Σπετζῶν. Καὶ ὡς φρόνιμοι, γνωρίζοντες τὴν συνδρομὴν πολλῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν δυνάμεων εἰς τὸν παρόντα κίνδυνον σπεύδετε τὴν κοινὴν συνέλευσιν, καὶ ὡς φιλογενέστατοι αὐτόκλητοι μετέχετε ταύτης, πέμψαντες ἐκ τῶν ἐγκρίτων πολιτῶν σας ἄνδρας συνετοὺς καὶ ἐχέφρονας. Ἄνδρες Σπετζιώται, σεῖς φιλοτιμεῖσθε νὰ εὐεργετῇτε καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ὀρθῶς περὶ πατρίδος φρονούντες καὶ ἰδίαν εὐτυχίαν τὴν κοινὴν ὠφέλειαν τῆς Ἑλλάδος νομίζοντες, διὰ τοῦτο καὶ ἡ πατρίς σᾶς ψηφίζει ἀπὸ τώρα μετὰ τὸν τίτλον τῆς ἀνδρείας καὶ φρονήσεως τῶν ὁποίων καθ' ἐκάστην δίδεται λαμπρὰς ἀποδείξεις. Ἡ παρουσία τῶν κοινῶν ἀπεσταλμένων σας ἐπιταχύνει μᾶλλον τὴν γενικὴν συνέλευσιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐλπίζεται πᾶσα καλὴ σύστασις, καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἀγαθὴ τὴν πραγμάτων ἔκβασις τὴν ὁποίαν συνευχόμενος ὑμῖν μένων, μετὰ πάσης τῆς εὐνοίας. Τρίκορφα τῇ 7 Αὐγούστου 1821. Ὁ πατριώτης, Δ. Ὑψηλάντης πληρεξούσιος» (Ὁ - μ η ρ ί δ η ν : ΔΔΔΠΠΠ, ΔΔΔΠΠΠ).

Ἐπίσης οἱ Πληρεξούσιοι τῆς Ρούμελης Ταλαντίου Νεόφυτος, Γρηγόριος Κωσταντιᾶς Δημητριάδης, Δρόσος Μανσόλας Θετταλός, Κωνσταντῖνος Σακελίου Κοσιότης, Ἰωάννης Σκανδαλίδης Μακεδών, Κωνσταντῖνος Γουβέλης ἐκ Καρπενησίου, Παππᾶς Ἀθανάσιος Εὐριπαιός, Εὐστάθιος Δημητρίου Ξεροχωρίτης εἰς ἐπιστολὴν των ἀπευθυνθεῖσα τὴν 8ην Αὐγούστου 1821 ἐκ Καλαβρύτων μεταξύ ἄλλων γράφουν:

Καὶ τὰ κατορθώματά των ἦσαν λαμπρά καὶ ἡ ἀμοιβή των μεγάλη, διότι δὲν ἀπέβλεψαν εἰς ὕλικούς σκοπούς, ἀλλὰ τὸ ἔθνος ἐξυπηρέτησαν καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦτου ἦτο δι' αὐτούς ἡ μεγαλυτέρα τῶν ἀμοιβῶν. Πάντοτε δὲ ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος πρωτοστατοῦντες οὐδέποτε ἠθέλησαν νὰ θέσουν ἑαυτοὺς ὑπεράνω τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων¹. Ἡ φιλαρχία ἦτο ἄγνωστος εἰς τὰς φλεγόμενας ἐξ ἀγνοῦ πατριωτισμοῦ καρδίας των. Ἴδου διὰ ποῖον λόγον ἐθεώρουν τὰ ἔγγραφα αὐτά, τὰ τεκμήρια τῆς πρὸς τὴν πατρίδα θυσίας των, οἱ ἀγνοῖ αὐτοὶ βλαστοὶ τῆς Ἑλλάδος, ὅτι εἶχον μεγαλυτέραν σημασίαν ἀπὸ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ζώην. Διότι ἐγνώριζον ἐκ τῆς ἀρχαίας αὐτῶν κληρονομίας ὅτι «τιμιώτερον ἐστὶν ἡ πατρὶς καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον».

Εἰς τοὺς Σπετσιώτας ἐπίσης ἀνήκει ἡ τιμὴ ὅτι παρέσυρον τοὺς συνεχῶς ἐλοχεύοντας δι' ἀπελευθέρωσιν, ἀλλὰ διστάζοντας δι' ἐπαναστατικὴν ἐκδήλωσιν Ὑδραίους. Εἰς αὐτοὺς δὲ ἀνήκει ἡ τιμὴ ὅτι ἐφιλοξένησαν εἰς τὰς οἰκίας των τοὺς καταστραφέντας Ψαριανούς μετ' ἀπαράμιλλον ἀλληλεγγύην. Ἡ αὐταπάρνησις αὐτῇ τῶν γενναίων Σπετσιωτῶν, ἥτις τοὺς διέκρινε ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς, ὅτε μετ' ἀνυπολογίστου ὀρμῆς ἐρρίφθησαν εἰς τὸν Ἀγῶνα ἀπεδείχθη ὅταν καταστραφείσης τῆς γεωργίας των, τοῦ ἐμπορίου των καὶ καταστάσης τῆς βιοτεχνίας των ἀνυπάρκτου οὐδέποτε ἐγόγγυσαν διὰ τὰ διαδραματισθέντα, μόνον πικρίαν ἐξεδήλωσαν πολλὰ ἔτη βραδύτερον, ὅτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου οἱ Βαυαροὶ ἐπικαθήσαντες ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ ἡρωικοῦ Ἑθνους ὡς κυβερνῆται οὐδεμίαν ἔδωσαν σημασίαν διὰ τὴν ἐπούλωσιν τῶν ἐπη-

«Κοινὸς τῳόντι ὁ ἀγών, καὶ κοινὴ ἐλπίζομένη ἡ ἀπόλαυσις καὶ τιμὴ, ἀλλ' ὅμως φιλαλήθως φρονοῦντες καὶ εὐλικρινῶς ὁμολογοῦντες κηρύττομεν ὅτι βραχίων δυνατώτερος τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Γένους ἐχρημάτισαν οἱ γενναῖοι ὑμεῖς Σπετζιώται μετὰ τῶν Ὑδραίων καὶ Ψαριανῶν, χωρὶς τὴν συνδρομὴν τῶν ὁποίων οὐδὲν ἐκτελεῖτο» (Ὁμηρίδην: ΔΔΔΔ).

1. Εἰς ἐπιστολὴν των πρὸς τοὺς Ὑδραίους βλέπομεν τὴν ἐκχυλίζουσαν αὐτὴν ἀγνότητά κατὰ τὸν ἱερὸν Ἀγῶνα.

«Φιλογενέστατοι πρόκριτοι καὶ ἡμέτεροι Ἀδελφοί. Ἐπειδὴ καὶ διὰ τὸν Ἱερὸν τοῦτον ἀγῶνα, ὁποῦ διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς κοινῆς μας πατρίδος ἐπεχερίσθημεν, ἀπαιτεῖται μετὰ τῆς ἀνδρείας καὶ μεγίστης φρονήσεως πρὸς ἐκπεραίωσιν τοῦ μεγάλου σκοποῦ μας κεντρικὴ Διοίκησις περικλείομεν ἀντίγραφον, τῆς ὁποίας παρὰ τοῦ ἡμετέρου Κ. Γκίκα Μπόταση ἐλάβομεν ἐπιστολῆς (α) ἀφ' ἧς πληροφορηθέντες τὴν λυπηρὰν ἀτάξιαν καὶ ἀσυμφωνίαν τῶν ἐθνικῶν μας εἰς Πελοπόννησον στρατευμάτων, ἐκρίναμεν εὐλογον κοινῇ ψήφῳ νὰ σᾶς προτείνωμεν τοῦ νὰ πέμψετε ἄνευ ἀναβολῆς ἐνταῦθα τέσσαρας ἐκ τῶν προκρίτων σας, ἃ ἂν ἀγαπᾶτε νὰ ἔλθωμεν ἡμεῖς αὐτοὶ διὰ νὰ συσκεφθῶμεν τὰ χρειώδη περὶ τινος κεντρικῆς τῆς Πελοποννήσου Διοικήσεως, καὶ ἐὰν συμφέρον, νὰ ἐπεράσωμεν εἰς τὸ πλησιέστερον μέρος τοῦ μεγάλου στρατοπέδου διὰ νὰ διοργανώσωμεν πᾶν ὅ,τι ἔνεκα τούτου εἶναι ἀναγκαῖον καὶ συντελεστικόν. Ἐν τοσοῦτῳ εἴητε ὑγιαίνοντες. Ἐκ Σπετζῶν τῇ 22 Ἀπριλίου 1821

Οἱ πρόκριτοι τῆς Νήσου Σπετζῶν.

(α) Δὲν εὐρέθη τὸ πρωτότυπον τῆς ἐπιστολῆς Γκίκα Μπόταση (βλ. εἰς Ὁμηρίδην: ΔΔ).

νεχθειςῶν πληγῶν των¹. Καὶ ὅμως κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ πάντων ἡ σημασία τῆς συμβολῆς τῶν Σπετσῶν εἰς τὸν Ἀγῶνα.

Παρὰ ταῦτα οἱ Σπετσειῶται ἐπεδόθησαν καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐμπορίαν, τὴν γεωργίαν καὶ τὰ βιοτεχνικά των ἔργα διὰ νὰ συνέλθουν καὶ νὰ διαδραματίσουν τὸν ρόλον των κατὰ τὰ πρῶτα βήματα τῆς ἐξελιζέως τῆς οἰκονομίας τοῦ ἀπελευθερωθέντος Ἔθνους.

Ἡ νῆσος τῶν Ψαρῶν κλείει τὴν τριάδα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τῆς ναυτιλίας μας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας, οὐχ ἦττον συντελέσασα τῶν λοιπῶν νήσων διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἔθνους. Ἐκ τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων, αἵτινες πρωτοστάτησαν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἔθνους τὰ Ψαρὰ κατεστράφησαν ὁλοσχερῶς.

Τὰ Ψαρὰ ἀπὸ τῆς καταστροφῆς των δὲν ἀνένηψαν πλέον, προσέφερον ὅμως εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀναβίωσιν τὴν συμβολὴν ἐκείνην ἣτις ἐπηρεάζει τὴν ζωὴν ἐνὸς λαοῦ καὶ φυσικὰ καὶ τὴν οἰκονομικὴν του ζωὴν, τὸν θρύλον εἰς τὴν ἱστορικὴν παρακαταθήκην. Μὲ τὴν θυσίαν τῶν ἡρωϊκῶν Ψαρῶν δὲν ἐτονώθη πλήν τοῦ πατριωτισμοῦ, καὶ ἡ ἐκτίμησις πρὸς τὸ ναυτικὸν στοιχεῖον; Ποῖος δύναται νὰ ἀρνηθῇ τὴν δύναμιν αὐτὴν ἣτις αἴλος εἰσδύει εἰς τὰς ψυχὰς καὶ προσανατολίζει τὴν ζωὴν; Ἐκ τῶν ἐφοπλιστῶν μας οἱ τὸ πλεῖστον ἀναδειχθέντες τὸ πρῶτον ὡς πλοίαρχοι δὲν ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς τῆς μεγαλειώδους παραδόσεως; Καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ναυτικοὶ δὲν ἀντικρύζουν τὴν θάλασσαν μὲ τὴν ἰσχὺν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν τῶν ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων τῆς ἑλληνικῆς ναυτοσύνης;

Τὰ Ψαρὰ εἶναι ἓνας θρύλος καὶ θὰ παραμείνουν ὡς τοιοῦτος εἰς τὴν ἱστορίαν, τὸ ὁλοκαύτωμά των θέτει τὴν σφραγίδα τῆς λαίλαπος ἐκείνης ἣτις ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας διωγκουμένη εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ὑποδούλων ἑλλήνων ἐξέσπασεν ἐπὶ τοῦ τυράννου.

Τὰ Ψαρὰ ἢ Ipsara ἢ ἀρχαία Ψύρα ἢ Ψιρὺ² κεῖται δύο λεύγας βορειοδυτικῶς τοῦ Ἀκρωτηρίου Ἀγίου Νικολάου. Ὅπως καὶ σήμερον οὕτω καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς ὁποίους ἐξιστοροῦμεν ἦτο μία ἀνδρὸς νῆσος, πτωχοτάτη εἰς γεωργίαν μὲ τινα καρποφόρα δένδρα καὶ ὀλίγας ἀμπέλους. Σὺν

1. Περὶ τούτων καὶ εἰς Π.Κ.: Ἡ νῆσος τῶν Σπετσῶν σελ. 12 κ. ἐπ. ἐνθα ὁ συγγραφεὺς ἐπιτίθεται κατὰ τῆς Ἀντιβυσιλείας ἣτις ξενικὴ καὶ μὴ ἔχουσα ἀντιληφθῇ τὴν πραγματικότητα ἐκ τῶν 28 ἑκατομμυρίων δραχμῶν ἀπεφάσισε τὴν χορήγησιν μόνον 15 χιλ. δρχ. τὰς ὁποίας καὶ δὲν ἐπλήρωσε.

2. Le Bon Th. Renouard: Lettres sur l' Orient. Paris 1829, Τόμ. Α', σελ. 222. Ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων φαίνεται ὅτι ἡ νῆσος αὕτη ἦτο κατωκημένη ὁ δὲ Στράβων τὴν ἀναφέρει ὡς Ψύρα, τὸ ἴδιον καὶ ὁ Βυζαντινὸς συγγραφεὺς Στέφανος Βυζάντιος ζήσας κατὰ τὸν βον αἰῶνα ὡς ἐπίσης καὶ ὁ Σουΐδας ἢ Σούδας (δεύτερον ἕμισυ 1ου μ.Χ. αἰῶνος) καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλίας Εὐστάθιος ζήσας κατὰ τὸ Β' ἕμισυ τοῦ 12 αἰῶνος. Ὁ Ὁμηρος (Ὁδύσεια: Γ' 170-171) κλεῖ τὴν νῆσον Ψυρίην (Περὶ τούτων βλ. εἰς Δ. Σπανόν: Ἡ συμβολὴ τῶν Ψαρῶν, σελ. 11).

τῷ χρόνῳ ὅμως οἱ ἄλλιεῖς κάτοικοι ἀπέκτησαν πλοῖα διὰ τῶν ὁποίων ἤρχισαν νὰ ταξιδεύουν ἀνά τὰς θαλάσσας μεταφέροντες διάφορα ἐμπορεύματα εἰς Χίον, Μυτιλήνην, παράλια Εὐβοίας, Θετταλομαγνησίας καὶ Μ. Ἀσίας. Τὰ Ψαριανὰ πλοῖα συντόμως κατέστησαν γνωστὰ οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς ἐλληνικοὺς καὶ γειτονικοὺς λιμένας ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς λιμένας τῆς Μεσογείου.

Ἐὰν δὲ ὁ Ὑδραῖος Μιαούλης ἐπέτυχε τὸ 1795 νὰ διαλαθῇ τῆς προσοχῆς τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου καὶ νὰ μεταφέρει σιτοφορτίον εἰς τὴν Μασσαλίαν, ὅπου μάλιστα ἔτυχε μεγάλων τιμῶν ἀπὸ μέρους τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου τῆς πόλεως καὶ ὁ Ψαριανὸς πλοίαρχος Δημητρίου τὸ 1806 μετέφερε σίτον εἰς Μασσαλίαν, μάλιστα δὲ ἔχων ὑπὸ κάθαρσιν τὸ πλοῖον του αὐτόθι ἐξεδίωξε τοὺς ἀποβιβασθέντας ἄγγλους ἐκ τῆς νήσου Πομέγκ, μόλις δύο μίλια ἀπεχούσης ἐκ Μασσαλίας τὴν ὁποίαν νύκτωρ ἠθέλησεν νὰ καταλάβουν ¹.

Ἡ νῆσος τῶν Ψαρῶν ἦτο ἀλλίμενος, ἀνέλκυον δὲ οἱ Ψαριανοὶ τὰ πλοιαριά των κατὰ τὰς δύο ἐποχὰς τοῦ ἔτους διὰ νὰ θερίσουν ². Πλὴν τῆς πόλεως ἡ νῆσος ἦτο κατοικημένη ὡς φαίνεται καὶ εἰς Ἀρχοντίκι, Φτελιό, Χαλάσματα κ.ἄ. ³ Ἡ νῆσος ἐπίσης ἦτο βραχῶδης ὑπερεῖχεν δὲ αὐτῆς ὅρος βραχῶδες καλούμενον Παλαιόκαστρον ὅπου ὑπῆρχον δύο ναοὶ καὶ εἰς τὴν σημερινὴν Μαύρην Ράχην, τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου καὶ τῆς Ἀγίας Ἀννης με δεξαμενὴν καὶ κατάψυχρον ὕδωρ, με περίβολον ἵνα μὴ πλησιάζουσι τὰ ζῶα. Ὅτε τὸ 1821 οἱ Ψαριανοὶ ἐπῆγαν εἰς τὸν Μελανικὸν Κόλπον καὶ ἐκυρίευσαν τὸ φρούριον Ἰμβριζε μετέφερον εἰς Ψαρὰ ἐξ αὐτοῦ 24 κανόνια ἐξ ὀρειχάλκου ἐξ ὧν 12 ἀνέβασαν ἐπὶ τοῦ ὅρους Παλαιόκαστρον καὶ οὕτω ὀχύρωσαν τὴν νῆσόν των, τοποθετήσαντες τὰ ὑπόλοιπα κανόνια εἰς διαφόρους ἐπικαίρους θέσεις. Ἐπίσης ὕψωσαν παλαιὸν τεῖχος εἰς ὕψος 5 ὀργυιῶν καὶ κατεσκεύασαν εὐρύχωρον ὑπόγειον εἰς ὃ ἐφύλαττον πυρίτιδα καὶ πολεμοφόδια εἰς τὸ ὑπόγειον δὲ τοῦτο κατέφυγον τὰ γυναικοπαιδα πρὸς διάσωσίν των ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς ἐπιδρομεῖς ⁴. Εἰς τὴν τοποθεσίαν αὐτὴν διεδραματίσθη ἐν τῶν ἡρωϊκωτέρων ἐπεισοδίων τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ὠλοκληρώθη ἡ εἰκὼν τοῦ ὀλοκαυτώματος τῶν Ψαρῶν ὅταν ἀνετινάχθη ὁ χώρος οὗτος μετὰ τῶν γενναίων ὑπερασπιστῶν του εἰς τὸν ἀέρα, προτιμησάντων τῶν ὑπερασπιστῶν του νὰ ἀποθάνωσι παρὰ νὰ παραδοῦσιν εἰς τὸν Τοῦρκον ⁵.

1. Γ. Φιλάρετον: σελ. 36.

2. Δ. Σπανοῦ: Ἡ συμβολὴ τῶν Ψαρῶν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, Ἀθῆναι 1958. σελ. 35.

3. Δ. Σπανόυ: σελ. 13.

4. Μ. Δούκα: Ἡμερήσια συμβάντα τῆς Ἀλώσεως τῶν Ψαρῶν, ἐν Ἐρμουπόλει 1884, σελ. 10.

5. Εἰς τὰ ἄλλα μέρη τῶν Ψαρῶν νεάνιδες ἐπιπτον εἰς τὴν θάλασσαν προτιμῶσαι νὰ εὗρουν τὸν θάνατον, ἐνῷ μητέρες μετὰ τῶν τέκνων των ἐκουσίως ἐπνίγοντο μετ' αὐτῶν. Θὰ μείνῃ δὲ ἱστορικὸν τὸ ξέσπασμα τῶν γενναίων μαχητῶν, οἵτινες κατέχοντες τὰς βορείους

Μὲ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν (21-22 Ἰουνίου 1824) οἱ ἐπιζήσαντες διεσπάρησαν, κυρίως δὲ εἰς Αἴγινα, Σύρον καὶ Μονεμβασίαν¹. Οἱ γενναῖοι ὁμῶς Ψαριανοὶ καπεταναῖοι καὶ πυρποληταὶ παρὰ τὴν καταστροφὴν τῆς νήσου συνέχισαν τὸν ἀγῶνα ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ν. Ἀποστόλη. Ποῖος θὰ λησμονήσῃ τὰ κατορθώματα τῶν πυρπολητῶν Πιπίνου, Τσαμαδοῦ, Παπανικολῆ, Κ. Νικοδήμου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Κανάρη ὁ ὁποῖος ἐγίνε πλοίαρχος, ὑποναύαρχος, γερουσιαστής, ὑπουργὸς καὶ πρωθυπουργός².

Ὅπως καὶ εἰς τὰς δύο ἄλλας νήσους οὕτω καὶ εἰς τὰ Ψαρά ἡ ναυτοσύνη ἦτο ὁ βασικὸς πλοῦτος. Καὶ αὐτὸς ὁ Ποσειδῶν ἐφοβεῖτο τὴν τόλμην τῶν Ψαριανῶν, ὅταν ἐπάλαιαν μὲ τὰ κύματα τὰ ὁποῖα ξεσῆκωνε ἡ τρίαινά του. Ἀπαράμιλλοι εἰς τὰ ναυτικὰ ἔργα, οἱ Ψαριανοί, ἀνέπτυξαν τὸ ναυτικὸν ἐμπόριον ἐπωφεληθέντες δὲ καὶ οὗτοι τῆς Συνθήκης τοῦ Κουτσούκ Καϊναρτζῆ καὶ τῶν Ναπολεοντείων πολέμων ἀπεκόμισαν μεγάλα κέρδη διὰ τὰ συσσωρευθῆ πλοῦτος ὁ ὁποῖος διετέθη κατόπιν διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου.

Ἐντιμοὶ εἰς τὴν διαχείρησιν τῶν κοινῶν, προσηλωμένοι εἰς τὴν θρησκείαν καὶ ἔχοντες βαθύτατον τὸ συναίσθημα τῆς φιλοπατρίας, ἐτύγχανον σεβασμοῦ παρὰ τοῖς πᾶσιν. Ἄνευ δὲ οὐδενὸς δισταγμοῦ ἀνemieύθησαν εἰς τὸν ἀπέλπιδα κατὰ τοῦ κατακτητοῦ Ἀγῶνα ἀναδειχθέντες μὲ τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματά των³.

Οἱ Ψαριανοὶ κατὰ τὴν περίοδον τῶν Ὀρλωφικῶν δὲν διέθετον εἰμὴ 26

θέσεις ἐλάλησαν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ προγόνου Λεωνίδα διὰ τοῦ στόματος τῶν ὀπλαρχηγῶν των Α. Σαρῆ, Α. Κατσουλιέρη καὶ Νικολάου καὶ Ἀνδρέα Μαυρογιάννη εἰπόντων τὰ ἐξῆς: «ὦ ἀδελφοί! Μὴ δειλιάσωμεν τὰ Τσαγκαλάνια, ἀλλ' ἄς ὀρμήσωμεν κατὰ τῶν ἀνάνδρων Ἀσιατικῶν Τούρκων! Σήμερον ἄς εἰπωμεν ὅτι ἐγεννήθημεν, πάντες ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἄς ἀποθάνωμεν καὶ ἡ δεξιὰ τοῦ Ὑψίστου θὰ μᾶς στεφανώσῃ!» Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιτεθέντες κατὰ τῶν πολεμίων ἐπολέμησαν μέχρις ὅτου ἐφονεύθησαν ὅλοι (Μ. Δοῦκα: σελ. 13). Ὡς ἀναγράφεται δὲ εἰς χωρικὸν τοῦ Μεσολογγίου (Τὰ ἔργα τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τὴν ἀπαρδειγμᾶτιστον καρτερὰν ψυχὴν τῶν Ψαριανῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν παρεμβάλλονται ὡς παιδαριώδη) (Ν. Σπηλιᾶδου: Ἱστορικά, Τόμ. Β', σελ. 462).

1. Ν. Σπηλιᾶδου: Ἀπομνημονεύματα Συνταχθέντα Τόμ. Β' Ἀθήνησιν 1852, σελ. 96.

2. Τὸ 1826 ἡ πατρὶς ἐτίμησε τὸν Κανάρην διορίσασα τοῦτον κυβερνήτην τοῦ ἡμιδικροῦ τοῦ «Ἑλλάς» καὶ τὸ 1827 ἐξελέγη ἀντιπρόσωπος τῶν Ψαριανῶν εἰς τὴν ἐν Τροιζήνι Ἑθνικὴν Συνέλευσιν διὰ τὰ γίνῃ κατόπιν φρουράρχος Μονεμβασίας (Δ. Σπανόν: Ψαριανοὶ ἀγωνισταὶ Ἀθῆναι 1958, σελ. 193). Ἐπὶ μεταπολιτεύσεως τὴν 5 Σεπτεμβρίου 1843 ἐγένετο ὑπουργὸς τῆς Κυβερνήσεως Ἀνδρέα Μεταξᾶ τούτου δὲ παραιτηθέντος προσωρινὸς πρόεδρος τῆς. Τὸν Αὐγούστου τοῦ 1844 ἀνέλαβε τὸ Ὑπουργεῖον Ναυτικῶν ἐπὶ Κυβερνήσεως Κωλέττη. Τὸ 1848 ἐγένετο πρωθυπουργός, οὐχ ἤττον συντελέσας διὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὁθωνοῦ ἐχρημάτισε δὲ καὶ Ὑπουργὸς Ναυτικῶν ἐπὶ Κυβερνήσεως Μυροκορδάτου.

3. Εἶναι γνωστὸν μεταξὺ τῶν ὅσων ἄλλων κατορθωμάτων καὶ ἡρωϊκῶν πράξεων καὶ τὸ ὑπὸ τῶν αἰχμαλωτισθέντων Ψαριανῶν, οἵτινες παρ' ὅλον ὅτι ἀλυσσόμενοι ὠδηγοῦντο

σακολέβας διὰ νὰ ὀπλίσουν ἐξ αὐτῶν 25 καταδρομικά, ἐνῶ τὰ ἐπὶ τούτῳ κατασκευασθέντα (γαλλιώται) εἶχον κώπας 16¹.

Τὸ μεγαλύτερον ὅμως τῶν καταδρομικῶν ὑπῆρξεν βρίκιον ἀγορασθὲν ὑπὸ τοῦ Βαρβάκη, ὅστις περὶ τὸ τέλος τοῦ πολέμου κατεσκεύασε τρικάρτον φέρον 26 πυροβόλα, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἐχρησιμοποιήθη ἐξ αἰτίας τῆς ἐν τῷ μεταξὺ παύσεως τοῦ πολέμου², ὁπότε καὶ τὰ Ψαρὰ ἔτυχον ἀμνηστίας κατόπιν τῆς μετριοπαθοῦς ἔναντι τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου στάσεως καὶ μεσολαβήσεως παρὰ

εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπέτυχον νὰ ἀιχμαλωτίσουν τὸ τουρκικὸν πλήρωμα, νὰ ἐνδυθῶσιν μὲ τὰς ἐνδυμασίας του καὶ νὰ διαλλάθουν τῆς προσοχῆς τῶν Τούρκων τοῦ Ἑλλησπόντου, τὸν ὁποῖον ἀφοῦ διήλθον συνηνώθησαν κατόπιν μὲ τὸν ἑλληνικὸν στόλον (Α. Ὁ ρ λ ἄ ν δ ο ν : Τόμ. Α', σελ. 106).

1. Ὁ Παπαρρηγόπουλος ἀναφέρειν τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς παρατηρεῖ ὅτι ἰδ ἀριθμὸς ὁ διδόμενος τῶν καταδρομικῶν ὡς πλέον τῶν 55 εἶναι λανθασμένος καὶ τοῦτο διότι τὸ πλήρωμα ἐκάστου πλοίου προσετέθη ὅτι ἦτο 80 ἕως 100 ἀνδρῶν, ἦτοι σύνολον πληρωμάτων διὰ τὰ πλοῖα 5000 ἄνδρες, συνολικῶς ὅμως λαμβανόμενοι οἱ κάτοικοι δὲν ὑπερέβαινον τότε τὰς 7000 ψυχάς. Συμπεραίνει λοιπὸν ὅτι ἢ τὰ πλοῖα ἦσαν ὀλιγώτερα ἢ τὰ πληρώματα, πιθανώτερον δὲ ἀμφοτέρω (Κ. Παπαρρηγόπουλος: Τόμ. 5ος, σελ. 626). Ἀντικρούων τὸν Παπαρρηγόπουλον ὁ Νικὸδῆμος ἀναβιβάζει τὰ πλοῖα τῶν Ψαρῶν εἰς 53 (Κ. Νικὸδῆμος: Ἀπάντησις εἰς τὰ περὶ τῶν Ψαριανῶν ἐσφαλμένως γραφέντα ἐν τῷ Ε' Τόμῳ τῆς Ἱστορίας τοῦ Κ. Παπαρρηγόπουλου, ἐν Ἀθῆναις 1875 σελ. 5).

2. Κ. Π α π α ρ ρ η γ ὀ π ο υ λ ο ν : Αὐτόθι. Ὁ Βαρβάκης παρέμεινεν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος ὀνομαστὸς διὰ τὸν πλοῦτον του καὶ τὴν φιλοπατρίαν του. Κατωτέρω παραθέτομεν ἐπιστολὴν ἀπευθυνθεῖσαν πρὸς τοὺς Σπετσιώτας ἵνα τοὺς εὐχαριστήσῃ διὰ τὴν προσγενομένην πρὸς τοὺς Ψαριανοὺς βοήθειαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς νήσου των, εἰς ἣν διακρίνομεν τὰ αἰσθήματα τοῦ Βαρβάκη, τὸ λαμπρὸν τοῦ ἥθους καὶ τὴν φιλοπατρίαν.

«Εὐγενέστατοι Πρόκριτοι τῆς ἐνδόξου νήσου Σπετσῶν. Μερικὰ περιστατικὰ καὶ ἰδιαίτεραι μου τινες χρειᾷ νὰ βιάζων ν' ἀπομακρυνθῶ δι' ὀλίγον καιρὸν ἀπὸ τὴν γειτονίαν σας καὶ τοῦτο τὸ αἶφνιδιον μὲ προξενεῖ μεταξύ τῶν ἄλλων μου θλίψεων καὶ τὴν στέρησιν νὰ μὴν ἀξιώθῳ ν' ἀσπασθῶ γλυκύτατα τοὺς γενναίους καὶ φιλανθρώπους Σπετσιώτας. Διαπλέων ἀντικρὺ τῆς λαμπρᾶς ἡμῶν νήσου, ἀσθένεια μὲ ἐμπόδισε νὰ ἔλθω κατ' εὐθείαν νὰ κάμω τὸ ἱερὸν μου χρέος πρὸς ὑμᾶς, τοὺς εὐεργέτας τῶν ἀτυχεσάντων Ψαριανῶν, τὸ χρέος τῆς εὐγνωμοσύνης μου. Ἐβιαζόμενι τότε νὰ ἔλθω ἐδῶ, νὰ ἡσυχάσω δι' ὀλίγον καιρὸν, ἔχω πάντοτε κατὰ νοῦν, ἵνα περάσω εἰς τὰ αὐτοῦ καὶ νὰ κάμω προσωπικῶς τὰς ἀδελφικὰς μου εὐχαριστίας. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ τοῦτο κατὰ τὸ παρὸν ἀνάγκη νὰ ἀναβάλω, σᾶς παρακαλῶ φιλικώτατα ἵνα δεχθῆτε νοερώς τὰς εὐχαριστίας μου εὐχαριστίας καὶ τὴν δέησίν μου, τοῦ νὰ εἰσθε πάντοτε πρὸς τοὺς ἀτυχούοντας Ψαριανοὺς οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν καὶ εὐεργέται, ἵνα ἔχητε παρὰ Θεοῦ τὰς εὐλογίας καὶ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τὸν λαμπρὸν ἔπαινον τῆς φιланθρωπίας. Μ' ὀλην τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην καὶ σέβας, ὁ ὡς ἀδελφός σας καὶ πατριώτης.

Ἰδρα τῇ 24 Νοεμβρίου 1824. Ἰωάννης Βαρβάκης». (Ἀ ρ χ ε ῖ ο ν Ἰ δ ρ α ς καὶ Δ. Σ π α ν ὄ ν : Ψαριανοὶ Ἀγωνισταί, Ἀθῆναι 1958, σελ. 163). Τὸ πραγματικὸν ὄνομα τοῦ Βαρβάκη ἦτο Λεοντίδης, ἐνῶ τὸ Βαρβάκης προῆλθεν ἐκ τῶν ἐξωγομένων ὀφθαλμῶν του, καθ' ὃν τρόπον ἔχουν τοὺς ὀφθαλμοὺς των πτηνὰ καλούμενα βαρβάκεια. Οὗτος ἀσχοληθεὶς μὲ τὸ ἐμπόριον τῆς θαλάσσης κατηγορήθη ὡς ἀποστάτης, καταστραφεὶς δὲ καὶ καταδιωκόμενος κατέφυγεν εἰς Ρωσσίαν ὅπου καὶ ἐπέτυχεν ἀκρόασιν ἀπὸ

τῇ Πύλῃ Τούρκου ἀρχιναύρχου Κασάν Τζεζάερλι καὶ τῶν ἐπιτηδείων χειρισμῶν τοῦ δραγουμάνου τοῦ στόλου Νικολάου Μαυρογένους ¹.

Μὲ τὴν ἐναρξίν ὁμῶς τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτοι μετὰ 45 ἔτη οἱ γενναῖοι Ψαριανοὶ ἐκινήθησαν καὶ πάλιν καὶ ἡ Ψαριανὴ σημαία ἀνεπετάθη εἰς τοὺς ἰστούς τῶν πλοίων των. Αὕτη ἦτο λευκὴ μὲ γύρωθεν ταινίαν ἐρυθράν, εἰς τὸ κέντρον ἔχουσα Σταυρόν, δεξιὰ δὲ τούτου ἄγκυραν μὲ περιτυλιγμένον περὶ αὐτὴν ὄφιν, ἄνωθεν δὲ τοῦ ὄφεως πτηνόν, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ ράμφους τοῦ ἐκτύπα τὴν γλῶσσαν τοῦ ὄφεως, ἀριστερὰ δὲ τοῦ σταυροῦ λόγχην καὶ κάτωθεν ἡμισέληνον μὲ τὰ ἄκρα αὐτῆς πρὸς τὰ κάτω. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ Σταυροῦ ἦσαν γεγραμμένοι αἱ λέξεις: «Ἐλευθερία ἢ θάνατος». Τὰ σύμβολα καὶ τὰ γράμματα ἦσαν ἐρυθροῦ χρώματος τὸ δὲ σῆμα τοῦ ναυάρχου ἦτο λευκὸν τρίγωνον μὲ ἐρυθρὰν πέριξ αὐτοῦ ταινίαν, εἰς τὸ μέσον δὲ σταυρός, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ ὁποῖου ἦτο γεγραμμένον τὸ «ἐν τούτῳ Νίκα» ².

Οἱ Ψαριανοὶ ὅπως καὶ οἱ Ὑδραῖοι καὶ Σπετσιῶται ἐπλούτισαν κυρίως μὲ τὸ σιτεμπόριον. Τὸν σῆτον ἡγόραζον ἐκ τῶν Τούρκων δωροδοκοῦντες τούτους καὶ εἴτα τὸν μετεπώλουν εἰς τὴν Ἑσπερίαν ³.

Θὰ ἦτο ὁμῶς ἀδύνατος ἡ διεξαγωγή αὕτη τοῦ ναυτικοῦ ἐμπορίου ἂνευ τῆς ναυτικῆς δεινότητος τῶν Ψαριανῶν, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον τὴν θάλασσαν καὶ πᾶσαν «ἀκτὴν ὡς ὁ χωρικὸς γνωρίζει τὸν ἀγρόν του». Μέχρι ἀναμίξεώς των εἰς τὴν Ἐπανάστασιν οἱ Ψαριανοὶ ἐπλήρωναν πολλὰ δῶρα εἰς τὴν Πύλῃν διὰ νὰ ἔχουν ἡσυχίαν ⁴ ἀποδυσθέντες καὶ εἰς διάφορα ἔργα ὡς λοιμοκαθαρτήρια, κτίρια, λιμενικὰ ἔργα, προβαίνοντες δὲ καὶ εἰς περιθάλψιν προσφύγων, ὡς τοῦτο συνέβη μὲ τοὺς ἐκ Τενέδου.

Ἐνεκα τῆς ἀπασχολήσεώς των μὲ θαλάσσια ἔργα οἱ Ψαριανοὶ δὲν ἦσαν ἱκανοὶ εἰς τὰ ἐπαγγέλματα, ἀλλὰ οἱ μετοικήσαντες εἰργάζοντο ὡς κτίσται, ἐπι-

τὴν Αἰκατερίνην, ἥτις τοῦ παρεχώρησε ἀτελῆ ἀλιεῖαν εἰς Κασπίαν. Ὁ Βαρθάκης διέθεσε 1,5 ἑκατομ. ρούβλια εἰς Ἀστραχάν καὶ Ταϊγάνιον, διὰ διάφορα ἔργα ὧν σπουδαιότερον ὑπῆρξεν ἡ διάνοιξις τῆς διώρυγος τοῦ Ἀστραχάν (1809). Τιμηθεὶς ὑπὸ τῆς Ρωσικῆς Κυβερνήσεως ἐξελέγη ἐπαρχιακὸς ἀρχηγὸς τῶν ἐν Ἀστραχάν ἐπατριδῶν λαβῶν καὶ τίτλον εὐγενείας (Δ. Σπανοῦ: Ψαριανοὶ Ἀγωνισταί, Ἀθῆναι 1958 σελ. 175). Ἡ συμπεριφορὰ του πρὸς τοὺς ξένους δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι μεγαλυτέρα ἐκείνης τῆς πρὸς τὴν πατρίδα του. Οὕτω διέθεσε μεγάλη ποσὰ διὰ τὴν ἐξαγορὰν Ψαριανῶν αἰχμαλώτων καὶ διὰ τῆς διαθήκης του ἄφησε τὴν περιουσίαν του «εἰς ἐξαγορὰν τῶν ὑποπεσόντων εἰς αἰχμαλωσίαν ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν καὶ εἰς ἀντίληψιν καὶ βοήθειαν ἀπόρων ἐλληνικῶν γενεῶν», ὡς καὶ διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ὁμωνύμου Λυκεῖου τῶν Ἀθηνῶν, (Δ. Σπανόν: σελ. 176). Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος τιμῆσαν τὸν λαμπρὸν τοῦτον πατριώτην τὸν ἀνεκέρηξεν δι' ἀποφάσεως τῆς Βουλῆς (1924) Μέγαν Ἐδεργέτην.

1. Κ. Παπαρρηγόπουλον: Τόμ. Ε' (1874) σελ. 629 καὶ Κ. Νικόδημον: Ὑπόμνημα τῆς νήσου Ψαρῶν, ἐν Ἀθήναις 1862 Τόμ. Α', σελ. 37 κ.ἐπ.

2. Δ. Σπανοῦ: Ἡ συμβολὴ τῶν Ψαρῶν σελ. 58.

3. Δ. Σπανόν: σελ. 43.

4. 2. Δ. Σπανόν: σελ. 53.

πλοποιοί, ράπτται, ύποδηματοποιοί¹ κλπ. Τὴν ναυπηγικὴν ὅμως ἐγνώρισαν ὅταν ἐκ Χίου μετῆνάστεισε εἰς Ψαρά ὁ ναυπηγὸς Μάστρο-Σταμάτης, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγε καὶ τὴν σταντζόλαν εἰς τὴν ναυπηγικὴν τέχνην². Μετὰ τὸ 1786 συναντῶμεν πλέον τὰ μεγάλα πλοῖα τοῦ Μαλαίτη καὶ ἀδελφῶν Μαμόνη³.

Ὁ πληθυσμὸς τῶν Ψαρῶν ἐκυμαίνεται περὶ τὰς 7.000 ψυχάς, τὸ 1824 ὅμως λόγῳ τῶν ἐκ Χίου, Κυδωνιῶν καὶ Σμύρνης καταφυγόντων οὗτος ἀνῆλθεν εἰς 30.000, ὧν κατὰ τὴν καταστροφὴν 3.000 Ψαριανοὶ διέφυγον τὴν σφαγὴν, ἐνῶ ἐκ τῶν προσφύγων 17.000 ἐθανατώθησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν⁴.

Οἱ κάτοικοι τῶν Ψαρῶν τῆς Τουρκοκρατίας φαίνεται ὅτι προῆλθον ἐκ Θετταλο-Μαγνησίας ἀποφεύγοντες τοὺς Τούρκους ὡς ἐπίσης καὶ ἐξ Ἡπείρου καὶ Χίου⁵. Αἱ πειρατικαὶ ἐπιδρομαὶ οὐδέποτε ἐπέτυχον νὰ προξενήσουν κακὸν εἰς τὴν νῆσον ἢν προήσπιζον μὲ ἀνδρείαν οἱ γενναῖοι κάτοικοί της.

Ἐκαστος Ψαριανὸς διεκρίνετο διὰ τὴν προσήλωσιν εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὰς ἐργασίας του χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται νὰ μάθῃ τὰ τοῦ γείτονός του. Διεκρίνοντο διὰ τὴν σοβαρότητά των, τοὺς ἀρρενωποὺς τρόπους ἱπποτισμοῦ, διὰ νὰ τοὺς σέβωνται καὶ αὐτοὶ οὗτοι οἱ Ὀθωμανοί. Οὐδέποτε ἐπεβουλεύοντο τὴν τιμὴν καὶ τὴν δόξαν τοῦ ἄλλου, συμπεριεφέροντο δὲ πρὸς τὰς γυναῖκας «ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην καὶ πλεονέκτημα θεῖον»⁶. Προσέτι ἦσαν ἐντιμότεροι εἰς τὰς συναλλαγὰς των, εὐπροσέγοροι, παρέμεινεν δὲ ὀνομαστός διὰ τὴν σύνεσιν του ὁ Νέστωρ τῶν Ψαριανῶν καπετὰν Ἀποστόλης⁷.

Οἱ νέοι ἐστελέχωνον τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα μάλιστα οἱ Ψαριανοὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ὑδραίους καὶ Σπετσιώτας ἦσαν οἱ μόνοι οἱ ὁποῖοι τὰ διέθεταν καὶ διὰ ναυλώσεις⁸, ἐνῶ οἱ γέροι ἡλικίας 60-70 ἐτῶν ἦσαν μάγειροι καὶ τροφοδῶται. Οἱ εὐπατρίδες παρέμενον εἰς τὴν νῆσον γινόμενοι μέλη τῆς Δημογεροντείας ἢ καὶ Ἐπίτροποι τῶν Ναῶν ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν Ψαριανῶν.

1. Δ. Σπανόν: σελ. 25.

2. Δ. Σπανόν: σελ. 27.

3. Δ. Σπανόν: σελ. 28.

4. Κ. Παπαρρηγόπουλον: Τόμ. Ε', σελ. 897. Εἶναι δὲ γνωστὴ ἡ διαμαρτυρία ἥτις ἀπηρθύνθη πρὸς τὸ βουλευτικὸν σῶμα ὑπὸ τῶν προκρίτων τῆς Ὑδρας μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν, ὅτε ἡ Σεβαστὴ Διοίκησις ἡσχολεῖτο μὲ τὴν πληρωμὴν στρατιωτῶν διεξάγοντας ἐμφύλιον πόλεμον, ἐνῶ κατεστρέφοντο ἡ Κάσος καὶ τὰ Ψαρά (Κ. Παπαρρηγόπουλον: Τόμ. Ε', σελ. 898).

5. Δ. Σπανόν: σελ. 14.

6. Μ. Δούκας: σελ. 8. Ὁ ὠραιότερος τῶν ναῶν τῆς νήσου ἦτο ὁ τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ὅστις ἦτο πλουσιώτατα διακεκοσμημένος καὶ τὸν ὁποῖον ἐσύλησαν οἱ Τούρκοι κατὰ τὴν ἀποφράδα 12ην Ἰουλίου 1824 ἀφαιρέσαντες ὅ,τι πολύτιμον εἶχεν καὶ παραδῶσαντες τοῦτον εἰς τὰς φλόγας (Μ. Δούκας: σελ. 8 καὶ σελ. 37 κ. ἐπ.).

7. Α. Ὁρλάνδον: Τόμ. Α', σελ. 23.

8. Γ. Α. Φωτόπουλον: σελ. 29.

Εἰς Ὑδραν τὴν προεδρίαν τῆς Δημογεροντείας κατεῖχεν ἡ οἰκογένεια Κουντουριώτη, ἕνεκα τοῦ πλούτου τῆς καὶ τῶν ἱκανοτήτων τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Λαζάρου Κουντουριώτη, πεφωτισμένου γενναίου καὶ συνετοῦ ἀνδρός. Οὕτως ἡ ἐν τῇ νήσῳ διοικήσεις ἐξησκαίετο οὐσιαστικῶς ὑπὸ μιᾶς οἰκογενείας. Αἱ Σπέτσαι εἶχον περισσότερον δημοκρατισμόν, μολονότι ἡ ἐξουσία ἐνηλλάσσετο μεταξὺ τοῦ ἐκπροσώπου τῶν ὀλιγαρχικῶν Ἰωάννου Μέξη καὶ τῶν ἐχόντων μεγαλυτέραν δημοτικότητα Μποτασαίων¹.

Εἰς Ψαρὰ ὅμως ἀντιθέτως πρὸς τὴν Ὑδραν καὶ τὰς Σπέτσας τὸ σύστημα ἐκλογῆς καὶ διοικήσεως ἦτο δημοκρατικόν². Ὁ λαὸς συνήρχετο διὰ νὰ ἐκλέξη 40 ἐκλέκτορας ἐκ τῶν διαφόρων ἀτάξεων του, ἐξ ὧν τελικῶς ἐξελέγοντο 3 δημογέροντες, οἵτινες μετὰ τινων ἐκ τῶν ἐκλεκτόρων ὡς βοηθῶν διηύθυνον τὴν διοίκησιν τῆς Νήσου ἐπικυροῦντες τὰς πράξεις των διὰ τριμορίου σφραγίδος τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἐκράτει, εἰς περίπτωσιν δὲ ἐξαιρετικῆς ἀνάγκης οὗτοι συνεσκέπτοντο μετὰ τῶν προκρίτων³.

Οὕτω δημοκρατικῶς διωκεῖτο ἡ Νῆσος ἥτις συνεχῶς προοδεύουσα καὶ ἰσχὺν θαλασσίαν ἀποκτῶσα ἐρρίφθη μὲ ἀνυπολόγιστον ὁρμὴν εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς Ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνα, ὡς τοῦτο ἀπεδείχθη ἀπὸ τὰς ἥρωικὰς πράξεις τῶν γενναίων τῆς ναυτῶν καὶ τὴν ἀνιδιοτέλειαν τῶν προυχόντων τῆς.

Εἰς τοὺς ἀγῶνας του διὰ τὴν ἐλευθερίαν τὸ Ἔθνος μὲ ὅσας οἰκονομικὰς δυνάμεις εἶχε, προσεπάθησε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰς δυσχερείας του, ἰδίως δὲ νὰ ἐνισχύσῃ τὸν στόλον του. Δι' ὃ καὶ ἡ Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος ἀπηύθυνε ἐκκλησίαν ἵνα συγκεντρωθῶσιν τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα τὰ ὁποῖα καὶ εἰς τὴν προσπάθειαν ταύτην ἐπίσης συνέβαλον αἱ τρεῖς νῆσοι.

Κατωτέρω παραθέτομεν τὴν προκήρυξιν τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος⁴.

«Ἀρ. κς' Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος

Ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς ἐτοιμάζει νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος· ἐπειδὴ διὰ νὰ ματαιωθῶσιν οἱ σκοποὶ του, πρέπει νὰ ληφθῶσιν μέσα δραστήρια, καὶ ἐπειδὴ ἄνευ χρηματικῶν μέσων τὰ τοιαῦτα μέτρα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ληφθῶσιν·

1. Α. Ὁ ρ λ ἄ ν δ ο ν: Τόμ. Α', σελ. 39.

2. Γ. Α. Φ ω τ ὅ π ο υ λ ο ν: σελ. 29 καὶ Α. Ὁ ρ λ ἄ ν δ ο ν: Τόμ. Α', σελ. 39. Ἀλλὰ καὶ τὰ κεφάλαια μολονότι ἦσαν ὀλιγώτερα ἐκείνων τῆς Ὑδρας ὅπου εἰκοσι περίπου ἔγκριτοι εἶχον περιουσίαν ὑπὲρ τὰς 100 χιλ. διστέλων ἕκαστος καὶ τῶν Σπετσῶν, ὅμως ἦσαν εἰς περισσότερα ἄτομα διεσπαρμένα ὥστε καὶ ὁ οἰκονομικὸς παράγων νὰ εἶναι περισσότερον δημοκρατικὸς εἰς Ψαρὰ ἀπὸ τὰς ἄλλας δύο νήσους (Α. Ἀ ν ἄ ρ γ υ ρ ο ν: Τὰ Σπετσειωτικά, Τόμ. Α', σελ. κβ).

3. Γ. Α. Φ ω τ ὅ π ο υ λ ο ν: Αὐτόθι.

4. Α. Ἀ ν ἄ ρ γ υ ρ ο ν: Τὰ Σπετσειωτικά, Τόμ. Β', σελ. 655.

Τὸ Βουλευτικὸν ἐθεσπίσατο καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸν ἐπεκύρωσε τάδε·

Α. Διορίζεται ἔρανος ἐνὸς μυλλιονίου γροσίων ἀφ' ὅλην τὴν Ἐπικράτειαν.

Β. Ὁ Ἔρανος οὗτος νὰ ληφθῇ ἀφ' ὅλους τοὺς κατοίκους, ἀναλόγως τῆς καταστάσεώς των.

Γ. Τὸ Ἐκτελεστικὸν νὰ λάβῃ τὰ πλέον δραστήρια μέτρα, ὥστε ὁ ἔρανος οὗτος νὰ καταβληθῇ ἐντελῶς, ἐκ μὲν τῆς Πελοποννήσου ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος ἐντὸς δύο μηνῶν τὸ πολὺ.

Ὁ παρὼν νόμος νὰ καταχωρισθῇ εἰς τὸν Κώδικα τῶν νόμων καὶ νὰ δημοσιευθῇ.

Τῇ 2 Ἰουνίου 1823, Τριπολιτσά

Ὁ Πρόεδρος κτλ. Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς. Α. Μαυροκορδαῖος».

Περ. β'. Ἀρ. 1336

Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος

Τὸ Ἐκτελεστικὸν Σῶμα

«Δυνάμει τοῦ ἐκδοθέντος νόμου ὑπ' ἀριθ. 26 καὶ ἡμέραν β'. Ἰουνίου 1823 διορίζοντος ἔρανον ἐνὸς μυλλιονίου γροσίων ἀφ' ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπικράτειαν, καὶ τοῦ θεσπίσματος τοῦ Βουλευτικοῦ Σώματος ὑπ' ἀρ. 84 καὶ ἡμέραν τὴν αὐτὴν περὶ τῆς διανομῆς ἐράνου.

Διατάττει

Α. Ὁ διορισθεὶς ἔρανος ἐνὸς μυλλιονίου γροσίων διανέμεται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον:

Ἐκ τῆς Πελοποννήσου	γροσ.	500.000
Ἐκ τῆς Κρήτης	»	100.000
Ἐκ τῆς Εὐβοίας	»	40.000
Ἐκ τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν	»	37.500
Ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους	»	160.000
Ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος	»	100.000
Ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος	»	62.000

Σύνολον γροσ. 999.500

Β. Ὁ Κατάλογος τῶν μερικωτέρων διανομῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας θέλει παρρησιασθῇ ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Οἰκονομίας καὶ κυρωθεὶς, θέλει ἐνεργηθῇ.

Ὁ Ὑπουργὸς τῆς Οἰκονομίας νὰ διενεργήσῃ τὴν διαταγὴν αὐτὴν

Τὴν 4ην Ἰουνίου 1823, Τριπολιτσά

Ὁ Πρόεδρος, Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης

Κολοκοτρώνης, Σωτήρης Χαραλάμης

(Τ.Σ.) Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς, Α. Μαυροκορδαῖος».

Τὸ ἐκτελεστικὸν σῶμα διεκανόνιζε ἐπίσης τὰ περὶ τῶν ὀφειλομένων ἀποζημιώσεων καὶ διέταξε τὴν σύνταξιν εἰδικοῦ Κώδικος Δημοσίου Χρέους ἐπὶ ἐτησίᾳ πληρωμῇ τόκου καὶ διανομῇ τοῦ δεκατημορίου τοῦ ἐλπιζομένου ἔξω-τερικοῦ δανείου κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐκάστου τῶν πολιτῶν ὀφειλομένων κεφαλαίων νὰ διατεθῶσιν δὲ πρὸς ὄφελος αὐτῶν καὶ στρέμματα 200.000 ἐθνικῆς γῆς, ἐκτὸς τῶν σταφιδίωνων, ἀμπελώνων, ἐλαιοδένδρων καὶ δασῶν. Προσέτι νὰ μὴ δίδεται ἡ γῆ αὕτη ὡς τελεία ἰδιοκτησία πρὶν ὀρισθῶσιν τὰ τῆς Ἑλλάδος σύνορα καὶ ἀπαλλαγῶσιν τὰ ἐθνικὰ κτήματα τῆς ὑποθήκης, ἐγράφη δὲ καὶ συμπληρωματικὸν ἄρθρον πρὸς ἀγορὰν πλοίων διὰ τὰς νήσους Ὑδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρά¹. Μετὰ τὴν χορήγησιν τοῦ πρώτου ἐθνικοῦ δανείου ἐκ τοῦ περιελθόντος τὴν 10ην Ἰουλίου 1824 ποσοῦ τούτου εἰς χεῖρας τῆς Κυβερνήσεως ἀπεφασίσθη ὅπως χορηγηθῶσιν ἐξ αὐτοῦ 47.000 δίστηλα εἰς τὴν Ὑδραν, 32.000 εἰς τοὺς Σπετσιώτας καὶ 15.000 εἰς τοὺς Ψαριανούς.

Αἱ ἐν Τροιζίνι, ἐν Ἀργεὶ καὶ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικαὶ Συνελεύσεις ἀπεφάσισαν τὴν ἀπόδωσιν ἀποζημιώσεως εἰς τὰς τρεῖς Νήσους². Ἡ ἐν Ἀργεὶ Ἐθνοσυνέλευσις μάλιστα ἐψήφισεν ὅπως αἱ ἀπαιτήσεις τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν ἀναγραφῶσιν εἰς ἰδικὸν Ἐθνικὸν Βιβλίον³. Πρὸς τοῦτο τὸ 1832 ὁ Καποδίστριας συνέστησε Ἐπιτροπὴν, ἥτις ἐξετάσασα μετ' αὐστηρᾶς ἀκριβείας τοὺς ὑπὸ τῶν τριῶν νήσων ὑποβληθέντας πίνακας καταστροφῶν ἃς ὑπέστησαν τοὺς εὗρεν ἀληθεστάτους.

Συμφώνως πρὸς τοὺς λογαριασμοὺς τούτους αἱ χρηματικαὶ θυσίαι μόνον τῆς Ὑδρας ἀνέρχοντο πέραν τῶν 1.700.000 διστήλων Ἰσπανίας, μὴ περιληφθεισῶν τῶν ζημιῶν αἵτινες προεκλήθησαν εἰς τέσσαρα πλοῖα, τοῦ «Θεμιστοκλῆ» τοῦ Τομπάζη, τοῦ «Ἀρη» τοῦ Μιαούλη, τοῦ «Ἐπαμεινώνδα» τῶν Κριεζήδων καὶ τοῦ «Ἀχιλλέως» τῶν Κουντουριωτῶν⁴. Καὶ εἶναι γεγονὸς ὅτι ὁ Καποδίστριας ἐπέδωκε εἰς τὰς τρεῖς νήσους ἄμεσον ἀποζημιώσιν 290.000 παλαιῶν δραχμῶν, ὅμως αὗται παρέμειναν ἀνεκτέλεστοι.

Παρὰ ταῦτα ὅμως αἱ εἰς τὰς τρεῖς νήσους δοθεῖσαι ἀποζημιώσεις τελικῶς ἔγιναν δεκταὶ μετὰ διαμαρτυριῶν λόγῳ τοῦ μικροῦ ποσοῦ κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν νησιωτῶν. Ὁ νόμος ΣΙΗ τῆς 22ας Ἰανουαρίου 1853 προβλέπων ἀποζημιώσιν 200.000 δρχ. ὡς χορήγημα ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ Διατάγματος τῆς 12ης Ἰουλίου 1856 ἐν ὀνόματι βασιλείσεως Ἀμαλίας ἐπὶ Ὑπουργοῦ Οἰ-

1. Σ. Τριχοῦ πη ν: Τόμ. Δ, σελ. 152.

2. Π. Δερτιλ ῆ: Χρηματικὴ ἀποτίμησις τοῦ ὕλικου «κόστους» τοῦ Μεγάλου Ἀγῶνος εἰς «Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον» 23 Μαρτίου 1972.

3. 4. Ι. Παπαγεωργίου: Ἱατρικὴ περίθαλψις καὶ κοινωνικὴ πρόνοια εἰς τὴν Ὑδραν σελ. 8 Τὴν συμβολὴν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν τριῶν νήσων ὑμνεῖ ὡς καὶ τὴν ταχεῖαν καὶ δικαίαν αὐτῶν ἀποζημιώσιν ἐπεκαλέσθη καὶ αὐτὸς ὁ φιλέλληνας Mayer γράφων εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἑλληνικά Χρονικά» (Μεσολόγγιον 1824, ἔτος 1ον ἀρ. 60) τὰ ἑξῆς: «...Ἡ καρδία παντὸς εὐκρινοῦς Ἕλληνος εὐφραίνεται ἐξάπαντος ὅταν αἰσθάνεται τὴν ἑκαμπτον προ-

Τὸ Βουλευτικὸν ἐθεσπίσατο καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸν ἐπεκύρωσε τάδε·

Α. Διορίζεται ἔρανος ἐνὸς μυλλιουνίου γροσίων ἀφ' ὅλην τὴν Ἐπικράτειαν.

Β. Ὁ ἔρανος οὗτος νὰ ληφθῇ ἀφ' ὅλους τοὺς καποίκους, ἀναλόγως τῆς καταστάσεώς των.

Γ. Τὸ Ἐκτελεστικὸν νὰ λάβῃ τὰ πλέον δραστήρια μέτρα, ὥστε ὁ ἔρανος οὗτος νὰ καταβληθῇ ἐντελῶς, ἐκ μὲν τῆς Πελοποννήσου ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος ἐντὸς δύο μηνῶν τὸ πολὺ.

Ὁ παρὼν νόμος νὰ καταχωρισθῇ εἰς τὸν Κώδικα τῶν νόμων καὶ νὰ δημοσιευθῇ.

Τῇ 2 Ἰουνίου 1823, Τριπολιτσά

Ὁ Πρόεδρος κτλ. Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς. Α. Μαυροκορδαῖτος».

Περ. β'. Ἀρ. 1336

Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος

Τὸ Ἐκτελεστικὸν Σῶμα

«Δυνάμει τοῦ ἐκδοθέντος νόμου ὑπ' ἀριθ. 26 καὶ ἡμέραν β'. Ἰουνίου 1823 διορίζοντος ἔρανον ἐνὸς μυλλιουνίου γροσίων ἀφ' ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπικράτειαν, καὶ τοῦ θεσπίσματος τοῦ Βουλευτικοῦ Σώματος ὑπ' ἀρ. 84 καὶ ἡμέραν τὴν αὐτὴν περὶ τῆς διανομῆς ἐράνου.

Διατάττει

Α. Ὁ διορισθεὶς ἔρανος ἐνὸς μυλλιουνίου γροσίων διανέμεται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον:

Ἐκ τῆς Πελοποννήσου	γροσ.	500.000
Ἐκ τῆς Κρήτης	»	100.000
Ἐκ τῆς Εὐβοίας	»	40.000
Ἐκ τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν	»	37.500
Ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους	»	160.000
Ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος	»	100.000
Ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος	»	62.000

Σύνολον γροσ. 999.500

Β. Ὁ Κατάλογος τῶν μερικωτέρων διανομῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας θέλει παρρησιασθῇ ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Οἰκονομίας καὶ κυρωθεὶς, θέλει ἐνεργηθῇ.

Ὁ Ὑπουργὸς τῆς Οἰκονομίας νὰ διενεργήσῃ τὴν διαταγὴν αὐτὴν

Τὴν 4ην Ἰουνίου 1823, Τριπολιτσά

Ὁ Πρόεδρος, Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης

Κολοκοτρώνης, Σωτήρης Χαραλάμπης

(Τ.Σ.) Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς, Α. Μαυροκορδαῖτος».

Τὸ ἐκτελεστικὸν σῶμα διεκανόνιζε ἐπίσης τὰ περὶ τῶν ὑφειλομένων ἀποζημιώσεων καὶ διέταξε τὴν σύνταξιν ἐιδικοῦ Κώδικος Δημοσίου Χρέους ἐπὶ ἐτησίᾳ πληρωμῇ τόκου καὶ διανομῇ τοῦ δεκατημορίου τοῦ ἐλπιζομένου ἐξωτερικοῦ δανείου κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐκάστου τῶν πολιτῶν ὑφειλομένων κεφαλαίων νὰ διαθεθῶσιν δὲ πρὸς ὄφελος αὐτῶν καὶ στρέμματα 200.000 ἐθνικῆς γῆς, ἐκτὸς τῶν σταφιδίων, ἀμπελώνων, ἐλαιοδένδρων καὶ δασῶν. Προσέτι νὰ μὴ δίδεται ἡ γῆ αὕτη ὡς τελεία ἰδιοκτησία πρὶν ὀρισθῶσιν τὰ τῆς Ἑλλάδος σύνορα καὶ ἀπαλλαγῶσιν τὰ ἐθνικὰ κτήματα τῆς ὑποθήκης, ἐγράφη δὲ καὶ συμπληρωματικὸν ἄρθρον πρὸς ἀγορὰν πλοίων διὰ τὰς νήσους Ὑδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρά¹. Μετὰ τὴν χορήγησιν τοῦ πρώτου ἐθνικοῦ δανείου ἐκ τοῦ περιελθόντος τὴν 10ην Ἰουλίου 1824 ποσοῦ τούτου εἰς χεῖρας τῆς Κυβερνήσεως ἀπεφασίσθη ὅπως χορηγηθῶσιν ἐξ αὐτοῦ 47.000 δίστηλα εἰς τὴν Ὑδραν, 32.000 εἰς τοὺς Σπετσιώτας καὶ 15.000 εἰς τοὺς Ψαριανούς.

Αἱ ἐν Τροιζήνι, ἐν Ἀργεὶ καὶ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικαὶ Συνελεύσεις ἀπεφάσισαν τὴν ἀπόδωσιν ἀποζημιώσεως εἰς τὰς τρεῖς Νήσους². Ἡ ἐν Ἀργεὶ Ἐθνοσυνέλευσις μάλιστα ἐψήφισεν ὅπως αἱ ἀπαιτήσεις τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν ἀναγραφῶσιν εἰς ἰδικὸν Ἐθνικὸν Βιβλίον³. Πρὸς τοῦτο τὸ 1832 ὁ Καποδίστριας συνέστησε Ἐπιτροπὴν, ἥτις ἐξετάσασα μετ' αὐστηρᾶς ἀκριβείας τοὺς ὑπὸ τῶν τριῶν νήσων ὑποβληθέντας πίνακας καταστροφῶν ἃς ὑπέστησαν τοὺς εὗρεν ἀληθεστάτους.

Συμφώνως πρὸς τοὺς λογαριασμοὺς τούτους αἱ χρηματικαὶ θυσίαι μόνον τῆς Ὑδρας ἀνήρχοντο πέραν τῶν 1.700.000 διστήλων Ἰσπανίας, μὴ περιληφθεισῶν τῶν ζημιῶν αἵτινες προεκλήθησαν εἰς τέσσαρα πλοῖα, τοῦ «Θεμιστοκλῆ» τοῦ Τομπάζη, τοῦ «Ἀρη» τοῦ Μιαούλη, τοῦ «Ἐπαμεινώνδα» τῶν Κριεζήδων καὶ τοῦ «Ἀχιλλέως» τῶν Κουντουριωτῶν⁴. Καὶ εἶναι γεγονός ὅτι ὁ Καποδίστριας ἐπεδίκασε εἰς τὰς τρεῖς νήσους ἄμεσον ἀποζημιώσιν 290.000 παλαιῶν δραχμῶν, ὅμως αὗται παρέμειναν ἀνεκτέλεστοι.

Παρά ταῦτα ὅμως αἱ εἰς τὰς τρεῖς νήσους δοθεῖσαι ἀποζημιώσεις τελικῶς ἔγιναν δεκταὶ μετὰ διαμαρτυριῶν λόγῳ τοῦ μικροῦ ποσοῦ κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν νησιωτῶν. Ὁ νόμος ΣΙΗ τῆς 22ας Ἰανουαρίου 1853 προβλέπων ἀποζημιώσιν 200.000 δρχ. ὡς χορήγημα ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ Διατάγματος τῆς 12ης Ἰουλίου 1856 ἐν ὀνόματι βασιλείσεως Ἀμαλίας ἐπὶ Ὑπουργοῦ Οἰ-

1. Σ. Τριχοῦπην: Τόμ. Δ, σελ. 152.

2. Π. Δερτιλῆ: Χρηματικὴ ἀποτίμησις τοῦ ὕλικου «κόστους» τοῦ Μεγάλου Ἀγῶνος εἰς «Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον» 23 Μαρτίου 1972.

3. 4. Ι. Παπαγεωργίου: Ἱατρικὴ περίθαλψις καὶ κοινωνικὴ πρόνοια εἰς τὴν Ὑδραν σελ. 8 Τὴν συμβολὴν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν τριῶν νήσων ὑμνεῖ ὡς καὶ τὴν ταχεῖαν καὶ δικαίαν αὐτῶν ἀποζημιώσιν ἐπεκαλέσθη καὶ αὐτὸς ὁ φιλέλληνας Mayer γράφων εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἑλληνικά Χρονικά» (Μεσολόγγιον 1824, ἔτος 1ον ἀρ. 60) τὰ ἑξῆς: «...Ἡ καρδία παντὸς εὐλακροῦς Ἕλληνος εὐφραίνεται ἐξάπαντος ὅταν αἰσθάνεται τὴν ἀκαμπτον προ-

κονομικῶν Α. Κουμουνδούρου δι' οὗ αἱ τρεῖς νῆσοι θὰ ἐλάμβανον ἀποζημίωσιν 18 ἑκατ. νέων δραχμῶν μὲ ἐνιαύσιον χορήγημα 1% ὡς τοῦτο προεβλέπετο ὑπὸ τοῦ νόμου 1853. Τὴν 22αν Ἰανουαρίου 1863 ἡ Ὑδρα ἐναντι ἀπαιτήσεων 10. 000.000 δρχ. θὰ ἐλάμβανε ἐτήσιον χορήγημα 100.000 δρχ. Αἱ Σπέτσαι ἐναντι 5.570.000 δρχ. θὰ ἐλάμβανε 55.700 δρχ. καὶ τὰ Ψαρά ἐναντι ἀποζημιώσεως 4.430.000 δρχ. θὰ ἐλάμβανε ἐτήσιον χορήγημα 44.300 δρχ. Τελικῶς ἐψηφίσθη ὁ νόμος ΓΚΕ τῆς 16ης Ἰουνίου 1904 δι' οὗ ὠρίζετο κεφάλαιον τοῦ δημοσίου χρέους πρὸς τὰς τρεῖς νήσους τῆς τάξεως τῶν 18 ἑκατ. δραχμῶν ὁ δὲ τόκος ἐναντι τοῦ ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου ὀνομαστικῶν ἢ ἀνωνύμων ὁμολογιῶν τοῦ δικαιοῦχου καθωρίσθη 1%¹.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ Οἰκονομία τῶν τριῶν καὶ ἡ Ναυτιλία νήσων, κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν καθ' ἣν τὸ Ἔθνος οὐδέποτε ἀπώλεσε τὸ ἡθικόν του, ἀλλὰ συνεχῶς ἀνασυνέτασσε τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ. Ἡ ἄλλοτε ἀνθοῦσα οἰκονομία τοῦ Βυζαντίου, ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος συνεχῶς παρακμάζουσα, κατεστράφη ὁλοσχερῶς μετὰ τὴν κατάρκτησίν του ὑπὸ τῶν Τούρκων. Καὶ ἄλλαι Εὐρωπαϊκαὶ χῶραι καὶ πρὸ καὶ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, ὑπέστησαν τὴν κατάρκτησιν, αὕτη ὅμως καὶ ὀλιγοχρόνιος ἦτο καὶ ἐγένετο ὑπὸ ἄλλων ἐπίσης πολιτισμένων λαῶν, ὡς λ.χ. ἡ Γαλλία ἥτις παρὰ τὰς κατακτήσεις τῆς μετέδωσεν μέχρις ὠρισμένου σημείου νέας ἰδέας καὶ εἰσήγαγε θεσμοὺς ὑψηλοτέρους εἰς τὰς ὑπ' αὐτῆς κατακτηθείσας χώρας. Δι' ἡμᾶς ὅμως τοὺς Ἕλληνας ἡ κατάρκτησις ἦν ὑπέστημεν ἦτο διαφοροετική, κατεκτήθημεν ὑπὸ λαοῦ ὀπισθοδρομικοῦ καὶ νομαδικοῦ, ὁ ὁποῖος μᾶς ὑπεδούλωσε ἐπὶ

θυμίαν τὴν ὁποίαν δεικνύουν εἰς τὰς πράξεις των οἱ μεγαλόψυχοι κάτοικοι τῶν τριῶν ἐνδόξων νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν...» Ἡ Ἑλλάς ὅλη ἐν γένει χρεωστεῖ τὴν μέχρι τοῦδε συντήρησίν της εἰς τὴν ναυτικὴν δύναμιν αὐτῶν τῶν νήσων καὶ εἰς τὰ ἀθάνατα κατορθώματα τῶν ἐγκατοίκων των, πρὸς αὐτοὺς ὀφείλουσιν ἰδιαιτέρως οἱ ὁμογενεῖς πάντες τὴν εὐγνωμοσύνην των καὶ διὰ τὰς μεγάλας ἐκείνας θυσίας χρημάτων διότι κανεὶς δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι μόνον αὐτοὶ οἱ ἐλεύθεροι ἄνδρες κατέβαλον καὶ ἐξώδευσαν πάντοτε ἐξ ἰδίων ποσότητα ὁλοκλήρων μυλλιονίων καὶ ὅτι δὲν ἔχει ἀναλογίας μὲ αὐτὰς ὅ,τι ἔλαβον πρὸς ἀποζημίωσιν. Ταῦτα δὲ λέγοντες ὑπὲρ τῶν ἀξιοσεβάστων Ὑδραίων, Σπετσουφαραίων, δὲν ἀποβλέπομεν βέβαια εἰς τὸ νὰ συμικρύνωμεν τὰς ἀρετὰς τῶν κατὰ ξηρὰν διαπρεψάντων ἡρώων μας. Καθεὶς ὅμως αἰσθάνεται ὅτι ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν γεωγραφικὴν θέσιν της ἔχρειάζετο ἀνυπερθέτως καὶ θαλασσίαν δύναμιν διὰ τὴν καθ' αὐτὸ ἀσφάλειάν της καὶ εὔρεν ἀληθῶς τὴν ἀσφάλειαν ταύτην δι' ὃ εὔρεν καὶ εἰς τὸν κόλπον της τὴν ἀπαιτουμένην ναυτικὴν δύναμιν τῶν τριῶν δακτυλοδεικτουμένων νήσων... «Εὐχῆς ἄξιός εἶναι λοιπὸν ὥστε ἡ πολυσεβάστος Διοίκησις νὰ φερθῇ πρὸς τούτους, τοῦλάχιστον τώρα, καθ' ὃν χρόνον ἔχει καὶ τοὺς τρόπους καὶ τὰ μέσα, ὅπως καὶ οὗτοι ἐφέρθησαν πάντοτε πρὸς ἐκείνους». («Ἐν δ ο ξ ο ς Ὑ δ ρ α» ἐν Ἀθήναις 1905 σελ. 157-159 ἐπιμελεῖα Δ. Ν. Φαμιλιάρη).

1. Περὶ τούτων καὶ εἰς Π. Δερτιλήν: Συμβολὴ εἰς τὴν Δημοσιονομικὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1821, Θεσσαλονίκη 1971.

τέσσαρας αἰῶνας καὶ προσεπάθησε νὰ ἀνακόψῃ τὴν παράδοσιν μας, τὸν δὲ λαὸν μας νὰ ρίψῃ εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας ὑποσκάπτων τὰς ἐπιζώσας αὐτοῦ δυνάμεις. Παρὰ ταῦτα ἡ ἐλληνικὴ παιδεία χάρις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς Ἕλληνας λογίους διεσώθη καὶ τὸ δαιμόνιον τῆς φυλῆς ἄσβεστον εἰς ζωτικότητα ἐνεφύσησε τὴν εὐεργετικὴν αὐραν διὰ τὴν ἀναζωογόνησιν τῆς πνευματικῆς καὶ βιολογικῆς του ἀλκῆς καὶ τῶν ὑλικῶν του παραγωγικῶν δυνάμεων. Οὕτως ἡ ἐλληνικὴ οἰκονομία ἀνεβίωσε καὶ προσέθεσε εἰς τὰς ἀναπτρωθείσας ἡθικὰς δυνάμεις τοῦ Ἑθνους καὶ τὰς ὑλικὰς τοιαύτας.

Ὁρθῶς λοιπὸν ἐκλήθημεν ὡς ὁ πλέον σφριγιλὸς καὶ ἐργατικὸς λαὸς τοῦ Νότου, ἱκανώτατοι ὄντες εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ὥστε καὶ οἱ ξένοι λαοὶ νὰ μένουν ἐκπληκτοὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν γενναϊότητά μας, διὰ τὸ τάλαντόν μας καὶ τὴν πεῖραν μας. Ἡμεῖς εἰμεθα ἐκεῖνοι οἵτινες ἀντεπεξήλθομεν λόγῳ τοῦ πόνου τῆς μαθήσεως εἰς τὴν ζηλοτυπίαν τῶν Τούρκων, οἵτινες μᾶς τὴν ἡμπόδιζον, καὶ ἡμεῖς εἰμεθα ἐκεῖνοι οἵτινες διετηρήσαμεν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας τοὺς ἀκατονομάστους εἰς ἀτιμώσεις καὶ μαρτύρια, τὸν οἰκογενειακὸν μας βίον, ἐντιμώτατον, ἡνωμένον καὶ καθαρὸν¹. Ἡμεῖς δὲ ἀναδείξαμεν τὴν σημασίαν τῆς ναυτικῆς παραδόσεως, ἥτις ἀπετέλεσεν τὴν σπονδυλικὴν στήλην τῆς Οἰκονομίας τοῦ ἀπελευθερωθέντος Ἑθνους μας. Ὁ Ρεφενέλ ἡρακτηριζῶν τὴν ναυτικὴν ἱκανότητα τῶν ἐλλήνων λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἡ ἕξις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν θάλασσαν, τὸ θάρρος, ἡ νοημοσύνη ὄντα αὐτοῖς φυσικά, κατέστησαν αὐτοὺς περιφήμους παρὰ τοῖς ναυτικοῖς ἔθνεσι τῆς Εὐρώπης. Ἐθαύμασαν τὴν τόλμην, τὴν ταχύτητα, τὴν φρόνησιν αὐτῶν»... «Οὕτως οἱ Ἕλληνες ἐκτήσαντο αἴφνης τὸ προσωπικὸν φοβεροῦ ναυτικοῦ ἐναντίον τῶν δικρότων τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ ὑπερτεροῦντες ἤδη τοὺς τοῦ μεγάλου δεσπότη τοῦ στόλου ἐγκαταλειφθέντας εἰς τὴν ἀπειρίαν τῶν Τούρκων διοικητῶν καὶ ναυτῶν»².

Ἡ Ἑμπορικὴ Ναυτιλία μας συνεχῶς ἀνερχομένη μετὰ τὴν Ἀνεξαρτησίαν παρὰ τὴν περίοδον τῆς κρίσεως ἥτις ἐδημιουργήθη μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἀτμηλάτου Ναυτιλίας καὶ ἥτις μακροχρόνιον ἀνάπαυλαν προξένησε, ἀπετέλεσε τὴν οἰκονομικὴν σπονδυλικὴν στήλην τοῦ Ἑθνους ἐξ αὐτῆς δὲ κυρίως ἀνεδείχθη ὡς ἐλέγχθη ἡ ἀστικὴ τῆς τάξεως. Οὕτως ἐπετεύχθη ἡ κοινωνικὴ ἰσορροπία καὶ ἡ γεφυροποίησις τῆς κοινωνικῆς πολώσεως, ἥτις εἰς συγκροτημένα ἤδη ἐλεύθερα ἔθνη δὲν ὑφίστατο. Ἐὰν δὲ ἡ Ὁρθοδοξία διὰ τοὺς Ἕλληνας ἀποτελεῖ τὴν πηγὴν ἀντλήσεως τῆς ἡθικῆς των δυνάμεως ἐν συνδυασμῷ μετὰ τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν καὶ τὰ αἰώνια κατορθώματα τῆς φυλῆς, ἡ οἰκονομικὴ των

1. V. Colocotronis: La Macedoine et L' Hellénisme, Paris 1919 σελ. 305.

2. K. A. Ρεφενέλ: Ἱστορία τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Μωάμεθ Β' μέχρι τοῦ 1825 μετ. ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ὑπὸ Κ. Κοκίδου, Ἐν Ἀθήναις 1861, σελ. 220-221.

σπονδυλική στήλη είναι ή Ναυτιλία και διά την διαμόρφωσιν ταύτης εἰς πηγήν ἀνεξαντλήτων πόρων καὶ δυνάμεως πρωτεργάτριαι ὑπῆρξαν αἱ τρεῖς νῆσοι. Αὗται συνέβαλον οἰκονομικῶς καὶ ἡρωϊκῶς μαρτυρήσασαι ὕψως καὶ τὰ ἄλλα μέρη τῆς ἑλληνικῆς γῆς διά τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ὑποδουλωθέντος Ἑθνους. Καὶ δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν Ἱστορίαν τόσον μεγαλειῶδες προηγούμενον ὅσον τῶν ἀγώνων, τῶν ὀλοκαυτωμάτων καὶ τῶν ἀνδραγαθιῶν ἐκείνων οὔτινες πράγματι ὑπῆρξαν γενναῖοι τῶν γενναίων.

Δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ περιγράψῃ, νὰ ἀναπτύξῃ, καὶ πρὸ πάντων νὰ ἀξιολογήσῃ τις τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνην ἐποχὴν, πολὺ περισσότερον δὲ καθίσταται δυσχερὲς τὸ ἔργον τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Οἰκονομίας ὅταν ἐν μέσῳ τῶν σελίδων τοῦ θριάμβου, τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τῆς καρτερίας τῶν ἀγωνιστῶν προγόνων μας ἔχει νὰ ἐπιλέξῃ μόνον ἐκείνας αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὴν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν οἰκονομίαν. Ἐὰν ὅμως εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν ἔκθεσιν τῶν γεγονότων ἐκείνων, ἅτινα προσέδωσαν νέαν λάμψιν εἰς τὸ ἱστορικόν μας οἰκοδόμημα, ἐὰν δὲν δυνάμεθα νὰ περιγράψωμεν τὸν σταθμὸν ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος μᾶς ἔδωσε καὶ πάλιν τὰ πτερὰ τῆς ἐλευθερίας, ἱκανοποιούμεθα μὲ τὴν σκέψιν ὅτι περιγράψαντες τὴν οἰκονομίαν τῶν τριῶν ἐνδόξων νήσων καὶ τὴν ναυτιλίαν των προσεφέραμε τὴν δυνατότητα παρακολούθησεως τῆς μετέπειτα ἐξελιζέως τῆς οἰκονομικῆς καὶ ἐμπορικῆς ναυτικῆς μας ζωῆς καὶ οὕτω συμβάλαμε, κατὰ τὸ δυνατόν, εἰς τὴν διερεύνησιν αὐτῆς τῆς πλευρᾶς τῆς Ἱστορίας μας.

Δὲν ὑπάρχει συγγραφεὺς ὅμως ὁ ὁποῖος εἰς τὴν διερεύνησιν τῆς οἰκονομίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, νὰ δύναται νὰ ἀποσυνδεθῇ τελείως ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ μεγαλείου τῶν ἀγώνων τοῦ ἡρωϊκοῦ Ἑθνους μας. Καὶ ὑπὸ τὴν ἀτμόσφαιραν αὐτὴν ἐγράφη καὶ ἡ παροῦσα μελέτη.

Ἑγγραφον ἐν Ἀθήναις, τῇ 12 Ἰανουαρίου 1972.

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἀγαπητοῦ, Α.: Οἱ ἔνδοξοι Ἕλληνες τοῦ 1821, Πάτραι 1877.
- Andréades Α.: L' Administration Financière de la Grèce sous la domination Turque (conference faite à l' Ecole Française d' Athènes), Paris 1970.
- Ἀνδρεάδου Α.: Ἐργα, ἔκδ. Νομικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἀθῆναι, 1938 Τόμ. I-III.
- Ἀλεξάνδρῃ. Κ.: Ἡ ἀναβίωσις τῆς θαλασσινῆς μας δυνάμεως κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, Ἀθῆναι ἔκδ. 1960.
- Ἀμαντοῦ, Κ.: Τὸ ἐμπόριον τῶν Χίων πρὸ τοῦ 1821 εἰς «Δελτίον Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος» τόμ. 12ος.
- Ἀνάργυρου, Α.: Τὰ Σπετσιώτικα, Ἀθήνησιν 1861 τόμ. Α', ἐν Πειραιεῖ τόμ. Β 1925.
- Βακαλόπουλου, Α.: Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Θεσσαλονίκη 1961 Τόμ. Α-Γ'.
- Βαρθόλδῃ, Μ. Κ.: Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1453 Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, μετ. Α. Βλάχου, ἐν Ἀθήναις 1873-1876.
- Bartholdy, J.: Voyage en Grèce fait dans les années 1803 et 1804, Paris 1807.
- Beaujour, F.: Tableau du commerce de la Grèce forme d'après une année moyenne depuis 1787 jusqu' en 1797, Paris 1800 vol. I-II.
- Βλάχου, Ν.: Ἡ σχέσις τῶν υποδούλων Ἑλλήνων πρὸς τὸ κυρίαρχον Ὄθωμανικὸν Κράτος εἰς «L'Hellenisme Contemporain» Τόμος ἐπὶ τῇ Πεντακοσιοστῇ Ἐπετείῳ ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (29 Μαΐου 1453) σελ. 135 κ.ἐπ.
- Le Bon Renouard, Th. Bussiere: Lettres sur l' Orient 1827-1828, Paris 1829.
- Castellan, A. L.: Lettres sur la Grèce, Paris 1811.
- » » L.: Lettres sur la Morée, Paris 1820.
- Gesvinus, G. G.: Risorgimento della Grecia, Milano 1871.
- Houmanidis, L.: The Economy of the Island of Hydra during the Turkish Rule εἰς «Studi in Onore di Amintore Fanfani», Milano 1962 vol. IV, σελ. 92.
- Cvetkova, B.: L' evolution du Régime Féodale Turc de la fin du XIV jusqu' au milieu du XVIII siècle εἰς «Études Historiques à l' occasion du XI Cong. International des Sciences Historiques», Stockholm, Sofia 1960.
- Δαμασκηνίδῃ, Α.: Κοινωνικὴ Οἰκονομία καὶ οἰκονομικὴ πολιτικὴ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως, Θεσσαλονίκη 1966.
- Δανιηλίδῃ, Δ.: Ἡ Νεοελληνικὴ Κοινωνία καὶ Οἰκονομία. Πρῶτο Βιβλίον Προϋποθέσεις, Ἀθήνα 1934.
- Δούκα, Μ.: Ἡμερήσια συμβάντα τῆς Ἀλώσεως τῶν Ψάρων, ἐν Ἐρμουπόλει 1884.
- Δερτιλῇ, Π.: Χρηματικὴ ἀποτίμηση τοῦ «ὀλικοῦ κόστους» τοῦ Μεγάλου Ἀγῶνος εἰς «Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον» 1972.
- » » : Συμβολὴ εἰς τὴν Δημοσιονομικὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1821, Θεσσαλονίκη, 1971.

- Δερτιλῆ, Π.: Παραδόσεις Ἱστορίας Οἰκονομικοῦ Βίου, Θεσσαλονίκη 1966.
- Dertilis, D.: Introduction to the stages of the economy of Greece εἰς «Revue Internationale d'Histoire de la Banque». Genève 1969 σελ. 263 κ. ἐπ.
- Δημακόπουλου, Γ.: Προσπάθειαι Νομισματοκοπίας κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, Ἀθῆναι 1963.
- Δημητρακάκη, Δ.: Τὰ Οἰκονομικὰ τοῦ Μεσολογγίου 1740-1826, Ἀθῆναι, 1934.
- Dodwell, E. d.: A classical and topographical tour through Greece during 1801, 1805 and 1806. London 1819.
- Εὐαγγελίδη, Τ.: Ἱστορία τοῦ Ἐποικισμού τῆς Ὑδρας, Ἀθῆναι 1935.
- Εἰδήσεις περὶ τῆς Ἐμπορικῆς κινήσεως τῶν λιμένων τῆς Ἀττικῆς κατὰ τοῦ μέσα τοῦ XVII αἰῶνος, εἰς «Ἑλληνικά», 1934 τόμ. Ζ'.
- Emerson, M.: Tableau de la Grèce en 1825 (γαλλ. μετ.) Paris 1825.
- Eton, W.: Tableau Historique politique et moderne de l'empire Othomane (γαλλ. μετ. Lefebare) Paris 1798-1799 vol I-II.
- Zakynthinos, D.: Le Despotat Grec de la Morée, Paris 1932.
- Jorga, N.: Byzance après Byzance, Bucarest 1935.
- Julien de la Gravière: Ἱστορία τοῦ ὑπὲρ Ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων Ἀγῶνος κυρίως τοῦ ναυτικοῦ, μετάφρ. Κωνσταντίνου Ράδου, Ἀθῆναι 1894.
- Ζακουθηνοῦ, Δ.: Ἡ Ἐνότης τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορικῆς Παραδόσεως «Νέα Ἑστία», 1945 σελ. 949-956.
- » corsaires et pirates dans les mers Grecques au temps de la Domination Turque, Ἀθῆναι 1939.
- » Εἰδήσεις περὶ τῆς ἔμπορικῆς κινήσεως τῶν λιμένων τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὰ μέσα τοῦ 12' αἰῶνος, ἐν Ἑλληνικοῖς Τόμ. 7 (1934) σελ. 253 κ. ἐπ.
- » Ἡ Τουρκοκρατία (Εἰσαγωγή εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ) Ἀθῆναι, 1957.
- Ζούβα, Π.: Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος θυσία καὶ ἀγῶνες τοῦ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Ἀθῆναι 1971.
- Ζωγράφου, Δ.: Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γεωργίας, Ἀθῆναι 1921 τόμ. Α', Β'.
- Hartley, J.: Researches in Greece and the Levant, London 1831.
- Holland, H.: Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia etc. during the years 1812 and 1813, London 1815.
- Καλλέργη—Μαυρογένη, Ν.: Ὁ ἡγεμὼν τῆς Οὐγγροβλαχίας Νικόλαος Ἰωάννης Μαυρογένης εἰς «Παρνασσός», τόμ. ΙΒ', 1970.
- Καρολίδου, Π.: Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς βασιλείας Γεωργίου τοῦ Α, Ἀθῆναι 1925.
- Κισκήρα, Ι.: Τὸ Ἀστικὸν Δίκαιον τῆς Ὑδρας, Ἀθῆναι 1961.
- Κοτζίᾱ, Ν.: Ἀνασκευὴ τῆς τοῦ Δ. Τσαμαδοῦ ἀνασκευῆς, Ἀθήνησι 1858.
- Κούκου, Ε.: Διαμόρφωσις τῆς Ἑλληνικῆς Κοινωνίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, Ἀθῆναι 1971.
- Κριεζῆ, Γ.: Ἱστορία τῆς νήσου Ὑδρας πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 Πάτρι, 1860.
- Κυριακίδη, Ε.: Ἱστορία τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῆς ιδρύσεως τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ἐν Ἀθήναις 1892. Τόμ. Α-Β.
- Κριεζῆ, Θ.: Τὰ οἰκονομικὰ τῆς Ὑδρας ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως (Μελέτη εἰς Φροντιστήρια Α. Ἀνδρεάδῃ μετὰ Πρόλογον Α. Ἀνδρεάδῃ), Ἀθῆναι 1911.
- Κωνσταντινίδη, Τ.: Καράβια, Καπεταναῖοι καὶ Συντροφοναῦται (1800-1830) Ἀθῆναι, 1954.

- Laskari M.: Salonique à la fin du XVII siècle, Paris 1956.
- Leake W. M.: Travels in Morea, London 1830 vol. I-III.
- » Travels in Northern Greece, London 1835 vol. I-IV.
- Λαιμοῦ Α.: 'Η Έμπορικὴ Ναυτιλία τῆς Χίου, 'Αθήναι 1963.
- » Τὸ Ναυτικὸν τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων, 'Αθήναι, 1968. Τόμ. Α-Β.
- Λαμπρινίδη Μ.: 'Ιστορικαὶ σελίδες. Οἱ Ἀλβανοὶ κατὰ τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον, 'Υδρα, Σπέτσαι, 'Αθήναι 1907.
- Λιγνοῦ Α.: 'Ιστορία τῆς Νήσου 'Υδρας, Τόμ. 2, 'Αθήναι 1946-1963.
- Mattson R.: Hydre et la Guerre Maritime (1821-1827) Athènes 1953.
- Masson P.: Le Commerce Français dans le Levant au XVII siècle, Paris 1911.
- Μάτση, Ν. Π.: Νομικὰ ἔγγραφα 'Υδρας ἐτῶν 1782-1826, 'Αθήναι 1964.
- Mouradja, D' Ohsson: Tableau général de l' empire Ottomane, Paris -VIII.
- Μάμουκα, Α.: Τὰ κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος συμβάντα, κλπ. 'Αθήναι 1839 1852 Τόμ. Α-ΙΑ.
- Μανιατόπουλου, Ι.: Ναυτοδάνεια καὶ Ναυτοδανειακὰ Ἐγγραφα ἐν 'Υδρᾷ εἰς ἡ'Επιθεώρησιν Ἑμπορικοῦ Δικαίου» 1950 τόμ. Α'.
- Μανιατόπουλου, Ι.: Τὸ Ναυτικὸν Δίκαιον τῆς 'Υδρας, 1757-1821, 'Αθήναι 1939.
- Μαυρόπουλου, Χ.: Τουρκικὰ ἔγγραφα ἀφορῶντα τὴν ἱστορίαν τῆς Χίου, ἐν 'Αθήναις 1920.
- Μιαούλη, Α.: Ὑπόμνημα περὶ τῆς νήσου 'Υδρας ἀφ' ἧς ἐποχῆς κατωκίθη μέχρι τοῦ ἔτους 1821, 'Αθήναι 1864.
- Μιαούλη, Α. Α.: 'Ιστορία τῆς νήσου 'Υδρας, 'Αθήναι 1936.
- Νικοδήμου, Κ.: Ὑπόμνημα τῆς νήσου Ψαρῶν, Τόμ. Α' ἐν 'Αθήναις 1862.
- 'Απάντησις εἰς τὰ περὶ τῶν Ψαριανῶν ἐσφαλμένως γραφέντων ἐν τῷ Ε' τόμῳ τῆς 'Ιστορίας τοῦ Κ. Παράρρηγοπούλου, ἐν 'Αθήναις 1875.
- Οἰκονόμου, Α.: 'Ιστορικὰ τῆς Παλιγγενεσίας ἢ Ἱερὸς τῶν Ἑλλήνων Ἀγών, ἐν 'Αθήναις, 1873.
- 'Ορλάνδου, Α.: Ναυτικά, ἦτοι Ἱστορία τῶν κατὰ τὸν ὑπὲρ Ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος Πεπραγμένων ὑπὸ τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων ἰδίως δὲ τῶν Σπετσῶν, 'Αθήναι 1869 Τόμ. 1-2.
- Πανταζοπούλου, Ν.: Κοινοτικὸς Βίος εἰς τὴν Θετταλο-Μαγνησίαν ἐπὶ Τουρκοκρατίας ('Επιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν) τ. ΙΔ'-Υ' Χαρμόσυνον Δημητρίῳ Καρανίκα, Θεσσαλονίκη 1967.
- Pouqueville, E.: Voyage de la Grèce, Paris 1828 vol. I-VI.
- » Histoire de la generation de la Grèce, Paris 1843.
- Παπαγεωργίου, Ι.: Ἱατρικὴ Περίθαλψις καὶ Κοινωνικὴ Πρόνοια εἰς τὴν 'Υδραν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, Ἀνάτυπον ἐκ τῶν ἡ'Αρχείων Ὑγεινῆς» 'Αθήναι 1964.
- Παπαδοπούλου, Θ.: Studies and documents relating to the history of the Greek Church and people under Turkish domination, Brussels 1952.
- Παπαρρηγοπούλου, Κ.: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, 'Αθήναι 1864-1866.
- Πατσέλη, Ν.: Ἡ Οἰκονομικὴ Πολιτικὴ καὶ ὁ Πλοῦτος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τῶν Ἱωαννίνων, 'Αθήναι 1936.
- Πουλόπουλου, Σ.: Τὸ Κοινωνικοοικονομικὸν σύστημα τῆς Ἑλλάδος καὶ αἱ ἐπιδράσεις τοῦ ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ Ἐθνικοῦ χώρου, Θεσσαλονίκη 1972.
- Πρόκας—Ὁστέν, Ἀντ.: Ἱστορία τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ Ὁθωμανικοῦ Κράτους ἐν ἔτει 1821 (μετ. ἐκ τοῦ γερμανικοῦ).
- Π. Κ. Ἡ νῆσος τῶν Πετσῶν, Σπέτσαι 1850.

- R a y b a u d M.: Mémoires sur la Grèce pour servir à l' Histoire de la Guerre de l' Indépendance accompagnées de plans topographiques, Paris 1824 vol. I, II.
- Ρ ε φ ε ν ε λ Κ. Α.: 'Ιστορία τῶν Νεωτέρων Ἑλλήνων ἐλ. μετ. Κ. Κοκίδου, ἐν Ἀθήναις 1861.
- R i z o - N e r o u l o s J.: Histoire Moderne de la Grèce depuis la chute de l' Empire D' Orient, Genève 1928.
- Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ Μ.: 'Η Πελοπόννησος κατὰ τὴν δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715-1821).
- Σ ι μ ὀ π ο υ λ ο υ Κ.: Ξένοι Ταξιδιωτὲς στὴν Ἑλλάδα 333 μ.Χ. — 1700 μ.Χ., Ἀθήναι 1972.
- Σ π α ν ὄ ς Δ.: 'Η συμβολὴ τῶν Ψαρῶν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, Ἀθήναι 1958.
- » Ψαριανοὶ Ἀγωνισταὶ Ἀθήναι 1967.
- Σ π η λ ι ᾶ δ ο υ Ν.: Ἀπομνημονεύματα Συνταχθέντα, Ἀθήνησιν τόμ. Α-Γ.
- S v o r o n o s N.: Le Commerce de Salonique au XVIII Siècle, Paris 1956.
- Σ φ υ ρ ὅ ρ ε ρ α Β.: Οἱ Δραχουμάνοι τοῦ στόλου. Ὁ Θεσμός καὶ οἱ φορεῖς. Ἀθήναι 1965.
- Σ ω τ η ρ ί ο υ Γ.: 'Η νῆσος Σπέτσαι. Ἱστορία τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς δρᾶς τῶν κατοίκων τῆς νήσου κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ Ἀγῶνος ἐν Ἀθήνῃσι 1924.
- Τ ρ ι κ ο ὕ π η Σ.: Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Λονδῖνον 1829 αὐξβ' Τόμ. 1-4.
- Τ σ ο π ο τ ο ὕ Δ.: Γῆ καὶ Γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, Βόλος 1912.
- » Ἱστορία τῶν Γεωργῶν καὶ τῆς ἰδιοκτησίας ἐν Θεσσαλίᾳ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι Τουρκοκρατίας Ἀθήναι 1915.
- Τ ω μ α δ ᾶ κ η, Ν.: 'Η προετοιμασία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, εἰς «Ἀρχεῖον» Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν (Δ. Καλιτσουνάκη), Ἀθήναι 1960 τόμ. 4ος.
- U r q u h a r t, D.: Turkey and its resources, London 1833.
- Φ ι λ ᾶ ρ ε τ ο υ Γ. Μ.: Συνεργατικοὶ Συνεταιρισμοὶ Ἀμπελακίων, Ὑδρας, Σπετσῶν, Ψαρῶν, Ἀθήναι 1927.
- Φ ι λ ῆ μ ο ν ο ς Ι.: Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Ἀθήναι 1859-1861 Τόμ. I-III.
- Φ ω τ ὀ π ο υ λ ο υ Γ. Α.: Συνοπτικὴ Ναυτικὴ Ἱστορία τοῦ κατὰ θάλασσαν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας ἀγῶνος τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν καὶ τῶν μετασχόντων αὐτοῦ μερῶν, Ἀθήναι 1873.
- Χ έ ρ τ σ β ε ρ γ κ Γ.: Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἐλ. μετ. Π. Καρολίδου ἐν Ἀθήναις 1916-1917 Τόμ. 1-4.
- Χ ο υ μ α ν ῖ δ η Α. Θ.: Τὰ Δημόσια Οἰκονομικὰ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν εἰς «Σπουδαίον», Τόμ. ΙΖ' Τεύχος Β' 1966.
- » Μαθήματα Ἱστορίας Οἰκονομικοῦ Βίου, Ἀθήναι 1969.